МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

СУЧАСНІ ПОЛІТИЧНІ ВІЗІЇ

№ 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Сучасні політичні візії – це науковий журнал, заснований у 2024 році
за ініціативи кафедри політології Запорізького національного університету.

Журнал висвітлює актуальні питання функціонування політичних інститутів та процесів, політичної культури та ідеології, міжнародних відносин та національної безпеки.

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 2607 від 29.08.2024 року.

Головний редактор:

Горло Наталя Віталіївна – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології, Запорізький національний університет

Заступник головного редактора:

Хорішко Лілія Сергіївна – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології, Запорізький національний університет

Редакційна колегія:

Арабаджиєв Дмитро Юрійович – доктор політичних наук, професор, начальник науково-дослідної частини, Запорізький національний університет

Лавриненко Ганна Андріївна – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології та соціології, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

Лепська Наталія Володимирівна – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології, Запорізький національний університет

Луцишин Галина Іванівна – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології та міжнародних відносин, Національний університет «Львівська політехніка»

Мальована Юлія Геннадіївна – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології, Запорізький національний університет

Руднєва Анна Олегівна – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології, Запорізький національний університет

Сергієнко Тетяна Іванівна – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри бізнесу та управління, Національний університет «Запорізька політехніка»

Michalski Tomasz – dr hab., associate professor, University of Gdańsk, Poland

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Запорізького національного університету,
протокол № 5 від 26 листопада 2024 р.**

Офіційний сайт видання: journalsofznu.zp.ua/index.php/political

ISSN 3083-5763 online
ISSN 3083-5755 print

© Запорізький національний університет, 2024

ЗМІСТ

Арабаджиєв Д.Ю. ФЕНОМЕН ЗАПОРІЗЬКОЇ СТІЙКОСТІ
В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ..... **5**

Горло Н.В. МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД
ЯК СКЛАДОВА ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ..... **13**

Єремєєва І.А. СУЧАСНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ
ВПЛИВУ СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ
МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ..... **19**

Лепська Н.В. «НОВА» ЯДЕРНА ДИПЛОМАТІЯ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ КРИЗИ
СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ..... **24**

Мальована Ю.Г. ПОЗИЦІОНУВАННЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНОГО МАРКЕТИНГУ..... **34**

Руднєва А.О. ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИБОРЧИХ
ПОЛІТИЧНИХ КОМУНІКАЦІЯХ..... **39**

Сергієнко Т.І. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ГЕНДЕРНОЇ ІНКЛЮЗИВНОСТІ У СЕКТОРІ
БЕЗПЕКИ..... **45**

Хорішко Л.С. ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ЄС У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ
ЕКОЛОГІЧНОГО ПОРЯДКУ ДЕННОГО..... **50**

CONTENTS

Arabadzhyiev D.Yu. THE PHENOMENON OF ZAPORIZHIAN RESILIENCE TO THE CONDITIONS OF FULL-SCALE MILITARY AGGRESSION OF THE RUSSIA **5**

Horlo N.V. INTERCULTURAL COMMUNICATION OF TERRITORIAL COMMUNITIES AS A COMPONENT OF PUBLIC DIPLOMACY OF UKRAINE **13**

Yeremieieva I.A. MODERN METHODOLOGICAL APPROACHES TO STUDYING THE INFLUENCE OF STRUCTURAL ELEMENTS ON THE FUNCTIONING OF THE INTERNATIONAL SYSTEM **19**

Lepska N.V. "NEW" NUCLEAR DIPLOMACY IN THE CONTEXT OF THE CURRENT CRISIS OF THE INTERNATIONAL SECURITY SYSTEM **24**

Malovana Yu.H. POSITIONING AS A TECHNOLOGY OF POLITICAL MARKETING **34**

Rudnieva A.O. USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN ELECTORAL POLITICAL COMMUNICATIONS **39**

Serhiienko T.I. INTERNATIONAL EXPERIENCE OF GENDER INCLUSION IN THE SECURITY SECTOR **45**

Khorishko L.S. PUBLIC DIPLOMACY OF EU IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTING THE ENVIRONMENTAL AGENDA **50**

УДК 316.454.4(477.64):[327.5:355.01(477:470)"2022/2024"]
DOI https://doi.org/10.32782/3083-5755/2024/1-1

ФЕНОМЕН ЗАПОРІЗЬКОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ

THE PHENOMENON OF ZAPORIZHIAN RESILIENCE TO THE CONDITIONS OF FULL-SCALE MILITARY AGGRESSION OF THE RUSSIA

Арабаджиєв Д.Ю.,
доктор політичних наук, професор,
начальник науково-дослідної частини,
професор кафедри бізнес-адміністрування та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності
Запорізького національного університету
ORCID ID: 0000-0002-4772-081X

Фокус цієї статті полягає у висвітленні регіональних аспектів і конкретних прикладів соціальної згуртованості та суспільної стійкості Запоріжжя в умовах повномасштабної військової агресії рф. Метою дослідження є обґрунтування елементів формули суспільної стійкості, бачення післявоєнного відновлення у сучасних реаліях України. Хронологія дослідження охоплює період від 24 лютого 2022 до липня 2024 року. Особливість даного дослідження полягає у необхідності використання теорій інклюзивної комунікації, вироблення політик та стратегування в умовах невизначеності. Моніторинг соціальної згуртованості та стійкості у сучасних реаліях України на прикладі Запорізької області дає підстави для аналізу викликів та загроз, оцінки сильних сторін, потенціалу консолідації суспільства, що дозволяє окреслити тенденції регіонального розвитку в надскладних сучасних умовах. За допомогою моніторингу суспільної стійкості та соціальної згуртованості на регіональному рівні можливо проаналізувати зміни, які спостерігаються щодо згуртованості населення та відстоювання проукраїнської позиції від початку повномасштабного вторгнення рф та окупації українських територій. Все це потребує уважного переосмислення пройденого шляху й визначення перспективних напрямів подальшого розвитку. Саме це й слугувало поштовхом для здійснення даного дослідження. Методологічна основа дослідження заснована на положеннях класичних та сучасних політичних теорій, що стосуються предмету розгляду, використанні спектру філософських, загальнонаукових і конкретно-наукових методів пізнання, напрацьованих у суспільно орієнтованих науках, які дозволяють всебічно розкрити суть поставленої проблеми. Оптимізація дослідницької діяльності в контексті трирівневого моніторингу (окуповані території, лінія зіткнення, контрольована частина) може бути забезпечена в поєднанні з іншими якісними методами дослідження, такими як фокус-група та глибинне інтерв'ю. Науковою новизною дослідження є проведення моніторингу соціальної згуртованості та суспільної стійкості як інструменту вироблення політик у сучасних реаліях України на прикладі Запорізької області.

Ключові слова: суспільна стійкість, соціальна згуртованість, інтеграція, дезінтеграція, стійкість, консолідація, моніторинг, військова агресія, ідентичність, післявоєнне відновлення.

The article focuses on regional aspects and practical cases of social cohesion and resilience of Ukrainian society on the example of Zaporizhzhia in the conditions of full-scale military aggression of the russian federation. The purpose of the research is to substantiate the elements of the formula of resilience, social cohesion, the vision of post-war recovery in the modern realities of Ukraine. The chronological framework of the study covers the period from the beginning of the full-scale invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine until the publication of the article. The peculiarity of this study is the need to use theories of inclusive communication, policy development and strategizing in conditions of uncertainty. Monitoring of social cohesion and resilience in the modern realities of Ukraine on the example of the Zaporizhzhia region provides the basis for the analysis of challenges and threats, assessment of strengths, potential for the consolidation of society, which allows to outline the trends of regional development in extremely complex modern conditions. With the help of monitoring resilience and social cohesion at the regional level, it is possible to analyze the changes observed in the cohesion of the population and the defense of the pro-Ukrainian position since the beginning of the full-scale invasion of the Russian Federation and the occupation of Ukrainian territories. All this requires careful rethinking of the path taken and determination of promising directions for further development. It was this that served as an impetus for carrying out this research. The methodological basis of the study is based on the provisions of classical and modern political theories related to the subject of consideration, the use of a spectrum of philosophical, general scientific and specifically scientific methods of cognition, developed in socially oriented sciences, which allow to comprehensively reveal the essence of the problem. Optimizing research activities in the context of three-level monitoring (occupied territories, contact line, controlled part) can be ensured in combination with other qualitative research methods, such as focus groups and in-depth interviews. The scientific novelty of the study is the monitoring of social cohesion and resilience in the modern realities of Ukraine on the example of the Zaporizhzhia region.

Key words: resilience, social cohesion, integration, disintegration, social stability, consolidation, monitoring, military aggression, identity, post-war recovery.

Вступ. З початку повномасштабного вторгнення суспільна стійкість стала своєрідним брендом України, запорукою опору агресору, а соціальна згуртованість, яка виявилася її ключовим елементом, – наріжним каменем її виживання та існування в надскладних умовах.

Попри постійні обстріли, безперервні тривоги і близькість до фронту, Запорізький регіон став

реальним прикладом співпраці, консолідації, соціальної стійкості та згуртованості. Проявами цього є функціонування мережі різноманітних хабів, від волонтерських до освітніх, об'єднання громадян для надання допомоги постраждалим, розбору завалів зруйнованих після обстрілів житлових будинків, збір коштів на потреби ЗСУ, приготування їжі та багато інших низових громадських ініціатив. Суспільна стійкість проявляється у ставленні громадян до символічних цінностей, пов'язаних з державністю, громадянством і культурними традиціями. Своєрідна формула стійкості, яка має гнучкий і варіативний характер запропонована Національною платформою стійкості та згуртованості «базується на адаптивності суспільних систем та інститутів до криз і різких змін; мобілізації громадян та інститутів для виконання різних завдань у співпраці та самовідновленні».

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні регіональних кейсів як ефективного інструменту формування політик суспільної стійкості та згуртованості в сучасних українських реаліях.

Вивчення та аналіз опублікованих за даною тематикою робіт показали, що проблема теоретико-методологічного обґрунтування регіонального моніторингу суспільно-політичної ситуації як інструменту формування політики національної стійкості в умовах військової агресії російської федерації проти України потребує комплексного наукового дослідження.

Зазначимо, що різним компонентам досліджуваної теми присвячували свою увагу такі закордонні та українські автори, як В. Воронкова, І. Іванов, О. Кіндратець, О. Майборода, М. Михальченко, Д. Міллер, Л. Нагорна, Б. Парахонський, Л. Солоненько, Ф. Шміттер. Дослідженню спектру проблематики щодо процесів консолідації та інтеграції, присвячені дослідження таких вітчизняних вчених: В. Будкіна, І. Бураковського, В. Вергуна, Ю. Козака, В. Новицького, Т. Циганкової, Ю. Шишкова та зарубіжних вчених Б. Баласса, Н. Вінер, Е. Гааза, К. Дойч, В. Леонтьєва, Т. Парсонс, М. Портера, П. Робсон, А. Рюгман, У. Уоллас, Е. Хаас, Г. фон Хаберлєра, М. Ходжес та інших. Також у працях Д. Альдріха, А. Коена та М. Мейера розглядається роль соціального капіталу у підвищенні стійкості та згуртованості спільнот у кризових та стресових ситуаціях. Ф. Норріс, Б. Пфефербаум, С. Стівенс вивчають соціальну згуртованість та стійкість спільнот як стратегію готовності подолання небезпеки і кризи. П. Кейрні та Г. Фейбразер акцентують на важливості згуртованості та взаємодії громад у контексті пандемії COVID-19, ефективної комунікації щодо запобігання ризикам для підвищення соціальної стійкості. Інтегрований підхід до розуміння та посилення стійкості спільнот до кризових ситуацій, включаючи соціальний аспект пропонують Д. Пейтон та Д. Джонстон [1, с. 199]. Окремі аспекти моніторингової діяльності висвітлені у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників О. Айвазовської, Г. Ділігенського, С. Климової, І. Когута, О. Корнієвського, Ю. Лісовського, А. Ослон, К. Петренко, С. Серебрякова, Ю. Тищенко та інших науковців. Отже, аналіз літератури з даної проблеми засвідчує, що, поряд з високим рівнем її загального осмислення в західних наукових підходах й у вітчизняних теоретичних здобутках, в Україні майже відсутні сучасні дослідження інститутів та механізмів згуртованості та стійкості за результатами регіонального моніторингу суспільно-політичної ситуації в умовах військової агресії російської федерації проти України.

Загальнотеоретичні та прикладні дослідження зазначеної проблематики частково висвітлено в публікаціях як українських так і зарубіжних науковців – Я. Амінєвої, Т. Андреєвої, І. Аршави, М. Баландіна, В. Белюмова, Б. Бернард, А. Загородського, В. Запорожненко, Ю. Каплан, С. Кобейса, М. Костенко, В. Лупація, А. Леонтьєва, Д. Леонтьєва, С. Мадді, Т. Мазур, А. Маклакова, Л. Мітіна, Е. Носенко, Г. Нікіфорова, О. Саакяна, Ю. Тищенко, Т. Рогачева, О. Резнікова, В. Федоренка, О. Фріцького, В. Чудновського, В. Шаповала, Ю. Шемшученка та інших. Таким чином, не дивлячись на доволі велику кількість наукових публікацій і велику популярність в академічних колах, питання щодо виокремлення та розгляду чинників, які саме створюють та підсилюють стійкість суспільства, як ніколи потребують переосмислення.

Результати дослідження. Тепер, коли війська агресора завдають потужних ударів по території України, безпрецедентних для світового співтовариства після Другої світової війни, саме громадянське суспільство має бути фундатором соціальної єдності, консолідації та суспільної стійкості.

Серед усіх регіонів України в умовах повномасштабної війни, на нашу думку, слід виділити 10 областей, які зазнали найбільших втрат та потребуватимуть пріоритетної підтримки в ході післявоєнного відновлення: Донецька, Харківська, Луганська, Запорізька, Київська, Херсонська, Чернігівська, Миколаївська, Сумська та Дніпропетровська.

Повномасштабне військове вторгнення ворога в Україну, як відомо, розпочалося 24.02.2022, а вже 26.02.22 російські війська з тимчасово окупованого Криму прямували до Запорізької області. Обстріл Запоріжжя та Василівки ворог почав вже 27.02.22. Станом на кінець липня 2024 року більше 70% території Запорізького регіону тимчасово окупували російські війська, на частині області тривають бої. Тимчасово окупованими територіями області залишаються населені пункти: Бердянського району, Мелітопольського району, Василівського району, Пологівського району (крім

Оріхова та Гуляйполя). У Запорізькій області 64 із 67 громад або окуповані, або знаходяться в зоні військових дій, або на підконтрольній території, яка перебуває під регулярними обстрілами. Станом на 12 липня 2024 року та від початку 2024 року в Запорізькій області прозвучало 1 153 сигнали повітряної тривоги, що вивело регіон на третє місце в країні за цим показником. Загальна тривалість тривог склала 48 днів, згідно з даними alerts.in.ua [2]. Тим часом, від початку повномасштабного вторгнення на Запоріжжі пролунало 4430 сигналів тривоги. Найкоротша тривала 3 секунди, а найдовша – 8 годин 35 хвилин [3].

Українців свідомо вбивали і продовжують вбивати лише за те, що вони українці. Україно-російська війна триває упродовж понад 300 років. До 24 лютого 2022 року вона здебільшого носила світоглядний характер і відбувалася не тільки у збройній площині, а й у площині культурній, церковній та ідеологічній.

Проголошення агресором так званої «спеціальної воєнної операції» проти України своєю метою ставило «демілітаризацію» та «денацифікацію» нашої країни [10, с. 36]. Військова агресія ворога, спрямована на знищення української державності, людського капіталу, економіки, інфраструктури також зруйнувала вибудовувану десятиліттями систему міжнародних відносин, що «ознаменувало собою різке закінчення тридцятирічного періоду глобалізації та системи міжнародного співробітництва» та призвело до виникнення найгострішої безпекової кризи у Європі з часів Другої світової війни, підірвало основи регіональної та глобальної безпеки у світі та порушило права та свободи людей, які проживають на території України.

В цьому контексті важливим є дослідження експертів Королівського інституту міжнародних відносин Chatham House «Сім способів, якими війна Росії проти України змінила світ» [11], в якому проаналізовано зміни в геополітичних альянсах, безпековій та оборонній кон'юнктурі, трансформації розвитку світової енергетики, логістики та глобальних ланцюгів постачань.

Стосовно ж вітчизняних доробок у галузі стратегування в умовах війни, каскадних ризиків, невизначеності, глобальних загроз, формування суспільної, національної стійкості, в першу чергу слід відзначити напрацювання Національного інституту стратегічних досліджень [12] та найбільшого експертного діалогового майданчика в Україні – Національної платформи стійкості та згуртованості.

Також, зазначимо, що з перших днів повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України різні інститути громадянського суспільства швидко трансформували свою діяльність, переорієнтуючись на гуманітарні та інформаційні проекти. Громадська діяльність набула нових форм системної організації, кооперації, співпраці влади, бізнесу, армії, суспільства та самоврядування. Як військові, так і цивільні українці продемонстрували всьому світу приклад боротьби, опору, соціальної згуртованості та суспільної стійкості [13, с. 159]. Стійкість стала своєрідним «брендом» сучасного українства [14, с.11].

На думку представників Національної платформи стійкості та згуртованості (далі – Нацплатформа) Олега Саакяна, Володимира Лупація та Юлії Тищенко, суспільна стійкість це сукупність соціальних процесів, відносин, практик на національному, регіональному та локальному рівнях (громади), які сприяють адаптивності суспільства в цілому у відповідь на виклики, створюють можливості для подолання та трансформації викликів [15].

Соціальна згуртованість – це наявність міцних соціальних зв'язків у суспільстві, де існують кризи та соціальна напруженість. Є вертикальна та горизонтальна згуртованість – зв'язки всередині суспільства між собою, зв'язки між владою та суспільством [10, с. 40].

Національною платформою стійкості та згуртованості запропоновано варіант української формули стійкості – здатність системи до адаптації, опору та самовідновлення, яка спирається на культуру самоорганізації, самооборони, суспільного діалогу, мереж партнерства на горизонтальному та вертикальному рівнях, делегування частини державних функцій громадському сектору та призводить до зростання рівня соціальної згуртованості та опірності в умовах необхідності подолання загроз та викликів для суспільства та держави.

Наріжними елементами української формули стійкості є: 1. Самоорганізація; 2. Згуртованість; 3. Опір та самооборона; 4. Спільна дія; 5. Суспільний діалог. Проте самі засновники Нацплатформи зазначають, що формула не є усталеною конструкцією, а може доповнюватись новими елементами, змінювати фокуси, є гнучкою до змін у суспільній думці, соціальних трансформацій тощо. Так, експерт Нацплатформи Андрій Загородський зазначає, що «у фокусі стійкості завжди перебуває людина, стійкість рятує життя, вона йде знизу догори, що відповідає принципу субсидіарності, тому національна система стійкості є мозаїкою локальних» [16]. Експерт зазначає, що «у нас стійкість перетворюється на метафору. Разом з тим, resilience це цілком прикладний інструментарій, алгоритм реакції на каскадну кризу. Інструментарій, що рятує життя людей чи допомагає вижити (особливо стосується цивільних та бізнесу). В НАТО та ЄС давно є документи, щодо resilience. Колись це було пов'язано лише з надзвичайними ситуаціями, соціальними відносинами чи захистом інфраструктури, а тепер, звісно, політики стійкості стосуються всього спектру загроз.

В тому числі у когнітивній та комунікаційній сферах. В Україні є Концепція забезпечення національної системи стійкості (РНБО). З минулого року є конкретний План заходів із реалізації цієї концепції (КМУ). Є і фундаментальні розробки, і спеціальні тренування для бізнесів, волонтерів та громадських організацій, і профільна національна платформа, і багато чого іншого. Стійкість як цільова політика держави, бізнесу чи громади може рятувати життя. Вона дозволяє планувати життя людей та колективів підприємств під час тривалого кризового періоду. Механізм забезпечує зв'язність на локальному рівні та міжсекторальну координацію. Комунікаційна група XPR активно допомагає бізнесам розібратися в цій темі. Наш акцент, як завжди, подолання комунікаційних розривів у відносинах з клієнтами, підрядниками, органами влади». А співзасновник Нацплатформи Олег Саакян наголошує індивідуальному характері стійкості: «У кожного своя формула стійкості. Це не сталий концепт, він завжди розвивається. Що робить стійкою Україну? Відповідь важлива не тільки для нас самих, але й для світової спільноти» [17]. Доповнює цю думку також і інший співзасновник Володимир Лупацій: «Україна має «додану вартість» у питанні стійкості. Зокрема це стосується здатності адаптуватися тоді, коли звичайні алгоритми не спрацьовують» [18].

Моніторинг соціальної згуртованості та стійкості у сучасних реаліях України на прикладі Запорізької області дає підстави для аналізу викликів та загроз, оцінки сильних сторін, потенціалу консолідації суспільства, що дозволяє окреслити тенденції регіонального розвитку в надскладних сучасних умовах. Оптимізація дослідницької діяльності в контексті трирівневого моніторингу (окуповані території, лінія зіткнення, контрольована частина) може бути забезпечена в поєднанні з іншими якісними методами дослідження, такими як фокус-група та глибинне інтерв'ю.

Від початку повномасштабного вторгнення ворога більшість запорізьких промислових підприємств припинили роботу. З середини березня 2022 року промислові гіганти почали поступово відновлювати роботу. Також, зазначимо, що різні інститути громадянського суспільства, з перших днів повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, переорієнтували свою діяльність, зосередивши її на реалізацію гуманітарних та інформаційних проектів. Робота гуманітарних центрів в Запоріжжі значною мірою будувалася на принципах самоорганізації та взаємодопомоги.

Події, які відбулись 24 лютого 2022 року, повністю змінили життя всіх українців, спровокувавши небачену інтенсивність міграційних потоків. Велика кількість людей з окупованих територій і постраждалі через наслідок бойових дій, залишившись без електропостачання, газопостачання в населених пунктах Запорізької області виїжджали до інших міст і за межі України через Запоріжжя. Місто стало своєрідним евакуаційним прихистком для багатьох сотень українців.

Так, протягом перших чотирьох місяців війни – облік, фільтрація та допомога внутрішньо переміщеним особам здійснювалися цілодобово. Запорізькою «Дорогою життя» на вільну територію виїхало понад 500 тисяч людей. У Запоріжжі працюють 5 великих гуманітарних центрів та 122 «Пункти Незламності». Станом на 19 грудня 2022 року російські окупанти перекрили шлях евакуації, тому наші громадяни досі не можуть виїхати з-під окупації на безпечну територію. Виїзд з окупованих територій через Василівку спочатку було закрито до 15 січня 2023 року. Потім ізоляцію продовжено до лютого 2023 року. Останні випадки евакуації мирного населення були 16 грудня 2022 року – 35 осіб та 18 грудня 2022 року – 1 особа. Відтоді російська армія досі не відкрила шлях для евакуації мешканців з окупованих територій Запорізької області, перетворюючи їх на своєрідне «гетто».

Сукупність складових соціальної згуртованості можна розглядати в контексті інтеграції суспільства, як один із елементів загальної теорії соціокультурних систем, та є властивою для функціонування будь-якої суспільної групи [8, с. 677]. Проблема внутрішньої інтеграції, консолідації сучасного українського суспільства актуалізує розгляд категорій соціальної згуртованості та стійкості в контексті утвердження культурного плюралізму, гармонізації соціальних та етнічних інтересів, демократії, вироблення політико-ідеологічних та морально-етичних орієнтирів, здатних мобілізувати зусилля суспільства щодо життєдіяльності, оборони та боротьби з агресором [9, с. 622].

Висновки. Підводячи підсумок даного дослідження, зазначимо, що на сьогоднішній день територія Запорізької області продовжує піддаватися нещадним обстрілам з боку країни-терориста. Але ми бачимо, що, незважаючи на постійне перебування у складних безпекових умовах, запоріжці доводять свою незламність, суспільну стійкість та соціальну згуртованість в умовах повномасштабної військової агресії рф. Не припиняють роботу волонтерські організації та благодійні фонди, підтримуючи нужденних, людей похилого віку, соціально незахищені верства населення, багатодітні родини та внутрішньо переміщених осіб, надаючи безкоштовну юридичну, психологічну та гуманітарну допомогу постраждалим від війни. Війна для українських громадян стала стимулом до об'єднання на націєтворення.

Прикладом вироблення конкретної політики за результатами моніторингу суспільно-політичної ситуації в Запорізькій області після повно-

масштабної військової агресії ворога може бути розробка Програми або Стратегічних пріоритетів когнітивної деокупації регіону після звільнення захоплених територій.

Як зазначають розробники Стратегії когнітивної деокупації Криму: «кінцевою метою когнітивної деокупації є ціннісна трансформація сприйняття та життєустрою Криму та реінтеграція його мешканців в український суспільно-політичний та культурний простори, а також надання надійних гарантій для перспектив людського розвитку. Тому когнітивна деокупація Криму передбачає також інтенсивну соціально-психологічну та реінтеграційну міжпоколінну роботу з різними групами мешканців Криму, а також особливо з їхніми переконаннями, емоціями, страхами, надіями, очікуваннями, ментальними установками, уявленнями, соціальними ідентичностями та іншими гуманітарними і суспільними характеристиками, які формувалися історично в умовах російської колоніальної політики, а згодом зазнали посилення внаслідок окупації півострова у 2014 році» [36].

У цьому контексті індикаторами регіонального моніторингу суспільно-політичної ситуації можуть виступати інструменти рф для когнітивної окупації та динаміка змін, суспільних настроїв на тимчасово окупованих територіях, кейси соціальної згуртованості, діалогові практики і платформи, чутливі теми (мова, релігія), соціальне здоров'я населення, проблемні аспекти перехідного правосуддя, вимушеної та добровільної колаборації тощо.

Таким чином, проведення моніторингу суспільно-політичної ситуації на регіональному рівні відкриває перспективи подальших наукових розвідок щодо вироблення конкретних політик зміцнення суспільної стійкості та соціальної згуртованості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Kwok A. H., Doyle E. H., Becker J., Johnston D., Paton D. What is 'social resilience'? Perspectives of disaster researchers, emergency management practitioners, and policymakers in New Zealand. *International Journal of Disaster Risk Reduction.* 2016. №19. P. 197–211.
2. Запорізька область серед лідерів за кількістю повітряних тривог у 2024 році. URL: https://zaporignews.com.ua/news/3730-zaporizka-oblast-sered-lideriv-za-kilkistyu-povitryanyh-tryvog-u-2024-rotsi/
3. Запоріжжя на третьому місці за кількістю тривог у 2024 році. URL: https://ria-m.tv/ua/news/355287/zaporijjya-na-tretomu-mistsi-za-kilkistyu-trivog-u-2024-rotsi.html
4. Кажуть: їдьте з окупації! Ти попробуй ще виїхати». Як українці покидають захоплені РФ території та як повертаються туди. URL: https://suspilne.media/735725-kazut-idte-z-okupacii-ti-poprobuj-se-viihati-ak-ukrainci-pokidaut-zahopleni-rf-teritorii-ta-ak-povertautsa-tudi/
5. Кіндратець О. М., Сергієнко Т. І. Особливості формування ідентичності українців в умовах гібридної війни. *Політикус* : науковий журнал. Видавничий дім «Гельветика», 2021. №1. С. 40–46. URL: http://politicus.od.ua/1_2021/6.pdf
6. Колишню «Партію політики Путіна» заборонили в Україні. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2022/06/24/7354420/
7. Ідентичність громадян України: тенденції змін. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3886994-identicnist-gromadan-ukraini-tendencii-zmin.html
8. Сергієнко Т. І. Політична консолідація сучасного українського суспільства як результат внутрішньополітичної інтеграції. *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки.* Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2009. Випуск 43. С. 676–682.
9. Скоркіна А. О., Сергієнко Т. І. Внутрішньополітична інтеграція сучасного українського суспільства в умовах інформаційної війни. *The 3 rd International scientific and practical conference «Priority directions of science development»* (December 28-29, 2019) SPC «Sci-conf.com.ua», Lviv, Ukraine. Lviv, 2029. P. 620–625.
10. Арабаджиєв Д. Ю., Сергієнко Т. І. Теоретико-методологічні засади моніторингу соціальної згуртованості та стійкості у сучасних реаліях України (на прикладі Запорізької області). *Регіональні студії*. 2022. № 30. С. 35–39. URL: http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/30/5.pdf
11. Chatham House. The Royal Institute of International Affairs. Seven ways Russia's war on Ukraine has changed the world. *Chatham House*. 20 February 2023. URL: https://www.chathamhouse.org/2023/02/seven-ways-russias-war-ukraine-has-changed-world
12. Як війна Росії проти України змінила світ. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/yak-viyna-rosiyi-proty-ukrayiny-zminyla-svit
13. Важненко К. О., Арабаджиєв Д. Ю. Особливості суспільної стійкості та соціальної згуртованості (регіональний аспект). *Тиждень науки-2023. Юридичний факультет* : тези доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 24–28 квітня 2023 р. / редкол. : Вадим Шаломєєв (відпов. ред.). Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2023. С. 158–160.
14. Арабаджиєв Д. Ю., Постол О. Є., Сергієнко Т. І. Сучасні канали комунікації як детермінанта інформаційної стійкості в контексті повномасштабного вторгнення російської федерації. *Політикус*. 2023. № 6. С. 9–14. URL: http://politicus.od.ua/index.php/2023-ukr?id=67

15. Національна платформа стійкості та згуртованості. URL: http://national-platform.org
16. Війна цивільного: як жити в умовах тривалої небезпеки? URL: https://zn.ua/ukr/practical-tips/vijna-tsivilnoho-jak-zhiti-v-umovakh-trivaloji-nebezpeki.html
17. Захід діє від почуття провини до України, але довго воно так не їздить. URL: https://intent.press/publications/interview/2023/zahid-diye-vid-pochuttya-provini-do-ukrayini-ale-dovgo-vono-tak-ne-yizdit-politolog-oleg-saakyan/?
18. Українці мають транслювати світові свою формулу стійкості. URL: https://np-resilience.com.ua/articles/ukraintsi-maiut-transliuvaty-svitovi-svoiu-formulu-stijkosti-vypusknyk-mim-volodymyr-lupatsij-pro-upravlinski-pidkhody-dlia-vidnovlennia-krainy
19. Побурко Я. О. Моніторингові оцінювання складних соціально-економічних явищ розвитку регіону. Львів : Видавництво НАН України ; Ін-т регіональних досліджень, 2006. 306 с.
20. Галіцин В. К., Суслов О. П., Самченко Н. К. Концептуальні засади моніторингу. *Бізнес Інформ*. 2013. № 9. С. 330–335.
21. Aronson J. K. Monitoring therapy. URL: http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1884773/
22. Пугачова М. В. Методологічні засади статистичного моніторингу ділової активності підприємств : монографія. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2007. 535 с.
23. United Nations Conference on the Human Environment, 5–16 June 1972, Stockholm. URL: https://www. un.org/en/conferences/environment/stockholm1972
24. Основні функції моніторингу. URL: https://stud.com.ua/64454/zhurnalistika/osnovni_funktsiyi_monitoringu
25. Моніторинг. URL: https://slovnyk.me/dict/newsum
26. Галіцин В. К. Системи моніторингу : монографія. Київ : КНЕУ, 2000. 231 с.
27. Методика розробки системи індикаторів якості медичної допомоги. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2002-12#Text
28. Шинкарук В. Д., Пєша І. В., Сопівник І. В., Галайдюк В. В., Кошук О. Б. Моніторинг і оцінка у соціальній роботі : навчальний посібник. Київ : Компринт, 2022. 360 с.
29. Глосарій термінів з моніторингу та оцінювання / А. Горошко та ін. Київ : Українська асоціація оцінювання, 2014. 32 с.
30. Моніторинг і оцінка. Методичні рекомендації. Київ : Альянс, 2004. 65 с.
31. Моніторинг та оцінка програм і проектів. Практичний посібник / Ольга Морозова та ін. Київ : Оранта, 2008. 144 с.
32. Моніторинг і оцінка (методичні рекомендації). Розроблено Міжнародним альянсом по ВІЛ/СНІД. Київ, 2004. 112 с. URL: http://www.partnersglobal.org/20th–anniversary–1/innovations–civic–monitoring
33. Бебик В. М. Політологія для політика і громадянина. Київ : МАУП, 2003. 424 с.
34. Методи моніторингу та оцінювання. URL: https://www.betterevaluation.org/tools-resources/methods-for-monitoring-evaluation
35. Фещур Р. В. Планування індикаторів соціального розвитку підприємства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку.* 2006. № 570. С. 57–61. URL: https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/ffef9b5c-e4f7-45c1-a655-50a225a8a970/content
36. Стратегія когнітивної деокупації Криму. URL: https://ppu.gov.ua/documents/stratehiia-kohnityvnoi-deokupatsii-krymu/

REFERENCES:

1. Kwok, A. H., & Doyle, E. H., & Becker, J., & Johnston, D., & Paton D. (2016). What is ‘social resilience"? Perspectives of disaster researchers, emergency management practitioners, and policymakers in New Zealand. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 19, 197–211.
2. Zaporizka oblast sered lideriv za kilkistyu povitryanykh tryvoh u 2024 rotsi. (2024). [Zaporizhzhia region is among the leaders in the number of air alarms in 2024]. URL: https://zaporignews.com.ua/news/3730-zaporizka-oblast-sered-lideriv-za-kilkistyu-povitryanyh-tryvog-u-2024-rotsi/ [in Ukrainian].
3. Zaporizhzhya na tretomu mistsi za kilkistyu tryvoh u 2024 rotsi. (2024). [Zaporozhye is in third place in terms of the number of alarms in 2024]. URL: https://ria-m.tv/ua/news/355287/zaporijjya-na-tretomu-mistsi-za-kilkistyu-trivog-u-2024-rotsi.html [in Ukrainian].
4. Kazhut: yidte z okupatsiyi! Ty poprobuy shche vyyikhaty». Yak ukrayintsi pokydayut zakhopleni RF terytoriyi ta yak povertayutsya tudy. (n.d.). [They say: leave the occupation! You try to leave again." How Ukrainians leave territories seized by the Russian Federation and how they return there]. URL: https://suspilne.media/735725-kazut-idte-z-okupacii-ti-poprobuj-se-viihati-ak-ukrainci-pokidaut-zahopleni-rf-teritorii-ta-ak-povertautsa-tudi/ [in Ukrainian].
5. Kindratets, O. M., & Serhiyenko, T. I. (2021). Osoblyvosti formuvannya identychnosti ukrayintsiv v umovakh hibrydnoyi viyny. [Peculiarities of the formation of the identity of Ukrainians in the conditions of a hybrid war]. *Politykus*, 1, 40–46. URL: http://politicus.od.ua/1_2021/6.pdf [in Ukrainian].

6. Kolyshnyu «Partiyu polityky Putina» zaboronyly v Ukrayini (2022). [The former "Party of Putin's politics" was banned in Ukraine]. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2022/06/24/7354420/ [in Ukrainian].
7. Identychnist hromadyan Ukrayiny: tendentsiyi zmin (n.d.). [Identity of citizens of Ukraine: trends of change]. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3886994-identicnist-gromadan-ukraini-tendencii-zmin.html [in Ukrainian].
8. Serhiyenko, T. I. (2009). Politychna konsolidatsiya suchasnoho ukrayinskoho suspilstva yak rezultat vnutrishnopolitychnoyi intehratsiyi. [Political consolidation of modern Ukrainian society as a result of internal political integration]. *Derzhava i pravo. Yurydychni i politychni nauky.* Kyiv: In-t derzhavy i prava im. V.M. Korets'koho NAN Ukrayiny, 43, 676–682. [in Ukrainian].
9. Skorkina, A. O., & Serhiyenko, T. I. (2019). Vnutrishnopolitychna intehratsiya suchasnoho ukrayinskoho suspilstva v umovakh informatsiynoyi viyny. [Domestic political integration of modern Ukrainian society in the conditions of information war]. *The 3 rd International scientific and practical conference «Priority directions of science development»* (December 28-29, 2019). SPC «Sci-conf.com.ua», Lviv, Ukraine, 620–625. [in Ukrainian].
10. Arabadzhyyev, D. YU., & Serhiyenko, T. I. (2022). Teoretyko-metodolohichni zasady monitorynhu sotsialnoyi zhurtovanosti ta stiykosti u suchasnykh realiyakh Ukrayiny (na prykladi Zaporizkoyi oblasti). [Theoretical and methodological principles of monitoring social cohesion and stability in modern realities of Ukraine (on the example of Zaporizhzhia region)]. *Rehionalni studiyi*, 30, 35-39. URL: http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/30/5.pdf [in Ukrainian].
11. Chatham House (2023, February 20). The Royal Institute of International Affairs. Seven ways Russia"s war on Ukraine has changed the world. Chatham House. URL: https://www.chathamhouse.org/2023/02/seven-ways-russias-war-ukraine-has-changed-world
12. Yak viyna Rosiyi proty Ukrayiny zminyla svit (n.d.). [How Russia's war against Ukraine changed the world]. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/yak-viyna-rosiyi-proty-ukrayiny-zminyla-svit [in Ukrainian].
13. Vazhnenko, K. O., & Arabadzhyyev, D. YU. (2023). Osoblyvosti suspilnoyi stiykosti ta sotsialnoyi z·hurtovanosti (rehionalnyy aspekt). [Peculiarities of social stability and social cohesion (regional aspect)]. Tyzhden nauky-2023. Yurydychnyy fakultet. Tezy dopovidey naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, Zaporizhzhya, 24–28 kvitnya 2023 r. / Redkol.: Vadym Shalomyeyev (vidpov. red.) Elektron. dani. Zaporizhzhya: NU «Zaporizka politekhnika», 158-160. [in Ukrainian].
14. Arabadzhyyev, D. YU., & Postol, O. YE., & Serhiyenko, T. I. (2023). Suchasni kanaly komunikatsiyi yak determinanta informatsiynoyi stiykosti v konteksti povnomasshtabnoho vtorhnennya rosiyskoyi federatsiyi. [Modern channels of communication as a determinant of informational stability in the context of a full-scale invasion of the Russian Federation]. *Politykus*, 6, 9–14. URL: http://politicus.od.ua/index.php/2023-ukr?id=67 [in Ukrainian].
15. Natsionalna platforma stiykosti ta zhurtovanosti (n.d.). [National Platform for Sustainability and Cohesion]. URL: http://national-platform.org [in Ukrainian].
16. Viyna tsyvilnoho: yak zhyty v umovakh tryvaloyi nebezpeky? (n.d.). [Civil war: how to live in conditions of prolonged danger?]. URL: https://zn.ua/ukr/practical-tips/vijna-tsivilnoho-jak-zhiti-v-umovakh-trivaloji-nebezpeki.html [in Ukrainian].
17. Zakhid diye vid pochuttya provyny do Ukrayiny, ale dovho vono tak ne yizdyt. (2023). [The West acts out of a sense of guilt towards Ukraine, but it will not last long.]. URL: https://intent.press/publications/interview/2023/zahid-diye-vid-pochuttya-provini-do-ukrayini-ale-dovgo-vono-tak-ne-yizdit-politolog-oleg-saakyan/? [in Ukrainian].
18. Ukrayintsi mayut translyuvaty svitovi svoyu formulu stiykosti (n.d.). [Ukrainians should broadcast their formula of sustainability to the world]. URL: https://np-resilience.com.ua/articles/ukraintsi-maiut-transliuvaty-svitovi-svoiu-formulu-stijkosti-vypusknyk-mim-volodymyr-lupatsij-pro-upravlinski-pidkhody-dlia-vidnovlennia-krainy [in Ukrainian].
19. Poburko, Ya. O. (2006). Monitorynhovi otsinyuvannya skladnykh sotsialno-ekonomichnykh yavyshch rozvytku rehionu. [Monitoring evaluations of complex socio-economic phenomena of the development of the region]. Lviv: Vydavnytstvo NAN Ukrayiny; In-t rehionalnykh doslidzhen. [in Ukrainian].
20. Halitsyn, V. K., & Suslov, O. P., & Samchenko, N. K. (2013). Kontseptualni zasady monitorynhu. [Conceptual principles of monitoring]. *Biznes Inform*, 9, 330–335. [in Ukrainian].
21. Aronson, J. K. (n.d.). Monitoring therapy. URL: http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1884773/
22. Puhachova, M. V. (2007). Metodolohichni zasady statystychnoho monitorynhu dilovoyi aktyvnosti pidpryyemstv [Methodological principles of statistical monitoring of business activity of enterprises]: Monohrafiya. Kyiv: DP «Inform.–analit. ahentstvo». [in Ukrainian].
23. United Nations Conference on the Human Environment, 5–16 June 1972, Stockholm. (1972). URL: https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972
24. Osnovni funktsiyi monitorynhu. (n.d.). [The main functions of monitoring]. URL: https://stud.com.ua/64454/zhurnalistika/osnovni_funktsiyi_monitoringu [in Ukrainian].

25. Monitrynh (n.d.). [Monitoring]. URL: https://slovnyk.me/dict/newsum [in Ukrainian].
26. Halitsyn, V. K. (2000). Systemy monitorynhu [Monitoring systems]: Monohrafiya. Kyiv: KNEU. [in Ukrainian].
27. Metodyka rozrobky systemy indykatoriv yakosti medychnoyi dopomohy (2002). [Methodology for developing a system of indicators of the quality of medical care]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2002-12#Text [in Ukrainian].
28. Shynkaruk, V. D., Pyesha, I. V., Sopivnyk, I. V., Halaydyuk, V. V., Koshuk, O. B. (2022). Monitorynh i otsinka u sotsialniy roboti [Monitoring and evaluation in social work]: navchalnyy posibnyk. Kyiv: Komprynt. [in Ukrainian].
29. Horoshko A. ta in. (2014). Hlosariy terminiv z monitorynhu ta otsinyuvannya [Glossary of monitoring and evaluation terms]. Kyiv: Ukrayinska asotsiatsiya otsinyuvannya. [in Ukrainian].
30. Monitorynh i otsinka. Metodychni rekomendatsiyi (2004). [Monitoring and evaluation. Methodical recommendations]. Kyiv: Alyans. [in Ukrainian].
31. Morozova O. ta in. (2008). Monitorynh ta otsinka prohram i proektiv. Praktychnyy posibnyk [Monitoring and evaluation of programs and projects. Practical guide]. Kyiv: Oranta. [in Ukrainian].
32. Monitorynh i otsinka (metodychni rekomendatsii) (2004). [Monitoring and assessment (methodological recommendations)]. Rozrobleno Mizhnarodnym aliansom po VIL/SNID. URL: http://www.partnersglobal.org/20th–anniversary–1/innovations–civic–monitoring [in Ukrainian].
33. Bebyk, V. M. (2003). Politolohiya dlya polityka i hromadyanyna [Political science for politicians and citizens]. Kyiv: MAUP. [in Ukrainian].
34. Metody monitorynhu ta otsinyuvannya (n.d.) [Methods of monitoring and evaluation]. URL: https://www.betterevaluation.org/tools-resources/methods-for-monitoring-evaluation [in Ukrainian].
35. Feshchur, R. V. (2006). Planuvannya indykatoriv sotsial'noho rozvytku pidpryyemstva [Planning indicators of social development of the enterprise]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika».* Menedzhment ta pidpryyemnytstvo v Ukrayini: etapy stanovlennya i problemy rozvytku, 570, 57–61. URL: https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/ffef9b5c-e4f7-45c1-a655-50a225a8a970/content [in Ukrainian].
36. Stratehiya kohnityvnoyi deokupatsiyi Krymu (n.d.). [Strategy of cognitive de-occupation of Crimea]. URL: https://ppu.gov.ua/documents/stratehiia-kohnityvnoi-deokupatsii-krymu/ [in Ukrainian].

УДК 327(477):[352.072.2:316.77]
DOI https://doi.org/10.32782/3083-5755/2024/1-2

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЯК СКЛАДОВА ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ

INTERCULTURAL COMMUNICATION OF TERRITORIAL COMMUNITIES AS A COMPONENT OF PUBLIC DIPLOMACY OF UKRAINE

Горло Н.В.,
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології
Запорізького національного університету
ORCID ID: 0000-0003-0872-9333

У статті проаналізовано міжкультурну комунікацію територіальних громад України із закордонними муніципалітетами, на основі чого аргументовано суб'єктність територіальних громад у публічній дипломатії України. Розкрито зміст публічної дипломатії та культурної дипломатії як її складової. Зазначено, що реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні зумовила підвищення дієздатності територіальних громад, у тому числі завдяки можливості долучитися до формування позитивного іміджу України у світі. Поширеними формами міжмуніципального співробітництва із зарубіжними партнерами є: розробка спільних культурних проєктів із закордонними муніципалітетами; організація культурних подій; обмін досвідом тощо.

Виокремлено чинники активізації участі територіальних громад у міжнародному культурному співробітництві: ініціативність самих громад та їх готовність брати участь у міжнародному партнерстві; якісне кадрово-організаційне забезпечення міжнародного співробітництва; інформаційна та консультаційна підтримка з боку державних та недержавних інституцій; досвід ефективного міжмуніципального співробітництва в Україні.

Показано, що міжкультурна комунікація територіальних громад із закордонними партнерами актуалізується в умовах євроінтеграційного курсу України. Аргументовано, що на сучасному етапі потенціал суб'єктності громад у культурній дипломатії використовується не повною мірою, адже повномасштабне вторгнення російської федерації змістило вектор міжнародної співпраці територіальних громад у бік економічного відновлення та вирішення соціальних проблем. Разом з тим і в умовах війни відбувається культурна співпраця, яка є дієвим форматом ознайомлення закордонних партнерів з українською культурою.

Доведено, що більше можливостей для міжкультурної комунікації мають громади, які знаходяться у регіонах, що беруть участь у транскордонному співробітництві, а також міські територіальні громади, які мають тривалий досвід відносин із закордонними муніципалітетами у вигляді співробітництва міст-побратимів.

Ключові слова: територіальна громада, міжкультурна комунікація, публічна дипломатія, культурна дипломатія, євроінтеграція, транскордонне співробітництво, міста-побратими, російсько-українська війна.

The article analyzes intercultural communication of territorial communities of Ukraine with foreign municipalities, on the basis of which the subjectivity of territorial communities in public diplomacy of Ukraine is argued. The content of public diplomacy and cultural diplomacy as its component is revealed. It is noted that the reform of local self-government and the territorial organization of power in Ukraine has led to an increase in the capacity of territorial communities, including due to the opportunity to contribute to the formation of a positive image of Ukraine in the world. These are the common forms of inter-municipal cooperation with foreign partners: development of joint cultural projects with foreign municipalities; organization of cultural events; exchange of experience, etc.

The following concepts are highlighted: the factors that activate the participation of territorial communities in the international cultural cooperation: the initiative of the communities themselves and their willingness to participate in the international partnership; appropriate staffing and organizational support for international cooperation; informational and consultative support from state and non-state institutions; experience of effective inter-municipal cooperation in Ukraine.

It is shown that the intercultural communication of territorial communities with foreign partners is actualized in the conditions of the European integration course of Ukraine. It is argued that the potential of community subjectivity in the cultural diplomacy is not fully used at the current stage, because the full-scale invasion of the russian federation has shifted the vector of international cooperation of territorial communities in the direction of economic recovery and solving social problems. At the same time, even in the war conditions, the cultural cooperation takes place, which is an effective format of acquaintance of foreign partners with the Ukrainian culture.

It has been proven that communities located in regions and participating in the cross-border cooperation, as well as urban territorial communities that have long-term experience of relations with foreign municipalities in the form of twin-city cooperation, have more opportunities for intercultural communication.

Key words: territorial community, intercultural communication, public diplomacy, cultural diplomacy, European integration, cross-border cooperation, twin-cities, the Russian-Ukrainian war.

Вступ. У 2020 році у рамках реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні було завершено процес утворення об'єднаних територіальних громад. Реформа сприяла підвищенню дієздатності територіальних громад завдяки посиленню функціонального потенціалу місцевого самоврядування, що стало можливим завдяки проведенню реформи на

основі принципу субсидіарності. Дієвість громад забезпечується, зокрема, і шляхом їх участі у міжмуніципальному співробітництві на різних рівнях, що сприяє колективному вирішенню наявних проблем та, у підсумку, покращенню життя населення. Можливість співробітництва територіальних громад із закордонними партнерами дозволяє громадам стати повноправними учасниками громадської (публічної) дипломатії України, а активізація культурної співпраці долучає громади до формування позитивного іміджу України у світі і підвищує рівень їхньої суб'єктності у реалізації культурної дипломатії. Навіть в умовах російсько-української війни культурна комунікація залишається на порядку денному як дієвий засіб донесення до іноземних партнерів інформації про самобутню українську культуру та українську ідентичність.

Теоретичним питанням і практичним аспектам публічної та культурної дипломатії приділяється належна увага як закордонних, так і вітчизняних науковців, що зумовлено посиленням ролі такого виду неформальної дипломатії у сучасному світі, а відтак і потребою у осмисленні її потенціалу у міжнародних відносинах. Зазначену проблематику вивчають закордонні науковці М. Каммінгс, Дж. Най, Є. Онух, українські вчені К. Балабанов, А. Гончарук, Н. Дубовик, В. Кубко, М. Кушнарьова, В. Лазарюк, Г. Луцишин, Н. Ревська, О. Розумна, О. Стасевська, М. Трофименко, Я. Турчин, О. Філатова, А. Хоменко, О. Шило та багато інших. Аналіз наукового доробку дає підстави стверджувати, що увага дослідників акцентована передусім на діяльності таких суб'єктів, як державні інституції, а також закордонні культурно-інформаційні центри, громади української діаспори, організації громадянського суспільства, натомість потенціал участі територіальних громад у публічній та культурній дипломатії залишається нерозкритим.

Мета статті – обґрунтувати суб'єктність територіальних громад у культурній дипломатії України як складовій публічної дипломатії та охарактеризувати особливості міжкультурної комунікації територіальних громад із закордонними муніципалітетами.

Результати дослідження. У сьогоденні публічна дипломатія стає важливим інструментом захисту національних інтересів держави поряд із офіційною дипломатією, виступаючи своєрідною «м'якою силою» у зовнішній політиці держави (за Дж. Наєм). У «Стратегії публічної дипломатії України. 2021-2025» публічна дипломатія тлумачиться як система заходів, які держава застосовує задля комунікації з громадськістю інших держав і впливу на формування суспільної думки населення інших країн з метою просування своїх національних інтересів і реалізації зовнішньополітичних цілей [1, с. 9]. За допомогою публічної дипломатії її суб'єкти – державні та недержавні інститути – ознайомлюють світ з країною, зокрема, з її культурним надбанням. Публічна дипломатія реалізується завдяки зусиллям спеціалізованих структур: апарату Міністерства закордонних справ України (МЗС) і закордонних дипломатичних установ, а також за допомогою недержавних інститутів.

Культурну дипломатію варто розглядати як складову публічної (громадської) дипломатії, яка передбачає використання мистецтва, освіти, науки, літератури в якості інструментів впливу на закордонну аудиторію. Метою культурної дипломатії є покращення впізнаваності України у світі та її культурного розмаїття, а також формування позитивного ставлення громадян інших країн до України. Культурна дипломатія дає змогу популяризувати і ділитися національними здобутками та досвідом у сфері культури з громадянами інших країн, досягаючи кращого порозуміння та довіри [1, с. 11]. Спеціалізованою державною установою, яка комплексно презентує Україну у світі засобами культурної дипломатії, є Український інститут, який належить до сфери управління Міністерства закордонних справ.

Участь громадського сектору у культурному співробітництві відкриває більше можливостей для поширення авторитету України на міжнародній арені. У територіальних громадах, утворених у процесі реалізації реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, місцева влада має більше повноважень, отже, більше самостійності у прийнятті рішень, у тому числі щодо комунікації з іншими суб'єктами. Саме тому територіальні громади, вступаючи у міжкультурну комунікацію із зарубіжними муніципалітетами, тим самим беруть участь у формуванні позитивного іміджу держави, адже культурне надбання кожної громади є часткою національної культури, отже, забезпечує ознайомлення іноземної аудиторії з культурним розмаїттям України.

Безумовно, вагомим чинником активізації співробітництва територіальних громад із закордонними муніципалітетами став євроінтеграційний вектор України. За даними сайту «Децентралізація», на місцевому рівні впроваджується близько 80% політик ЄС [2]. Держава заохочує участь органів місцевого самоврядування України та їх об'єднань до співпраці з органами місцевого самоврядування іноземних держав у межах їхньої компетенції та відповідно до угод про міжнародне територіальне співробітництво, що зафіксовано у Законі України «Про міжнародне територіальне співробітництво України» (2024 р.) [3]. Територіальні громади активно користуються наданим правом. Станом на вересень 2024 року у міжнародному співробітництві брало участь 487 терито-

ріальних громад, які заключили 1716 партнерств і підписали 2094 договорів з партнерами [4].

Міжкультурна комунікація територіальних громад залежить від багатьох чинників, у першу чергу від ініціатив самих громад. Безумовно, у період російсько-української війни територіальні громади більш зацікавлені в економічній співпраці із закордонними партнерами, що дозволяє відбудувати зруйновану інфраструктуру й вирішити нагальні соціальні проблеми, аніж у культурній взаємодії. Разом з тим культурна співпраця дозоляє краще налагодити взаєморозуміння через ознайомлення з культурними здобутками народу, а також донести інформацію про складний досвід проживання війни українським народом.

Ефективність міжнародної співпраці посилюється завдяки наявності стратегії розвитку громади. Громада може запровадити посаду проєктного менеджера або створити спеціалізований орган, як, наприклад, у м. Запоріжжі створено Комунальну установу «Інститут розвитку міста Запоріжжя», яка координує співпрацю запорізької громади з партнерами у сферах розвитку й відновлення. Зокрема, у соціально-культурній сфері планується організація форумів, конференцій, урбанфестивалів, культурно-мистецьких подій, ярмарків, а також участь в аналогічних партнерських заходах [5].

Активний пошук партнерів та інформування про громаду шляхом висвітлення її життя у соціальних мережах і на онлайн-ресурсах підвищують можливість знайти вигідного партнера. Важливим кроком у міжкультурній комунікації є промоція міста, селища чи села, тобто здійснення комплексу заходів і засобів, за допомогою яких громада має можливість спрямовувати інформацію про себе, свою діяльність та потреби до цільової аудиторії. За допомогою промоції здійснюється пошук інвесторів та туристів, які прийдуть у громаду [6]. Наприклад, у структурі Львівської міської ради є відділ промоції міста, який має формувати позитивне сприйняття м. Львова, популяризувати місто, поширювати позитивні знання про Львів в Україні та за кордоном [7].

Пошук партнерів буде більш ефективним за умови координування та інформаційної підтримки з боку організацій, які спеціалізуються на міжнародній співпраці. Так, програма U-LEAD (Ukraine – Local Empowerment, Accountability and Development), відома як «U-LEAD з Європою», у лютому 2023 року організувала інформаційну сесію на тему розвитку інформаційних партнерств для представників громад п'яти областей: Волинської, Житомирської, Закарпатської, Львівської, Рівненської. Керівниця регіонального офісу у Чернівецькій області Тетяна Татарчук зазначила, що під час повномасштабної війни допомога від закордонних партнерів можлива у різних формах, і це не тільки гуманітарна допомога чи фінансова підтримка, але й співпраця у комунальній сфері, в освіті, медицині, культурі, а також обмін досвідом у реалізації проєктів розвитку [8]. У 2023 році «U-LEAD з Європою» пропонувала територіальним громадам перелік грантових можливостей у різних сферах, у тому числі у сфері культури. Серед них: проєкт «Креативна Європа: європейські проєкти співпраці», грантові програми «Культура. Регіони. ЛОТ 1. Локальна культура» та «Культура. Регіони. ЛОТ 2. Культура корінних народів та унікальні етнічні культури Приазов'я та Причорномор'я», які дозволяють популяризувати культурну спадщину регіону і залучити широку аудиторію, у т.ч. закордонну, та партнерів для реалізації проектів [9].

Консультаційну роботу проводить і Фундація Global Ukraine, яка 22 січня 2024 року організувала захід «Як ефективно використовувати інструменти побратимства міст для розвитку громад». Учасники події поділилися своїм досвідом того, як побратимство між містами допомагає у масштабуванні їхніх проектів, та обговорили низку інших питань (пожвавлення співпраці на двосторонньому рівні, протидія пропаганді та інші) [10].

Безумовно, міжмуніципальне співробітництво із закордонними партнерами буде більш успішним тоді, коли територіальна громада вже має досвід співробітництва з іншими громадами в Україні, у тому числі у культурній сфері. Ще у 2014 році був прийнятий Закон України «Про співробітництво територіальних громад», який закріпив принципи, правові й організаційні засади співробітництва громад, у тому числі спрямованого й на культурний розвиток територій [11]. Ініціювання співробітництва, пошук партнерів, укладання договорів про міжмуніципальне співробітництво, вирішення питання фінансування, реалізація спільних проектів є цінним досвідом, який дозволяє українським територіальним громадам формувати своєрідну культуру міжмуніципального співробітництва, що є важливою запорукою ефективної співпраці із закордонними, зокрема, європейськими муніципалітетами.

У напрямі культурної дипломатії територіальні громади можуть якісно презентувати українську культуру шляхом участі у різноманітних культурних подіях: на міжнародних фестивалях, у тому числі організованих в Україні; шляхом організації виставок; займатися промоцією населеного пункту; розвивати культурні й мистецькі проєкти, зокрема, підтримувати проєкти, ініційовані представниками корінних народів й національних меншин, які проживають у громаді. Якщо у регіоні проживають представники національної меншини, то можливість активізації міжкультурної співпраці із закордонними муніципалітетами споріднені для них держави підвищується

Значно більше можливостей для міжкультурної міжнародної комунікації мають громади, які знаходяться у регіонах, що включені у транскордонне співробітництво. Наприклад, у червні 2024 року у місті Іллінці Вінницької області було організовано Міжнародний двотуровий фестиваль-конкурс народного хорового співу імені В.І. Іжевського «Над Собом пісня дзвінко лине». Захід організувала Іллінецька міська рада [12], а одним із засновників заходу виступила Міжнародна громадська організація «Єврорегіон Дністер», оскільки Вінницька область входить до єврорегіону «Дністер». Отже, культурні події є нагодою для обміну культурними надбаннями чи поширення інформації про українську культуру.

Окремо слід звернути увагу на культурну дипломатію міських територіальних громад, яка розвивається досить успішно, адже чимало українських міст вже мають тривалий досвід відносин із закордонними муніципалітетами у вигляді співробітництва міст-побратимів. За визначенням О. Богородецької, співробітництво міст-побратимів – це дружні, рівноправні й довгострокові відносини, закріплені підписанням угод про постійні партнерські (побратимські) зв'язки між адміністративно-територіальними органами влади будь-якого рівня різних країн для зміцнення співпраці та дружби між народами, а також обміну досвідом у розв'язанні спільних та/або аналогічних проблем [13, с. 22]. Як правило, співпраця міст-побратимів охоплює досить багато сфер: економіка, культура, соціальна сфера, екологія, наука й освіта, спорт тощо. Крім побратимства, співпраця з іноземними муніципалітетами можлива у формі партнерства, яка є дещо вужчою, тому що найчастіше торкається тільки економіки. На сучасному етапі роль побратимства зростає у зв'язку із євроінтеграційним вектором України, адже воно формує почуття європейської ідентичності і дозволяє краще зрозуміти інші культури [14, с. 318].

Міжкультурна комунікація міст-побратимів і у цілому територіальних громад має значення і для сьогодення, але у період повномасштабного російського вторгнення на територію України вектор співпраці дещо змістився: закордонні муніципалітети приймають вимушених мігрантів з України, надають їм волонтерську допомогу, направляють в Україну фінансову та гуманітарну допомогу. Разом з тим і в умовах воєнного часу відбувається культурна співпраця, яка є дієвим форматом ознайомлення закордонних партнерів з українською культурою і реаліями, у яких живуть українці у період війни. Українські й закордонні муніципалітети формують перспективні плани культурної співпраці. Наприклад, ще у 2019 році були запроваджені відносини між німецьким муніципалітетом Хофштеттена і Тростянецькою громадою Львівської області. На час війни німецька громада допомагає тростянчанам фінансово та гуманітарною допомогою, однак у планах Мартіна Ассмута, голови Хофштеттена, заснування у майбутньому культурного проєкту, «щоб усі містяни могли побачити, як виглядає Тростянець та його громада. Наприклад, у нас була виставка малюнків і фотографій Тростянецької громади з жовтня по грудень 2022 року. І ми б хотіли, щоб тростянчани також зробили художню виставку про Хофштеттен в себе» [15].

Висновки. Отже, реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні зумовила посилення функціональної спроможності місцевого самоврядування та сприяла підвищенню дієздатності територіальних громад. Співпраця громад із закордонними муніципалітетами у сфері культури виводить громади на рівень суб'єктів публічної і культурної дипломатії. Міжкультурна комунікація територіальних громад із закордонними партнерами актуалізується в умовах євроінтеграційного курсу України. Більше можливостей для міжкультурної комунікації мають громади, які знаходяться у регіонах, що беруть участь у транскордонному співробітництві і включені до єврорегіонів, а також міські територіальні громади, які мають тривалий досвід відносин із закордонними муніципалітетами у вигляді співробітництва міст-побратимів.

У цілому на сучасному етапі потенціал територіальних громад у культурній дипломатії як складовій публічної дипломатії використовується не на повну силу. З одного боку, традиційно провідними суб'єктами реалізації публічної дипломатії залишаються державні інституції. З іншого боку, в умовах російсько-української війни фокус комунікації територіальних громад із закордонними партнерами зміщується у бік економічної співпраці й вирішення соціальних проблем, що виступає важливим ресурсом відновленням громад. Вважаємо, що у перспективі, зокрема, у повоєнний період, значення міжкультурної комунікації територіальних громад України із закордонними муніципалітетами у публічній та культурній дипломатії держави значно зросте, оскільки через ознайомлення закордонних партнерів із культурним надбанням конкретної громади відбуватиметься їх ознайомлення з українською культурою загалом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України. 2021-2025. Міністерство закордонних справ України. 17 с. URL: https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97/public-diplomacy-strategy.pdf

2. Європейська інтеграція громад. *Децентралізація*. URL: https://decentralization.ua/european
3. Про міжнародне територіальне співробітництво України : Закон України від 24.04.2024 р. № 3668-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3668-20#Text
4. Міжнародні партнерства територіальних громад. *Децентралізація*. URL: https://decentralization.ua/twincities
5. Про нас. Комунальна установа «Інститут розвитку міста Запоріжжя». *Інститут розвитку міста Запоріжжя*. URL: https://www.irmzp.org.ua/en/about/
6. Олійник О. «Що таке промоція, і з чим її їдять?». *Вінницька обласна Асоціація органів місцевого самоврядування*. URL: http://sg.vn.ua/articles/shho-take-promotsiya-i-z-chim-yiyi-yidyat/
7. Управління зовнішніх зв'язків і промоції. *Львівська міська рада*. URL: https://city-adm.lviv.ua/lmr/office/upravlinnia-zovnishnikh-zviazkiv-i-promotsii
8. Волохатий С. U-LEAD продовжує надавати допомогу у побудові «Мостів довіри». *U-LEAD*. 21.02.2023. URL: https://u-lead.org.ua/news/134
9. Гавриленкова М. 9 грантових можливостей для громад у сфері культури, освіти, безпеки та медицини. *U-LEAD з Європою*. 15.02.2023. URL: https://u-lead.org.ua/news/129
10. Як громадам адвокувати посилення побратимських зв'язків. *Global Ukraine*. 26.01.2024. URL: https://global-ukraine.gbhs.fr/news/yak-ukrainskym-hromadam-advokuvaty-vstanovlennia-pobratymskykh-zviazkiv
11. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17 червня 2014 року № 1508-VII : станом на 4 квіт. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text
12. На Вінниччині проведуть міжнародний фестиваль хорового співу. *i-vin. Медіа цінностей та рішень.* 04.05.2024. URL: https://i-vin.info/news/na-vinnichchini-provedut-mizhnarodniy-festival-horovogo-spivu-8815.html
13. Богородецька О. І. Співробітництво між містами-побратимами України і Польщі у контексті європейської інтеграції : дис. … к.політ.н. Спец. 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. Луцьк, 2015. 232 с.
14. Горло Н. В. Міжкультурна комунікація в процесі співпраці міст-побратимів (на прикладі м. Запоріжжя). *Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії розвитку* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 25–26 листопада 2022 р., м. Одеса. Львів – Торунь : LihaPres, 2022. Ч. 2. С. 317–320.
15. Закалюжна М. «Якщо я ділюся своєю дружбою, то ця дружба на все життя», – розмова з мером Хофштеттена. *Децентралізація*. 11.04.2023. URL: https://decentralization.ua/news/16380

REFERENCES:

1. Stratehiia publichnoi dyplomatii Ministerstva zakordonnykh sprav Ukrainy. 2021-2025. [Public diplomacy strategy of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. 2021-2025]. Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrainy. 17 s. Retrieved from https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97/public-diplomacy-strategy.pdf [in Ukrainian].
2. Ievropeiska intehratsiia hromad (n.d.). [European integration of communities]. *Detsentralizatsiia*. Retrieved from https://decentralization.ua/european [in Ukrainian].
3. Pro mizhnarodne terytorialne spivrobitnytstvo Ukrainy (2024, April 24): Zakon Ukrainy № 3668-IX. [Law of Ukraine on the international territorial cooperation of Ukraine № 3668-IX (2024, April 24)]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3668-20#Text [in Ukrainian].
4. Mizhnarodni partnerstva terytorialnykh hromad. (n.d.). [International partnerships of territorial communities]. *Detsentralizatsiia*. Retrieved from https://decentralization.ua/twincities [in Ukrainian].
5. Pro nas. Komunalna ustanova «Instytut rozvytku mista Zaporizhzhia». (n.d.). [About us. Municipal Institution «City Development Institute of Zaporizhzhia»]. *Instytut rozvytku mista Zaporizhzhia.* Retrieved from https://www.irmzp.org.ua/en/about/ [in Ukrainian].
6. Oliinyk, O. (n.d.). «Shcho take promotsiia, i z chym yii yidiat?». [What is a promotion and what is it eaten with?]. *Vinnytska oblasna Asotsiatsiia orhaniv mistsevoho samovriaduvannia.* Retrieved from http://sg.vn.ua/articles/shho-take-promotsiya-i-z-chim-yiyi-yidyat/ [in Ukrainian].
7. Upravlinnia zovnishnikh zviazkiv i promotsii. (n.d.). [Management of social relations and promotion]. *Lvivska miska rada.* Retrieved from https://city-adm.lviv.ua/lmr/office/upravlinnia-zovnishnikh-zviazkiv-i-promotsii [in Ukrainian].
8. Volokhatyi, S. (2023, February 21). U-LEAD prodovzhuie nadavaty dopomohu u pobudovi «Mostiv doviry». [U-LEAD continues to assist in building «Bridges of Trust»]. *U-LEAD z Yevropoiu.* Retrieved from https://u-lead.org.ua/news/134 [in Ukrainian].
9. Havrylenkova, M. (2023, February 15). 9 hrantovykh mozhlyvostei dlia hromad u sferi kultury, osvity, bezpeky ta medytsyny. [9 grant opportunities for municipalities in culture, education, security and healthcare]. *U-LEAD z Yevropoiu.* Retrieved from https://u-lead.org.ua/news/129 [in Ukrainian].

10. Iak hromadam advokuvaty posylennia pobratymskykh zviazkiv (2024, January 26). [How communities can advocate for the strengthening of twin-city relations]. *Global Ukraine*. Retrieved from https://global-ukraine.gbhs.fr/news/yak-ukrainskym-hromadam-advokuvaty-vstanovlennia-pobratymskykh-zviazkiv [in Ukrainian].
11. Pro spivrobitnytstvo terytorialnykh hromad (2014, June 17): Zakon Ukrainy № 1508-VII: stanom na 4 kvit. 2023 r. [Law of Ukraine on the cooperation of territorial communities № 1501508-VII (June 17, 2014): as of April 4 2023]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text [in Ukrainian].
12. Na Vinnychchyni provedut mizhnarodnyi festyval khorovoho spivu (2024, May 4). [An international choral singing festival will be held in Vinnytsia]. *i-vin. Media tsinnostei ta rishen.* Retrieved from https://i-vin.info/news/na-vinnichchini-provedut-mizhnarodniy-festival-horovogo-spivu-8815.html [in Ukrainian].
13. Bohorodetska, O. I. (2015). Spivrobitnytstvo mizh mistamy-pobratymamy Ukrainy i Polshchi u konteksti yevropeiskoi intehratsii. [Cooperation between the twin-cities of Ukraine and Poland in the context of European integration. Candidate's thesis]. Dys. … k.polit.n. Spets. 23.00.04 – politychni problemy mizhnarodnykh system ta hlobalnoho rozvytku. Lutsk [in Ukrainian].
14. Horlo, N. V. (2022). Mizhkulturna komunikatsiia v protsesi spivpratsi mist-pobratymiv (na prykladi m. Zaporizhzhia) [Intercultural communication in the process of cooperation between sister cities (on the example of the city of Zaporozhye)]. *Mizhkulturna komunikatsiia v konteksti hlobalizatsiinoho dialohu: stratehii rozvytku*: materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, 25–26 lystopada 2022 r., m. Odesa. Lviv – Torun: LihaPres. *2*, 317–320 [in Ukrainian].
15. Zakaliuzhna, M. (2023, April 11). «Iakshcho ya diliusia svoieiu druzhboiu, to tsia druzhba na vse zhyttia», – rozmova z merom Khofshtettena. [«If I share my friendship, then this friendship is for life», – a conversation with the mayor of Hofstetten]. *Detsentralizatsiia*. Retrieved from https://decentralization.ua/news/16380 [in Ukrainian].

УДК 327
DOI https://doi.org/10.32782/3083-5755/2024/1-3

СУЧАСНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ

MODERN METHODOLOGICAL APPROACHES TO STUDYING THE INFLUENCE OF STRUCTURAL ELEMENTS ON THE FUNCTIONING OF THE INTERNATIONAL SYSTEM

Єремєєва І.А.,
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри міжнародних відносин
Університету митної справи та фінансів
ORCID ID: 0000-0002-9056-6512

Стаття розкриває ключові аспекти функціонування міжнародної системи, її структуру та елементи, а також роль міжнародних інститутів у забезпеченні стабільності та розвитку співпраці між акторами на глобальній арені. Автор узагальнює існуючі наукові підходи та тенденції до визначення поняття «міжнародна система» та аналізу структурно-функціонального підходу до її вивчення. Автор здійснив порівняльний аналіз концепцій представників різних наукових напрямків теорії міжнародних відносин. Представник британського інституціоналізму Хедлі Булл визначав міжнародну систему як сукупність політичних акторів, що взаємодіють між собою на постійній основі, впливаючи один на одного. На відміну від нього, політолог-реаліст Реймонд Арон акцентував увагу на анархічності міжнародної системи через «плюралізм суверенітетів», що може призводити до масштабних військових конфліктів між державами. Неореаліст Кеннет Уолтц розглядав систему через «принцип розподілу здібностей», підкреслюючи, що її структура визначає поведінку держав, а основним завданням є підтримка рівноваги та стабільності системи. У статті представлено інституціональний підхід, що акцентує на ролі міжнародних інститутів, які сприяють пом'якшенню анархічних тенденцій міжнародної системи. Інститути створюють норми та правила співпраці між акторами, що робить їх поведінку більш передбачуваною і сприяє вирішенню системних проблем. Зазначено, що міжнародні інституції зменшують рівень недовіри між акторами та сприяють розвитку співпраці у різних сферах, зокрема економіці, політиці, безпеці та культурі. У статті розглянуто структуру міжнародної системи, до якої входять держави, міжнародні організації, транснаціональні корпорації та інші недержавні актори. Особливу увагу приділено взаємодії між цими елементами у різних сферах – від політики до культури. Автор наголошує на динамічності міжнародної системи та взаємозалежності її елементів. Аналізуються чинники, що впливають на функціонування міжнародної системи, зокрема конкуренція між державами, суперечності в трактуванні міжнародно-правових норм, а також баланс сил, який забезпечує стабільність системи. Представлено класифікацію міжнародних систем за різними критеріями: просторовим, хронологічним та змішаним, що дозволяє краще зрозуміти еволюцію та різноманітність міжнародних відносин.

Ключові слова: міжнародна система, неореалізм, лібералізм, інституціоналізм, міжнародні актори.

The article reveals key aspects of the functioning of the international system, its structure and elements, as well as the role of international institutions in ensuring the stability and development of international relations. The author extends the scientific approaches and tendencies to the significance of the concept of the international system and the analysis of the structural-functional approach to the development. The author has made a comparative analysis of the concepts of representatives of various scientific direct theories of international relations. Headly Bull, a representative of British institutionalism, defined the international system as a set of political actors who interact with each other on a permanent basis, influencing each other. In his view, the political realist Raymond Aron emphasized the anarchism of the international system through "pluralism of sovereignties", which can lead to large-scale conflicts between powers. The neorealist Kenneth Waltz looked at the system through the "principle of division of labor", believing that the structure was determined by the behavior of the powers, and the main principles were the stability of the system. The article presents an institutional framework that emphasizes the role of international institutions in mediating the anarchic tendencies of the international system. Institutions create norms and rules of interaction between actors, so that their behavior is more pervasive and spreads around systemic problems. It is intended that international institutions will change the distrust of international actors and promote the development of cooperation in various spheres, such as economy, politics, peace and culture. The article examines the structure of the international system, including states, international organizations, transnational corporations and other non-state actors. I would like to pay special attention to the interaction between these elements in various spheres - from politics to culture. The author emphasizes the dynamics of the international system and the interdependence of its elements. The factors that affect the functioning of the international system, the intensity of competition between powers, the superiority in the interpretation of international legal norms, as well as the balance of power, the stability of the system are analyzed. The classification of international systems according to various criteria is presented: broad, chronological and mixed, which allows to better understand the evolution and diversity of international systems.

Key words: international system, neorealism, liberalism, institutionalism, international actors.

Вступ. Система міжнародних відносин є динамічною структурою, де взаємодія між державами, міжнародними організаціями та недержавними акторами визначає стабільність і розвиток світової політики. З огляду на зростаючу конфліктність, глобалізацію, технологічний прогрес, економічні виклики вивчення системних взаємодій стає критично важливим для прогнозування міжнародних криз і розробки стратегій міжнародної співпраці в умовах зміни ролі традиційних і нових акторів у світовій політиці.

Метою статті є структурно-функціональний аналіз поняття міжнародної системи, що дозволяє краще зрозуміти природу міжнародних відносин, механізми функціонування, що має важливе практичне значення для формування безпекових стратегій на міжнародному та національному рівнях.

Результати дослідження. Поняття міжнародної системи є складним і багатогранним та має декілька інтерпретацій у сучасній теорії світової політики. Британський професор з міжнародних відносин Хедлі Булл [1] визначав міжнародну систему як сукупність політичних акторів, які регулярно взаємодіють між собою, а їхні дії визначають поведінку один одного. Міжнародна система формується за умов складання постійної взаємодії між політичними одиницями, такими як держави та недержавні актори у таких сферах, як конфлікти та війни, дипломатія, торгівля, міграція, культурний обмін. Тобто системний характер міжнародних відносин є переходом від нерегулярних спорадичних відносин міжнародних акторів до їх до постійної взаємодії. Зміни у поведінці одного або частини акторів можуть викликати зміни систем у цілому, а актори втрачають абсолютну незалежність.

Представник політичного реалізму Реймонд Арон [2] визначав міжнародну систему як сукупність політичних утворень, що мають взаємовідносини на постійній основі та через «плюралізм суверенітетів» можуть бути втягнуті у широкомасштабну війну. Таким чином, підкреслюється притаманна міжнародним системам анархічність, за якої розбіжності між акторами визначають наслідки їхнього впливу на міжнародну систему у цілому.

Вищенаведені інтерпретації підкреслюють важливість постійної взаємодії між акторами та їхню взаємозалежність у рамках міжнародної системи. Водночас акцентується на складності та динамічності міжнародних відносин, де зміни в поведінці одного актора впливають на процеси у системі в цілому.

Представники інституціоналізму наголошують на анархічності міжнародних систем, що пояснюється вмотивованістю поведінки держав їх національними інтересами. На відміну від реалістів інституціоналісти вважають, що характер і результати такої поведінки пом'якшуються інститутами, які створюються у спільних інтересах для вирішення системних проблем. Ці інститути визначають норми світової політики, що допомагають долати недовіру акторів і роблять їхню поведінку передбачуваною [3]. Тобто збільшення масштабів інституціоналізації міжнародних відносин сприяє тому, що міжнародна система перетворюється на координовану систему співробітництва міжнародних акторів.

Визначальний вплив на формування міжнародної системи має політична динаміка, що виражається через суперництво, узгодження інтересів і цілей, владні відносини. Функціональним центром глобальної міжнародної системи є міждержавна підсистема. Неореаліст Кеннет Уолтц [4] стверджував, що поведінка держав у межах системи визначається через «принцип розподілу здібностей», отже, внутрішньосистемні процеси обумовлені її структурою. Держава прагне перешкодити іншим акторам порушити системну рівновагу для збереження її стабільності.

Кеннет Уолтц аналізує систему міжнародних відносин як соціальне утворення та надає її характеристику у військово-політичних термінах, вважаючи другорядними для функціонування міжнародної системи соціально-економічні та культурні чинники. Головний акцент у своїх міркуваннях робить на структурі міжнародної системи, яка визначає поведінку акторів та є ключовим критерієм, що відрізняє систему від об'єднання не взаємодіючих елементів.

Система міжнародних відносин представляє собою складну категорію у теорії та практиці світової політики, що обумовлено наступними чинниками:

− конкуренція на міжнародній арені відбувається як між державами з різними національними інтересами, так і міждержавними блоками та коаліціями, що обстоюють протилежні інтереси у світової політиці;

− суперечливість практики застосування та трактування міжнародно-правових норм посилює невизначеність і непередбачуваність системних процесів;

− міжнародна система базується на поєднанні військового, економічного, політичного та ідеологічного потенціалу держав та недержавних акторів [5].

Структуру міжнародної системи складають наступні елементи:

− актори міжнародної системи: суверенні держави; нації та народи, що прагнуть власної незалежності; міжнародні організації; транснаціональні корпорації; індивіди;

− взаємодія між суб'єктами міжнародної системи у різних сферах, зокрема політичній, економічній, науково-технічній, культурній, конфесійній та ін.;

– правові системи, у межах яких реалізуються різноманітні відносини між суб'єктами міжнародної системи.

Особливостями функціонування міжнародної системи є такі (табл. 1):

– об'єкт відносин між акторами системи – влада та вплив у світовій політиці;

– боротьба між акторами є рушійною силою функціонування міжнародних систем;

– структура міжнародної системи утворена взаємним стримуванням держав через збільшення їхнього силового потенціалу для запобігання зростанню впливу конкурентів;

– сенс існування міжнародної системи полягає у недопущенні формування імперської моделі світової політики, забезпеченні розвитку суверенних держав;

– функціонування міжнародної системи здійснюється через підтримку динамічного стану балансу сил;

– інституційно-правовим механізмом системи є міжнародний порядок, інститути якого врівноважують стан системи.

Таблиця 1

Особливості міжнародних систем

Об'єкт відносин	Статус у системі міжнародних відносин
Рушійна сила	Боротьба між акторами міжнародних відносин
Загальна функція систем	Забезпечення суверенітету ключових акторів та мінімізація конфліктів
Стан стабільності	Баланс сил

Джерело: розроблено автором

Системи відіграють ключову роль у формуванні та регулюванні міжнародних відносин і виконують наступні функції:

– стабілізація – забезпечення стабільності та передбачуваності міжнародних відносин. У рамках міжнародних систем встановлюють норми поведінки та механізми примирення, що сприяє зменшенню напруги та ризику виникнення конфліктів між державами;

– координація – узгодження дій держав та недержавних акторів у вирішенні спільних проблем та подоланні викликів, стимулювання міжнародної співпраці у сферах безпеки, економіки, політики, екології, культури та ін.;

– миротворчість – регулювання конфліктів та забезпечення мирного вирішення спорів між державами, що може реалізовуватися шляхом дипломатичних переговорів, посередництва міжнародних організацій або миротворчих місій;

– розвиток – сприяння розвитку міжнародної спільноти через економічний та технічний прогрес, соціальну стабільність та міжкультурну культурну взаємодію.

Міжнародна система складається із різноманітних підсистем та їхніх елементів – дипломатична, військово-стратегічна, економічна, правова, фінансова тощо. Така складність систем визначає багатоваріантність їх класифікацій, які визначаються наступними критеріями (табл. 2):

– універсальний – використовується у виокремлені глобальної системи, враховує відмінності розвитку її підсистем;

– просторовий – визначає типи систем на основі специфіки зв'язків та норм поведінки міжнародних акторів у певних географічних межах;

– хронологічний – визначає типи міжнародних систем через закономірності міждержавних відносин на певних етапах історичного розвитку;

– змішаний – визначає закономірності функціонування міжнародних систем через кількість міжнародних акторів, їх географічне позиціонування, внутрісистемну ієрархію, ресурси та співвідношення сил.

Таблиця 2

Класифікація міжнародних систем

Критерій класифікації	Типи міжнародних систем
Просторовий	– глобальна – регіональні (європейська, панамериканська, азіатсько-тихоокеанська) – субрегіональні – трансрегіональні
Хронологічний (історичний)	– Вестфальська система – Віденська система – Версальсько-Вашингтонська система – Ялтинсько-Потсдамська система
Змішаний	– система одиничного вето – біполярна система – універсальна система – ієрархічна система

Джерело: розроблено автором

У сучасній науці про міжнародні відносини розвиваються різноманітні некласичні підходи до класифікації міжнародних систем. Представник теорій реалізму Реймон Арон [2] визначає типи міжнародних систем через рівень узгодженості дій міжнародних акторів та їх підпорядкування нормам, що утворюють систему:

– гомогенні міжнародні системи складаються із держав з подібними режимами, цінностями, принципами зовнішньополітичної діяльності. Гомогенні міжнародні системи характеризуються поміркованістю та стабільністю, держави є конкурентами, але не ворогами;

– гетерогенні міжнародні системи складаються із антагоністичних держав, через що мають високий рівень конфліктності та є нестабільними.

Скандинавський політолог-міжнародник Йохан Галтунг [6] класифікує міжнародні системи, засновуючись на критерії характеру взаємовідносин між акторами:

– егалітарна міжнародна система складається із рівнозначних елементів та підсистем, дії акторів визначаються включно їх власними інтересами;

– ієрархічна міжнародна система складається із акторів, котрим підкоряються інші;

– змішана міжнародна система є реально існуючою системою, що поєднує риси егалітарного та ієрархічного типів міжнародних систем.

Неоліберали Роберт Когейн та Джозеф Най [7] за критерій класифікації міжнародних систем визначили системні процеси, що відбуваються за участю держав та недержавних акторів. Рушійні сили таких систем утворюються інтересами у наступних сферах: безпека, економіка, суспільні відносини, культура. Системи-процеси засновані на мережевому принципі, тобто глобальна міжнародна система є павутиною зв'язків, що з'єднують акторів залежністю державних і неурядових еліт, транснаціональних організацій, фінансових структур, професійних об'єднань тощо. За таких умов військово-стратегічні відносини продовжують відігравати певну роль у збереженні стабільності міжнародної системи, але не вирішують усіх проблем її функціонування.

Висновки. Міжнародна система є складною і багаторівневою структурою, де ключову роль відіграють взаємодія акторів, баланс сил і міжнародні інститути. Її функціонування забезпечується через підтримку динамічного балансу між інтересами держав і розвитком системних інструментів регулювання відносин. Міжнародна система формується через постійну взаємодію між державами та недержавними акторами, де зміни в поведінці одного елемента викликають зміни всієї системи, що підтверджує системний характер міжнародних відносин.

Теорії політичного реалізму визначають анархічність міжнародної системи, де конкуренція між акторами, а також плюралізм суверенітетів можуть призвести до конфліктів і воєн. На відміну від реалістів інституціоналісти вважають, що роль міжнародних інститутів дозволяє пом'якшити наслідки анархії та сприяти співпраці між акторами. Згідно з інституціональним підходом, міжнародні інститути встановлюють норми поведінки, сприяють координації та зменшують недовіру між державами, що робить міжнародну систему більш передбачуваною та стабільною.

Структура міжнародної системи визначає поведінку її учасників – держави прагнуть підтримувати рівновагу у системі для забезпечення її стабільності, у формуванні поведінки міжнародних акторів першочергове значення мають військовий, економічний і політичний потенціал. Міжнародна система постійно змінюється залежно від динаміки політичних, економічних та соціальних процесів, що підтверджується різними класифікаціями міжнародних систем, які враховують просторові, хронологічні та змішані фактори.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Bull H. International theory: The case for a classical approach. *World Politics*. 1966. Vol. 18, No. 3 (Apr., 1966). Pp. 361–377. URL: https://www.jstor.org/stable/2009761.
2. Арон Р. Мир і війна між націями / пер. з фр. В. Шовкун, З. Борисюк та Г. Філіпчук. Київ : МП «Юніверс», 2000. 688 с.
3. Сергієнко Т. Політичні аспекти міжнародних конфліктів крізь призму системності в міжнародних відносинах. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. № 2(68). С. 125–131.
4. Waltz K. N. Theory of International Politics. Berkeley: University of California. 1979. URL: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/486328/mod_ resource/content/0/Kenneth%20N.%20Waltz%20Theory%20of%20International%20Politics%20Addison-Wesley%20series%20in%20political%20science%20 %20%20%201979.pdf.
5. Єремєєва І. А. До питання визначення міжнародного порядку в сучасній політології. *XXI International Scientific and Practical Conference «Scientists and methods of using modern technologies»* (Melbourne, Australia, May 30 – June 02, 2023). Melbourne, Australia, 2023. P. 371–373.
6. Galtung J. Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization. SAGE Publications Ltd.,1996. 292 p.
7. Robert O. Keohane, Joseph S. Nye. Power and Interdependence: World Politics in Transition. Longman, 2011. 326 p.

REFERENCES:

1. Bull, H. (1966). International theory: The case for a classical approach. *World Politics.* 3 (18), 361-377. Retrieved from https://www.jstor.org/stable/2009761.
2. Aron, R. (2000). Myr i viina mizh natsiiamy] / per. z fr. V. Shovkun, Z. Borysiuk ta H. Filipchuk. Kyiv: MP «Iunivers» [in Ukrainian].

3. Serhiienko, T. (2023). Politychni aspekty mizhnarodnykh konfliktiv kriz pryzmu systemnosti v mizhnarodnykh vidnosynakh [Political aspects of international conflicts and crises from the perspective of systemicity in international relations]. *Naukovi pratsi mizhrehionalnoi akademii upravlinnia personalom. politychni nauky ta publichne upravlinnia*. 2(68), 125-131 [in Ukrainian].
4. Waltz, K. N. (1979). Theory of International Politics. Berkeley: University of California. Retrieved from https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/486328/mod_resource/content/0/Kenneth%20N.%20Waltz%20Theory%20of%20International%20Politics%20Addison-Wesley%20series%20in%20political%20science%20 %20%20%201979.pdf.
5. Ieremieieva, I. A. (2023). Do pytannia vyznachennia mizhnarodnoho poriadku v suchasnii politolohii [On the issue of defining the international order in modern political science]. *XXI International Scientific and Practical Conference «Scientists and methods of using modern technologies»* (Melbourne, Australia, May 30 – June 02, 2023). Melbourne, Australia, 371–373 [in Ukrainian].
6. Galtung, J. (1996). Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization. SAGE Publications Ltd.
7. Robert O. Keohane, Joseph S. Nye (2011). Power and Interdependence: World Politics in Transition. Longman.

УДК 327:[355.02:623.454.8]:351.862
DOI https://doi.org/10.32782/3083-5755/2024/1-4

«НОВА» ЯДЕРНА ДИПЛОМАТІЯ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ КРИЗИ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

"NEW" NUCLEAR DIPLOMACY IN THE CONTEXT OF THE CURRENT CRISIS OF THE INTERNATIONAL SECURITY SYSTEM

Лепська Н.В.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології
Запорізького національного університету
ORCID ID: 0000-0001-6010-423X

Стаття присвячена аналізу сучасної ядерної дипломатії в контексті кризи глобальної системи міжнародної безпеки, викликаної передусім повномасштабною війною Росії проти України та загостренням конфлікту на Близькому Сході між Ізраїлем та Іраном. Сучасні події продемонстрували критичну слабкість чинних міжнародних механізмів контролю над ядерною зброєю, що призвело до підвищення ядерних ризиків і поглиблення недовіри між державами. Ядерна дипломатія, яка ще з часів Холодної війни забезпечувала стримування конфліктів шляхом загрози відплати, сьогодні переживає глибокі трансформації, що пов'язані зі зростанням ядерного шантажу з боку деяких держав, передусім Росії.

У статті розглянуто еволюцію ядерної дипломатії, починаючи від теорії ядерного стримування, заснованої на працях Томаса Шеллінга та Роберта Джервіса, до сучасних викликів, пов'язаних із руйнуванням системи багатосторонніх договорів, таких як Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) та Договір про скорочення стратегічних наступальних озброєнь (СНО-ІІІ). Особливу увагу приділено аналізу порушень міжнародних зобов'язань з боку Росії, зокрема виходу з договорів про контроль над озброєнням та використання ядерної риторики як інструменту геополітичного тиску.

У статті обґрунтовано необхідність сутнісного осучаснення ядерної дипломатії, її механізмів та інструментарію для адекватного реагування на нові виклики глобальної безпеки. Авторка наголошує на важливості перегляду традиційних механізмів ядерної дипломатії та пошуку нових форм міжнародної взаємодії, що дозволить значно знизити ризики ядерної ескалації.

Основні висновки статті підкреслюють, що сучасна ядерна дипломатія має враховувати нові реалії, у яких ядерні держави, такі як Росія, злочинно використовують свій ядерний потенціал для політичного тиску на світову спільноту. Зокрема, міжнародна спільнота має розробити нові механізми контролю над озброєннями, зміцнити багатосторонні договори та посилити відповідальність ядерних держав за порушення міжнародних норм. У статті підкреслюється, що «нова» ядерна дипломатія має потужний стратегічний потенціал як інноваційної практики зміцнення, з одного боку, національної безпеки демократичних держав та їх цивілізаційної суб'єктності, а з іншого – солідарності світу та світової безпеки загалом.

***Ключові слова*:** ядерна дипломатія, ядерне стримування, міжнародна безпека, роззброєння, криза системи безпеки.

The article analyzes modern nuclear diplomacy in the context of the crisis in the global international security system caused primarily by Russia's full-scale war against Ukraine and the escalation of the conflict in the Middle East between Israel and Iran. Current events have demonstrated the critical weakness of the existing international nuclear arms control mechanisms, which has led to increased nuclear risks and deepened mistrust between states. Nuclear diplomacy, which since the Cold War has been used to deter conflicts through the threat of retaliation, is currently undergoing profound transformations due to the growth of nuclear blackmail by some states, especially Russia.

The article examines the evolution of nuclear diplomacy, starting from the theory of nuclear deterrence based on the works of Thomas Schelling and Robert Jervis to the current challenges associated with the destruction of the system of multilateral treaties, such as the Nuclear Non-Proliferation Treaty (NPT) and the Strategic Arms Reduction Treaty (START III). Particular attention is paid to the analysis of violations of international obligations by Russia, in particular, withdrawal from arms control treaties and the use of nuclear rhetoric as an instrument of geopolitical pressure.

The article substantiates the need for a substantial modernization of nuclear diplomacy, its mechanisms and tools to adequately respond to new challenges to global security. The author emphasizes the importance of revising the traditional mechanisms of nuclear diplomacy and searching for new forms of international cooperation, which will significantly reduce the risks of nuclear escalation.

The main conclusions of the article emphasize that modern nuclear diplomacy should take into account the new realities in which nuclear powers, such as Russia, are criminally using their nuclear potential to exert political pressure on the international community. In particular, the international community should develop new arms control mechanisms, strengthen multilateral treaties, and increase the responsibility of nuclear-armed states for violating international norms. The article emphasizes that the "new" nuclear diplomacy has a powerful strategic potential as an innovative practice of strengthening, on the one hand, the national security of democratic states and their civilizational subjectivity, and on the other hand, the solidarity of the world and global security in general.

Key words: nuclear diplomacy, nuclear deterrence, international security, disarmament, security crisis.

Вступ. Останнім часом дедалі більше дослідників, аналітиків та фахівців у сфері глобальної безпеки актуалізують проблематику ядерної дипломатії у науковому дискурсі та експертних дискусіях. Адже повномасштабна війна Росії проти України, що триває вже третій рік, нинішнє загострення багаторічного конфлікту між Ізраїлем та Іраном, а також загроза розпалу війни на Близькому Сході кардинально змінили сутність ядерної дипломатії, посиливши ядерні ризики, підірвавши цілу низку механізмів глобального контролю і ще більш поглибивши недовіру між країнами. Очевидно, що дипломатичні зусилля щодо запобігання ядерної ескалації зараз як ніколи є вкрай ресурсомісткими та критично важливими для системи глобальної безпеки.

Ядерна дипломатія сфокусувала увагу науковців ще у минулому сторіччі, вже невдовзі після появи атомної зброї. Деякі з тогочасних наукових праць є фундаментальними для з'ясування феномена ядерної дипломатії. Так, на наш погляд, серед доробку інших дослідників доречно відзначити здобутки нобелівського лауреата Томаса Шеллінга – одного з фундаторів теорії ігор та ядерного стримування США. У своїй праці «The Strategy of Conflict» (1960) Т. Шеллінг визначає ядерне стримування як один з інструментів недопущення війни, при цьому це здатність погрожувати противнику непропорційним наслідками у відповідь на агресію [1]. Як зазначає Т. Шеллінг, стримування базується на загрозі відплати, і його успіх залежить від віри супротивника в те, що агресія спричинить відповідь, яка призведе до неприйнятних збитків, навіть якщо така відплата принесе шкоду і тому, хто її завдає. Дослідник вказує на необхідність зміцнення дипломатії стримування та взаємодії як перспективних напрямів мінімізації ризиків застосування ядерної зброї. Не менш значущим є науковий доробок Роберта Джервіса «The Logic of Images in International Relations» (1970) та «The Meaning of the Nuclear Revolution» (1989), де автор доводить ідею революції в стратегічному мисленні після створення ядерної зброї та обґрунтовує такі його новації [2]. По-перше, це зміни в оцінці загроз державами через виникнення ймовірності тотального знищення. По-друге, ядерна загроза призвела до нового виду стратегічної стабільності, яка відома як «детерренс», коли загроза застосування ядерної зброї може запобігти початку нової війни. По-третє, дослідник актуалізує феномен «парадоксу безпеки», де зусилля однієї держави щодо посилення своєї безпеки можуть призвести водночас й до посилення нестабільності, оскільки інші держави починають займатися контрзаходами. Нарешті, Р. Джервіс виводить «нову логіку міжнародних відносин», адже в умовах ядерного стримування традиційні моделі міжнародної політики та війни стали менш актуальними, і з'явилася необхідність у новому підході до дипломатії та стратегічного планування.

Висновки Р. Джервіса сьогодні переживають своєрідний ренесанс. Адже у сучасних умовах кризи системи глобальної безпеки, переформатування світоустрою та, очевидно, біфуркаційної зміни геополітичних епох назріла потреба переосмислення ядерної дипломатії та її інструментарію щодо запобігання нової світової війни, оскільки деякі держави зухвало дозволяють собі дуже «гучно брязкати» своїм ядерним арсеналом. Тож **метою** нашої розвідки є обґрунтування необхідності осучаснення ядерної дипломатії, з'ясування сутнісних характеристик «нової» ядерної дипломатії та її стратегічного потенціалу щодо превенції поглиблення військової конфронтації між державами, зменшення ризику ядерних конфліктів в умовах кризи сучасної системи світової безпеки.

Результати дослідження. Зазвичай під ядерною дипломатією розуміють особливу сферу міжнародних відносин, що стосується проблем управління, контролю та запобігання розповсюдженню ядерної зброї та матеріалів. Специфічність цієї сфери водночас підкреслює і її складність, оскільки в ній щільно перетинаються між собою питання безпеки, міжнародного права, дипломатії, геополітичних технологій і політики. До ядерної дипломатії відносять широке коло питань:

− реалізація Договорів про нерозповсюдження ядерного озброєння (ДНЯЗ, ДВЗЯВ, ДЗЯЗ);

− організація контролю над ядерним озброєнням, солідаризація зусиль зі скорочення або обмеження арсеналів ядерних озброєнь (договори СНО між США і Росією);

− діяльність міжнародних інспекцій Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ), яке займається моніторингом та інспекцією ядерних об'єктів для перевірки дотримання договорів;

− введення режимів санкцій і заохочень (санкції часто використовуються для тиску на країни, які прагнуть розвитку ядерної зброї, як це було у випадках з Іраном та Північною Кореєю, але водночас існують і дипломатичні заохочення для країн, які відмовляються від ядерної програми;

− дипломатично-переговорні процеси щодо врегулювання конфліктів, пов'язаних з ядерними програмами (наприклад, ядерна угода з Іраном і переговори щодо денуклеаризації Корейського півострова).

Ядерна дипломатія вимагає від країн не тільки готовності йти на компроміс, а й глибокої взаємної довіри, що робить її особливо складною і важливою для глобальної безпеки, адже це постійне балансування між стримуванням і роззброєнням. Інструментарій ядерної дипломатії спрямований на знаходження балансу між стримуванням (вико-

ристання ядерної зброї як засобу залякування) і прагненням до повного роззброєння (ідеал, якого прагне міжнародна спільнота).

Ядерна зброя є найбільш жахливою за наслідками її застосування, але й водночас вона є потужним запобіжником для стримування світових воєн вже впродовж майже восьми десятиліть. У серпні 1945 р. США скинули дві атомні бомби на Хіросіму та Нагасакі, щоб примусити капітулювати японський уряд, який відхилив умови капітуляції та попередження у випадку їх невиконання, що були зазначені в Потсдамській декларації. Трагедія японських міст поставила тоді все людство перед незаперечуваним фактом – у ядерній війні переможців не може бути, адже тоді обидві сторони конфлікту будуть жертвами атомних вибухів, зазнавши неймовірних людських та інфраструктурних втрат, які можуть бути безповоротними аж до зникнення з лиця земної поверхні. Тож ядерна дипломатія зосереджує свої зусилля на унеможливлення подібних катастроф, і її стратегічний потенціал є неймовірно високим у цьому контексті.

Провідними суб'єктами ядерної дипломатії, за замовчуванням, є передусім держави, що володіють атомною зброєю на своїй території, саме вони є ключовими гравцями в цій дипломатичній грі. Це країни, що входять до так званого «ядерного клубу». Серед них «старі» ядерні держави («ядерна п'ятірка») – США, Росія, Великобританія, Франція, Китай, та «молоді» – Індія, Пакистан та КНДР [4]. Буде доречним нагадати, що Україна (як і інші колишні республіки СРСР Білорусь та Казахстан) мала на своїй території ядерну зброю. Після розпаду СРСР ядерний потенціал нашої країни був третім у світі. Втім свій шлях до без'ядерності Україна розпочала ще з 16 липня 1990 р., коли у Декларації про державний суверенітет Верховною Радою було оголошено принцип «не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї». З 16 листопада 1992 р. Україна є підписантом Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), що набув чинності для нашої держави з 5 грудня 1994 р., коли вона добровільно відмовилася від ядерної зброї в обмін на гарантії безпеки. Ця міжнародна угода, офіційно відома як «Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (Memorandum on Security Assurances in connection with Ukraine's accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons), а у більш широкому вжитку як Будапештський меморандум, надавала Україні гарантії безпеки у зв'язку з набуттям нею неядерного статусу. І гарантами безпеки, поряд з Великою Британією та США, виступила також Росія, яка лицемірно порушила свої зобов'язання, розпочавши віроломну загарбницьку війну проти України.

У контексті нашого дослідження варто більш докладно зупинитися на особливостях Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, який є єдиним, обов'язковим для дотримання, зобов'язанням у багатосторонніх домовленостях щодо роззброєння держав, які володіють ядерною зброєю. Він є одним із фундаментальних міжнародних нормативних актів для реалізації інструментів ядерної дипломатії, слугує основою для мультилатеральних переговорів, відіграючи засадничу роль у запобіганні розповсюдженню ядерної зброї та у створенні міжнародної системи безпеки та міждержавної довіри, спрямованої на унеможливлення ядерних конфліктів.

ДНЯЗ був розроблений Комітетом з роззброєння ООН з метою завадити розширенню кола держав, що мають ядерну зброю, забезпечити необхідний міжнародний контроль за виконанням державами узятих за умовами Договору зобов'язань щодо обмеження можливості виникнення збройного конфлікту із застосуванням такої зброї, створити можливості для мирного використання атомної енергії [5].

Незадовго до підписання ДНЯЗ Радою Безпеки ООН під головуванням представника США була ухвалена резолюція № 225 від 19 червня 1968 року «Питання про заходи із забезпечення безпеки держав-учасниць Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, які не володіють ядерною зброєю». Цей документ чітко гарантує безпеку державам, що не мають ядерної зброї, у разі агресії проти них держави, що ядерною зброєю володіє [6].

Зокрема, у положеннях, що є вкрай актуальними й на сьогодні, підкреслюється, що Рада Безпеки:

1. Визнає, що агресія з використанням ядерної зброї або загроза такої агресії проти держави, яка не володіє ядерною зброєю, створила б обставини, в яких Рада Безпеки та насамперед її постійні члени, які мають ядерну зброю, повинні були б негайно діяти відповідно до їхніх зобов'язань згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй.

2. Вітає намір, висловлений деякими державами щодо того, що вони забезпечать або підтримують надання негайної допомоги згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй будь-якій державі-учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, яка не володіє ядерною зброєю, яка є жертвою акту чи об'єкта загрози агресії з використанням ядерної зброї.

3. Знов підтверджує, зокрема, невіддільне право, яке визнається статтею 51 Статуту, на індивідуальну або колективну самооборону, якщо відбудеться збройний напад на члена Організації Об'єднаних Націй, доти, доки Рада Безпеки не вчинить заходів, необхідних для підтримки міжнародного миру та безпеки [6].

На основі цієї резолюції був розроблений Договір про нерозповсюдження ядерної зброї, який підписаний 1 липня 1968 року та набув чинності

5 березня 1970 року. Дія договору з 25 років (як це планувалося на момент його заснування) була продовжена у 1995 році країнами-учасницями не невизначений термін без будь-яких додаткових умов. Загалом до Договору приєдналася 191 держава, що є найбільшим показником приєднання до угод про обмеження озброєнь і роззброєння, і це є промовистим свідченням важливості Договору. На сьогодні лише Ізраїль, Індія, Пакистан та Північна Корея (яка спочатку приєдналася до Договору, але порушила та у 2003 вийшла) з-поміж незалежних держав світу не ратифікували ДНЯЗ. Показово, що з названих чотирьох країн останні три «молоді» ядерні держави не є легітимними членами ядерного клубу, але ж неприховано проводять ядерні випробування і відкрито заявляють про те, що мають ядерну зброю. Варто зауважити, що у Договорі надається визначення держави, що володіє ядерною зброєю, як держави, яка розробила та підірвала ядерну зброю або будь-який інший ядерний вибуховий пристрій до 1 січня 1967 року. Тож саме «старі» ядерні держави – постійні члени Радбезу ООН – є легітимними й офіційно вважаються ядерними державами.

Суть ДНЯЗ полягає у концептуальному змісті трьох засадничих ідей, які називають іноді системою трьох стовпів або трьох принципів [7]:

– *нерозповсюдження* – ядерні держави зобов'язуються не передавати ядерну зброю іншим країнам, а держави, які не мали ядерної зброї на момент підписання ДНЯЗ, зобов'язуються не розробляти або не отримувати;

– *роззброєння* – держави, які мають ядерну зброю (зокрема п'ять офіційних ядерних держав: США, Росія, Китай, Франція та Велика Британія), зобов'язуються вести переговори для скорочення свого арсеналу з метою повного роззброєння;

– *мирне використання ядерної енергії* – ДНЯЗ дозволяє державам використовувати ядерні технології в мирних цілях (наприклад, для виробництва електроенергії); для досягнення мети нерозповсюдження ядерної зброї та як захід зміцнення довіри між державами-учасниками, Договір встановлює систему гарантій під відповідальність Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ), які використовуються для перевірки дотримання Договору шляхом інспекцій МАГАТЕ.

Учасники ДНЯЗ відповідно до пункту 3 статті VIII переглядають його положення кожні п'ять років на своїх Оглядових конференціях. Остання з них відбулася у Нью-Йорку 01-26 серпня 2022 року, коли вже впродовж кількох місяців тривала геноцидна війна злочинного путінського режиму проти України, а Запорізька АЕС зазнала мілітаризації під окупацією Росії, яка своїми терористичним діями та систематичним ядерним шантажем підірвала основи нинішнього світоустрою, створила безпрецедентні ядерні ризики для всього людства та зруйнувала систему ядерної безпеки. На цій 10-й Оглядовій конференції ДНЯЗ країни-учасниці не змогли дійти підсумкової згоди щодо оновлення Договору через неправомірну поведінку Росії. Робота конференції ДНЯЗ із роззброєння й досі лишається заблокованою. Засади Договору про нерозповсюдження ядерної зброї підірвані також і провокативними заявами Росії щодо її намірів розмістити на території Білорусі тактичну ядерну зброю. Тож, Росія підтверджує свою хронічну нездатність бути відповідальним розпорядником ядерної зброї як засобом стримування та попередження війни, а не інструментом погроз та залякування [5].

Наміри зруйнувати сьогоденну архітектуру міжнародного миру та безпеки засвідчують й інші вкрай деструктивні дії злочинної російської держави. Так, 3 січня 2022 р. була розроблена та оприлюднена Спільна заява постійних членів Радбезу ООН США, Великої Британії, Китаю, Росії та Франції, які офіційно володіють ядерною зброєю. Це був один з відповідальних кроків в межах реалізації політики ядерного стримування та обмеження гонки озброєнь. У цьому документі висувалися вимоги – без'ядерні держави не змінюють свого статусу, а ядерні (передусім Росія та США) повинні поступово зменшувати ядерні арсенали, що має гарантувати іншим країнам переважно мирне розв'язання міжнародних конфліктів. Передбачалося, що до цього процесу мають залучитися інші ядерні країни – Ізраїль, Індія, Пакистан та Північна Корея. І вже через півтора місяця після Спільної заяви Росія як «гарант безпеки України» розпочала проти нашої держави повномасштабну війну, маскуючи це евфемізмом «спеціальна воєнна операція». Загрози РФ застосувати ядерну зброю проти нашої держави постійно лунають з цього часу від високопосадовців та пропагандистів країни-агресорки. Вже 28 лютого 2022 року Путін доручив перевести стратегічні сили стримування (а це йдеться про стратегічну ядерну зброю) в особливий режим. У червні 2022 року на петербурзькому економічному форумі російський президент заявив: «… всі повинні знати, що у нас є, і що ми будемо застосовувати, якщо це буде потрібно для захисту нашого суверенітету» [8].

Наступним кроком Росії на її шляху ядерної ескалації стало призупинення нею своєї участі у новому Договорі про скорочення і обмеження стратегічних наступальних озброєнь (відомий як СНО-ІІІ або New START) 21 лютого 2023 року, про що заявив В. Путін у ході свого щорічного звернення до Федеральних зборів. Російський очільник наголосив, що його країна не виходить з Договору повністю, а лише призупиняє участь, посилаючись на недружні дії НАТО та США, звинувачуючи останніх у нібито недотриманні

умов Договору (хоча доказів щодо цього Росія так і не надала). Договір СНО-ІІІ (був підписаний у 2010 році) – це останній договір, що залишався в силі, між Росією та США, який обмежував ядерні арсенали обох держав. Генсек НАТО Єнс Столтенберг закликав тоді Росію переглянути своє рішення про призупинення своєї участі у договорі про СНО, а президент США Джо Байден назвав його «великою помилкою» [9]. У відповідь США вжили цілу низку контрзаходів (припинення надання певних повідомлень, які вимагаються за СНО-ІІІ, утримання від сприяння інспекційної діяльності на своїй території шляхом анулювання чинних віз, виданих російським інспекторам та членам екіпажів літаків за СНО-ІІІ і т. ін.). Як йдеться в заяві Державного департаменту США, їхні «контрзаходи…повністю відповідають міжнародному праву. Вони є пропорційними, зворотними і відповідають усім іншим правовим вимогам. Міжнародне право дозволяє такі заходи, щоб спонукати державу повернутися до виконання своїх міжнародних зобов'язань». СНО-ІІІ мав діяти до лютого 2026 року, тож його призупинення з боку Росії робить нестабільною її співпрацю с США з питань скорочення озброєння, є дуже серйозним ударом по міжнародній системі контролю над ядерною зброєю та є ще одним доказом її відвертих намірів зруйнувати мир та систему глобальної безпеки.

Окремо варто звернути увагу на такий надважливий документ як Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань (ДВЗЯВ), який був схвалений Генеральною Асамблеєю ООН у 1996 році. Його підписали 185 країн і ратифікували 170, включаючи три держави з «ядерної п'ятірки» – Франція, Великобританія та Росія. Остання підписала цей договір 24 вересня 1996 і ратифікувала 27 травня 2000 року. Однак у середині жовтня 2023 року нижня палата російського парламенту прийняла закон про відкликання ратифікації ДВЗЯВ, а президент РФ підписав цей закон вже 2 листопада, що є черговою ескалацією ядерного шантажу та провокацією з боку путінського режиму. ЄС одразу ж гостро зреагував на цю подію через заяву Жозепа Борреля: «Європейський Союз глибоко шкодує про це рішення Росії. Усі країничлени ЄС ратифікували ДВЗЯВ і протягом багатьох років працюють над його посиленням і набуттям чинності. Договір є інструментом надзвичайної важливості для ядерного роззброєння та нерозповсюдження. Він встановив потужну норму проти ядерних випробувань, яку поважають у всьому світі» [10]. Як зазначив головний дипломат ЄС, рішення Росії ставить під загрозу всю міжнародну архітектуру ядерного нерозповсюдження та контролю над озброєннями та несе загрози для світової стабільності. Ж. Боррель підкреслив, що для міжнародного миру та безпеки вкрай важливо, щоб усі держави повністю дотримувалися мораторію на випробувальні вибухи ядерної зброї чи будь-які інші ядерні вибухи та утримувалися від будь-яких дій, що суперечать об'єкту та меті Договору. Тож ЄС закликав Росію поважати цілі та завдання Договору. За словами очільника дипломатії Євросоюзу, відмова від участі у ДВЗЯВ є найгіршою дією для Росії як постійного представника в Раді Безпеки ООН [10]. Доречно зауважити, що ДВЗЯВ не набув чинності, попри той факт, що його ратифікували 170 країн. За умовами він має бути підписаний та ратифікований 44 конкретними державами, які мають ядерні технології, але з них до сьогоднішнього дня 8 країн ще не ратифікували (Китай, США, Єгипет, Індія, Іран, Ізраїль, КНДР, Пакистан). Тож поле для реалізації механізмів ядерної дипломатії тут ще широко відкрито. Втім прецедент, який створила Росія своїм відкликанням ратифікації є дуже небезпечним. Особливо це відчутно на тлі підтримки дій путінського режиму російським суспільством, 29% якого вважають, що їхнє керівництво готове застосувати ядерну зброю проти України «у разі потреби», більш того вони вважають це виправданим. Такі дані оприлюднив РБК-Україна з посиланням на результати опитування незалежного «Левада-центр», яке проведено 20-23 квітня 2023 року. За результатами цього ж опитування схвально ставляться до війни проти України близько 73% росіян [11].

Така висока підтримка підживлюється систематичними виступами численних російських політиків, медійників та псевдоекспертів, які фактично виступають рупором ядерної громадської дипломатії Росії, неодноразово натякаючи на можливість застосування ядерної зброї під час війни проти України, що стало важливою дипломатичною і стратегічною проблемою для світової спільноти. Ці заяви порушили питання про реальну загрозу використання ядерної зброї вперше з часів Холодної війни. Подібні загрози підірвали табу на застосування ядерної зброї, яке формувалося протягом десятиліть. Для прикладу наведемо кричуще агресивні заяви доктора історичних наук та почесного голови президії ради із зовнішньої та оборонної політики РФ. Сергія Караганова, які він виклав у своїй статті «Тяжкое, но необходимое решение» у журналі «Россия в глобальной политике» у червні 2023 року: «Доведеться відновлювати переконливість ядерного стримування, знижуючи неприпустимо задертий поріг застосування ядерної зброї, розважливо, але швидко йдучи вгору сходами стримування-ескалації. Перші кроки вже зроблено відповідними заявами президента та інших керівників, початком розгортання в білорусі ядерної зброї та її носіїв, підвищенням боєздатності сил стратегічного стримування… Справа може дійти й до попередження співвітчизників та всіх людей доброї волі про необхідність залишити

місця проживання поблизу об'єктів, які можуть стати цілями ядерних ударів у країнах, які безпосередньо підтримують київський режим. Противник повинен знати, що ми готові завдати удару відплати на випередження за всі його нинішні та минулі агресії, щоб запобігти сповзанню до глобальної термоядерної війни» [8].

Тож світ має шукати адекватні результативні відповіді на злочинні вчинки Росії, яка є однією з провідних ядерних країн сучасності, має нести високу відповідальність за такий статус перед усім людством, але ж навпаки спекулятивно його використовує своїми діями і представляє безпрецедентну загрозу агресії. І не тільки проти України, яка не володіє ядерною зброєю, а й проти усієї світової спільноти. Тімоті Сейл, говорячи про часи холодної війни та роль НАТО в ній, пише: «Доки існувала держава з достатньою військовою силою …здатна кинути виклик іншим урядам, було необхідно мати систему захисту, яка не лише мінімізувала б ризик шантажу, а й переконала потенційного шантажиста взагалі не висувати своїх вимог» [12, с. 276]. Те саме завдання стоїть і наразі перед цивілізованим світом, що повсякчас намагається відпрацювати ефективні механізми ядерної дипломатії, що здатні уберегти світ від катастрофи ядерної конфронтації та взагалі заборонити ядерну зброю.

Така спроба була зроблена Договором про заборону ядерної зброї [13], який схвалений 7 липня 2017 року в штаб-квартирі ООН в Нью-Йорку, його тоді підтримала 122 країни світу. Договір (ДЗЯЗ) є першою міжнародною юридично зобов'язальною угодою, яка забороняє розробку, виробництво, випробування, володіння та використання атомної зброї, а кінцевою метою має бути її повна ліквідація. Крім того, це перша угода, яка містить положення, що сприяють подоланню несприятливих гуманітарних наслідків застосування ядерної зброї.

Дослідники з Американської федерації науковців Ганс Крістенсен та Роберт Норріс наводять разючу статистику, що станом на середину 2017 року у світі було близько 15 000 одиниць ядерної зброї, які знаходились на 107 базах у 14 країнах. Близько 9 400 з них перебували на військових арсеналах; решту зняли з озброєння та тримали на базах зберігання в очікуванні остаточної утилізації. Близько 4 000 одиниць були в оперативній готовності, близько 1 800 перебували на бойовому чергуванні та готові до використання. Найбільше ядерної зброї є у США та Росії, які володіють 93 % світового арсеналу [14].

Тож, прогресивність та своєчасність цієї міжнародної угоди є безперечною. На сьогодні її підписали 86 держав і вже 65 держав ратифікували. ДЗЯЗ фактично набрав чинності 22 січня 2021 року, коли ратифікувала остання 50-та держава, що його підписала. Однак ядерні держави поки що тримаються осторонь від Договору. Документ не підтримали жодна з дев'яти держав, які, як вважається, мають ядерну зброю. Це Велика Британія, Китай, Франція, Індія, Ізраїль, Північна Корея, Пакистан, Росія та США. Навіть Японія, єдина країна, яка зазнала ядерних ударів, не підтримує договір, вважаючи документ нереалістичним. Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш заявив, що Угода про заборону ядерних озброєнь (TPNW) «є важливим кроком до цілі зробити світ вільним від ядерних озброєнь і сильною демонстрацією підтримки за багатосторонні підходи до ядерного роззброєння». А. Гутерріш високо оцінив «перший багатосторонній договір про ядерне роззброєння за останні два десятиліття» і закликав усі держави «спільно реалізувати цю амбіцію щодо просування спільної безпеки» [15]. Нинішнє розростання кризи системи міжнародної безпеки внаслідок повномасштабної війни Росії проти України, загострення близькосхідного конфлікту та інших гарячих точок сучасної геополітики змушують уряди держав (хоч, на жаль, це відбувається дуже повільно) усвідомлювати, що вже вийшов час для дотепних висловлювань, які часто-густо мають декларативний зміст занепокоєння, схвилювання чи осуду агресії.

Тож наразі ядерна дипломатія переживає своє оновлення і має набувати іншого змісту. Узагальнюючи чинники, що вплинули на актуалізацію цього тренду «нової» ядерної дипломатії, відзначимо:

– *повернення загрози застосування ядерної зброї*, і передусім суб'єктом загроз виступає одна з найбільших ядерних держав Росія;

– *послаблення наявних домовленостей* з ядерної безпеки, а відпрацьовані раніше міжнародні механізми контролю над озброєннями опинилися під загрозою;

– *загроза ядерній інфраструктурі,* й однією з ключових подій стало захоплення і бойові дії навколо найбільшої в Європі Запорізької атомної електростанції;

– *політика ядерного стримування*, важливість якої продемонструвала війна як для країн НАТО, так і для Росії;

– *ескалація гонки озброєнь*, адже країни (передусім ЄС) стали посилювати свою оборону, включно із системами протиракетної оборони, а це ставить під загрозу майбутнє угод з контролю над озброєннями та роззброєння;

– *посилення морального тиску на ядерні держави* з питань відповідальності та контролю за використанням ядерної зброї, при цьому в центрі уваги світової спільноти знов Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ);

– *ізоляція Росії в сучасній ядерній дипломатії*, оскільки санкції та дипломатична ізоляція Росії

після початку війни також вплинули на її участь у ядерних переговорах і форумах, а це ускладнило міжнародне співробітництво з питань ядерної безпеки та контролю над озброєннями, оскільки Росія залишається однією з ключових ядерних держав.

Отже, для сучасної ядерної дипломатії назріла нагальна необхідність відпрацювання нових механізмів приборкання ядерних ризиків, що новою хвилею накрили сьогоденний світ, який виявися неготовий адекватно відповісти на них. Багато механізмів глобального контролю підірвано, поглибивши недовіру між країнами. Майже релігійна віра в те, що володіння ядерною зброєю є основним, чи не єдиним, інструментом стримування ядерного конфлікту, саме й призвела до теперішньої ситуації безпрецедентного загострення кризи системи міжнародної безпеки. Політика ядерного стримування, яка є сьогодні основою ядерної дипломатії, засвідчила свою недосконалість, на що вказують вітчизняні науковці Олександр Потєхін та Юрій Клименко, слушно наводячи міркування щодо цього аспекту Реймона Арона [16, с. 326]. Французький дослідник у своїй праці «Мир і війна між націями» зауважував, що: «Якби термоядерна війна була неможливою, хіба можна залякати (стримувати) когось погрозою, про виконання якої годі й думати? У цьому якраз і полягає парадокс термоядерного залякування: якщо погрозу здійснити неможливо, хіба її можна використовувати як засіб залякування? Якщо погроза використовується, то і суб'єкт, й об'єкт залякування вважають її реалізацію вірогідною. ... Скажуть, виконання погрози, звичайно, цілком імовірне, інакше залякування не спрацює. Однак усі держави, що володіють цією жахливою зброєю, відчувають палке бажання її не застосовувати. Вони вперше готуються до війни, якої не хочуть вести. Від часу ударів помсти в Хіросімі та Нагасакі все відбувається так, наче людство присягнуло застосовувати лише зброю вчорашнього, зберігаючи на складах зброю завтрашнього дня» [17, с. 372].

Тож «нова» ядерна дипломатія має набути якості стратегічної мудрості. Її інструментарій, що більш-менш був відповідний до геополітичних викликів часів Холодної війни, зараз демонструє свою неефективність. Сподівання, що ядерні держави будуть вести себе відповідально, часто так і залишаються сподіваннями, непідкріпленими практичними механізмами імплементації, як бачимо, скажімо, в тому ж Договорі про нерозповсюдження ядерної зброї. Він містить 11 статей, утім усі вони про зобов'язання держав, що їх підтримують, однак питання про те, що має бути з державою, яка порушила ці зобов'язання, відкрите. Реакція світової спільноти у вигляді санкцій щодо порушника, як бачимо сьогодні, є не дуже ефективною, якщо не сказати неефективною.

Наприклад, всупереч санкціям, Росія залишається головним експортером атомних електростанцій. Вона бере участь у будівництві понад третини нових реакторів у світі, зокрема в Китаї, Індії, Ірані та Єгипті, про це пише Financial Times. Відносини, які Росія вибудовує через ядерні проєкти, перевершують навіть тривалі контракти на постачання газу трубопроводами, зазначає газета. Саме вторгнення в Україну змусило Росію переосмислити свій підхід до ядерної дипломатії. Росія через Росатом зараз охоплює деколонізовані країни Азії, Африки та Латинської Америки. Згідно з річними звітами Росатома, закордонні проєкти – зокрема, будівництво атомних електростанцій, експорт збагаченого урану та інші ініціативи – становлять близько половини його загального доходу. У 2023 році Росатом заробив $16,2 млрд від цих проєктів, порівняно з $11,8 млрд у 2022 році. За останнє десятиліття цей дохід збільшився більш ніж удвічі [18]. Тож ядерна дипломатія Росії має фактично експансіоністський характер.

Але ж варто наголосити на тому, що сьогодні відбувається боротьба не стільки за ринки та доступ до ресурсів, що було притаманне геополітичній конкуренції минулого, скільки за право визначати майбутнє у конкуренції за визнання кращої моделі суспільного розвитку. І історична місія ядерної дипломатії в цьому контексті є неймовірно важливою. Адже, на відміну від інших різновидів дипломатії, саме ядерна дипломатія має найвищий ступінь відповідальності та стратегічності, оскільки її механізми спрямовані на унеможливлення ядерної катастрофи, внаслідок якої вся людська цивілізація може взагалі зникнути. Тому внесок кожної держави, що відповідально (а не з численними шахрайськими маніпуляціями, як це робить Росія) імплементує інструментарій ядерної дипломатії, є солідарним внеском у збереження миру у всьому світі як цілісної системи, де кожна країна є її невіддільним структурним елементом.

Як це не важко усвідомлювати, однак просто ізоляція держави-агресорки, що займається ядерним тероризмом та шантажем, не спрацює стовідсотково ефективно. Відомий американський політолог Грехем Аллісон навів дуже влучну аналогію у своїй праці «Destined for War» (2017), коли розмірковував про стан відносин США та Росії під час Холодної війни. Він вважає, що можливо ця аналогія і не дуже й коректна, однак точно відображує особливості відносин США та СРСР. А. Грехем пише, що тодішній розвиток технологій зробив ці дві країни нерозлучними сіамськими близнюками: у кожного з них є голова, мозок та воля діяти, хребет у них зрісся в єдине ціле, а у спільних грудях б'ється спільне серце. Якщо воно припинить битися, помруть обидва. Сьогодні ця аналогія не втратила своєї актуальності і вимагає нового осмислення. І Росія, і США зберегли

свої ядерні арсенали наддержав. На думку А. Грехема, «…якою б зловмисною, демонічною, небезпечною не була Росія, яким би великим не було бажання її придушити, але ж США мають пристосуватися до спільного співіснування, інакше усім загрожує загибель» [19, p. 185-186]. Бо ядерну війну неможливо виграти. Тому її не варто й розпочинати і треби всіляко уникати

Тож, на нашу думку, аналогію А. Грехема доречно екстраполювати й на розуміння сутності сучасної оновленої ядерної дипломатії як комплексу заходів, які застосовуються щодо міжнародної спільноти держав (також і недержавних акторів, які широко залучаються у світові політичні процеси). В контексті переосмислення сутності осучасненої ядерної дипломатії маємо розуміти її як системну цілісність, де кожний її учасник одночасно виконує функції як суб'єкта, так і об'єкта ядерної дипломатії, незалежно від того, володіє він ядерним потенціалом чи ні. До того ж проблеми ядерного роззброєння та контролю над ядерним озброєнням стоять на порядку денному як будь-якої окремої держави, так загальносвітової спільноти як цілісності. Цей підхід системної зв'язаності змінює фокус докладання консолідованих зусиль ядерної дипломатії. Таке розуміння її осучасненої сутності узгоджується з концепцією peaceengineering [20], яка визначається як цілісна всеосяжна політика у відстоюванні миру, стійкості та резильєнтності суспільства до готовності фазових переходів від миру до війни, від війни до миру. При цьому засадничими є суворе дотримання норм міжнародного права, збереження економічного та соціального потенціалу, органічної солідарності демократичного світу, захист прав людини та сталого розвитку суспільства.

Висновки. Таким чином, ядерна дипломатія сьогодні стикається з безпрецедентними викликами, які потребують комплексних рішень. Ключовим моментом, який відрізняє сучасну ситуацію від попередніх криз, є зростання ризиків ядерної ескалації через активне використання ядерного шантажу як інструменту тиску на міжнародну спільноту. Росія, порушивши свої міжнародні зобов'язання, включно з умовами Будапештського меморандуму, продемонструвала, що готова використовувати свій ядерний арсенал як засіб для забезпечення політичних та військових цілей. Війна проти України стала не лише прикладом конвенційної військової агресії, але і ядерного шантажу, який суттєво підвищив ризики конфлікту глобального масштабу.

За цих умов міжнародні механізми ядерної дипломатії, які спираються на багатосторонні договори, такі як ДНЯЗ та СНО-ІІІ, зазнали серйозних ударів. Вихід Росії з цих договорів, а також постійні порушення їхніх умов, зокрема у зв'язку з призупиненням участі в СНО-ІІІ, демонструють, що механізми, розроблені в умовах біполярного світу Холодної війни, більше не є ефективними. Ядерна дипломатія, яка раніше ґрунтувалася на принципах стримування і взаємної гарантії безпеки, потребує серйозного перегляду та адаптації до нових геополітичних умов. Варто застосовувати нові стратегічні підходи до ядерної дипломатії, які б не лише підтримували принципи нерозповсюдження, але й забезпечували відповідальність ядерних держав за порушення міжнародних норм.

Більш того, сучасна криза системи глобальної безпеки вимагає також і нових форм міжнародної взаємодії в рамках оновленої ядерної дипломатії, які б включали як держави з ядерною зброєю, так і країни, що її не мають, але зазнають загрози. Важливу роль тут відіграє не лише система міжнародних договорів, але й організація таких інституцій, як МАГАТЕ, яка відповідає за контроль за ядерними об'єктами та забезпечення безпеки в цій сфері. Однак у сучасних умовах роботи таких інституцій стає недостатньою, оскільки загрози ядерного конфлікту набули нових форм, які виходять за межі традиційних рамок стримування та взаємної відповідальності. Військові дії навколо Запорізької АЕС, ядерний шантаж, до якого постійно вдається Росія, ядерні випробування в інших регіонах світу, такі як Північна Корея, гостро ставлять питання про необхідність посилення механізмів контролю та нових форм ядерної дипломатії. Сучасні механізми нерозповсюдження та контролю ядерної зброї потребують перегляду, особливо у світлі того, що деякі держави використовують ядерний арсенал не лише як засіб стримування, але і як інструмент для досягнення геополітичних цілей. Нинішня криза системи глобальної безпеки засвідчила, що механізми стримування, які базувалися на взаємній загрозі ядерного знищення, мають свої обмеження. Наразі варто відпрацьовувати механізми «нової» ядерної дипломатії в рамках концепції peaceengineering, що має потужний стратегічний потенціал як інноваційної практики зміцнення, з одного боку, національної безпеки кожної конкретної держави та її цивілізаційної суб'єктності, а з іншого – солідарності світу та світової безпеки загалом. При цьому важливим елементом «нової» ядерної дипломатії мають стати перегляд відповідно до нових геополітичних реалій та кардинальне зміцнення системи міжнародного права. Підтримка міжнародних норм і стандартів є ключовою для забезпечення стабільності у світі. І міжнародна спільнота повинна активізувати консолідовані зусилля для створення нових правових інструментів, які б не лише регулювали питання ядерного озброєння, але й включали механізми найвищої відповідальності за порушення міжнародних норм.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Schelling T.C. The Strategy of Conflict. Cambridge and London : Harvard University Press, 1960. 309 p.
2. Robert J. The Logic of Images in International Relations. Prinstone University Press, 1970. 281 p.
3. Robert J. The Meaning of the Nuclear Revolution. Cornell University Press, 1989. 266 p.
4. Ядерний клуб: які країни володіють найбільш смертоносною зброєю. *Chas News*. URL: https://chas.news/current/yadernii-klub-yaki-kraini-volodiyut-naibilsh-smertonosnoyu-zbroeyu.
5. Контроль над озброєннями та нерозповсюдження ЗМЗ. *Міністерство закордонних справ України.* URL: https://mfa.gov.ua/pitannya-mizhnarodnoyi-bezpeki/kontrol-nad-ozbroyennyami-ta-nerozpovsyudzhennnya-zmz.
6. Question Relating to Measures to Safeguard Non-Nuclear-Weapon States Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. *United Nations.* URL: https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/248/36/pdf/nr024836.pdf.
7. Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT). *International Atomic Energy Agency.* URL: https://www.iaea.org/sites/default/files/publications/documents/infcircs/1970/infcirc140.pdf
8. Печерський А. Гарантії безпеки державам, що не мають ядерної зброї: 55 років резолюції Радбезу ООН. *Армія Інформ.* URL: https://armyinform.com.ua/2023/06/19/garantiyi-bezpeky-derzhavam-shho-ne-mayut-yadernoyi-zbroyi-55-rokiv-rezolyucziyi-radbezu-oon/
9. США заморожують співпрацю з РФ за договором про ядерні озброєння, який Москва «призупинила». *Європейська правда*. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/06/1/7162889/
10. Левицька К. ЄС відреагував на вихід Росії з договору про заборону ядерних випробувань. *РБК Україна*. URL: https://www.rbc.ua/rus/news/es-vidreaguvav-vihid-rosiyi-z-dogovoru-zaboronu-1698958016.html/amp
11. Близько 30% жителів Росії чекають від Путіна ядерного удару по Україні. *РБК Україна*. URL: https://www.rbc.ua/rus/news/blizko-30-rosiyan-chekayut-vid-putina-dernogo-1684137415.html
12. Сейл Т.Е. Міцний альянс: Історія НАТО й глобального післявоєнного порядку. Харків : ВД «Фабула», 2023. 368 с.
13. The Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons, TPNW. *United Nations Office for Disarmament Affairs.* URL: URL: https://disarmament.unoda.org/wmd/nuclear/tpnw/
14. Kristensen H. M., Norris R. S. Worldwide deployments of nuclear weapons. *Bulletin of the Atomic Scientists*. 2017. № 73 (5). P. 289-297. DOI: https://doi.org/10.1080/00963402.2017.1363995
15. Набув чинності договір про заборону ядерної зброї. *Радіо Свобода.* URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-yaderna-zbroya/31063921.html
16. Потєхін О., Клименко Ю. Геополітика проти безпеки: союзницьке стримування агресії в Європі XX – початку XXI ст. Київ : Дух і Літера, 2023. 552 с.
17. Арон Р. Мир і війнам між націями. Київ : МП «Юніверс», 2000. 686 с.
18. «Ядерна дипломатія». Росія будує третину нових реакторів у світі та зберігає вплив у ЄС. *Ліга.Бізнес*. URL: https://biz.liga.net/ua/all/tek/novosti/yaderna-dyplomatiia-rosiia-buduie-tretynu-novykh-reaktoriv-u-sviti-ta-zberihaie-vplyv-u-yes
19. Allison G. Destiny for War. Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 2017. 384 p. URL: https://dokumen.pub/destiny-for-war-can-america-and-china-escape-the-thucydidess-trap-9780544935273-9780544935334.html
20. Lepskyi M., Lepska N., The War in Ukraine and its Challenge to NATO: Peacekeeping to Peace Engineering. *American Behavioral Scientist (ABS) (SAGE Publications)*. 2023. T. Volume 67. Issue 3. P. 402–426. URL: https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/00027642221144833

REFERENCES:

1. Schelling, T. C. (1960). The Strategy of Conflict. Cambridge and London: Harvard University Press.
2. Jervis, R. (1970). The Logic of Images in International Relations. Princeton University Press.
3. Jervis, R. (1989). The Meaning of the Nuclear Revolution. Cornell University Press.
4. Chas News. (n.d.). Yadernyi klub: yaki krainy volodiiut naibilsh smertonosnoiu zbroieiu. [The nuclear club: which countries have the most lethal weapons.]. Retrieved from https://chas.news/current/yadernii-klub-yaki-kraini-volodiyut-naibilsh-smertonosnoyu-zbroeyu [in Ukrainian].
5. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. (n.d.). Kontrol nad ozbroienniamy ta nerozposiudzhenniam ZMZ. [Arms control and non-proliferation of WMD]. Retrieved from https://mfa.gov.ua/pitannya-mizhnarodnoyi-bezpeki/kontrol-nad-ozbroyennyami-ta-nerozpovsyudzhennnya-zmz [in Ukrainian].
6. United Nations. (n.d.). Question Relating to Measures to Safeguard Non-Nuclear-Weapon States Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. Retrieved from https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/248/36/pdf/nr024836.pdf
7. International Atomic Energy Agency. (1970). Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT). Retrieved from https://www.iaea.org/sites/default/files/publications/documents/infcircs/1970/infcirc140.pdf
8. Pecherskyi, A. (2023). Harantii bezpeky derzhavam, shcho ne maiut yadernoi zbroi: 55 rokiv rezoliutsii Radbezu OON. [Security guarantees for states that do not have nuclear weapons: 55 years of the UN Security Council

resolution]. Retrieved from https://armyinform.com.ua/2023/06/19/garantiyi-bezpeky-derzhavam-shho-ne-mayut-yadernoyi-zbroyi-55-rokiv-rezolyucziyi-radbezu-oon/ [in Ukrainian].
9. European Pravda. (2023). SShA zamorozhuiut spivpratsiu z RF za dohovorom pro yaderni ozbroiennia, yakyi Moskva “pryzupynyla.” [The US freezes cooperation with the Russian Federation under the nuclear weapons treaty, which Moscow "suspended"]. Retrieved from https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/06/1/7162889/ [in Ukrainian].
10. Levytska, K. (2023). YeS vidreahuvav na vykhid Rosii z dohovoru pro zaboronu yadernykh vyprobuvan. [The EU reacted to Russia's withdrawal from the Nuclear Test Ban Treaty]. Retrieved from https://www.rbc.ua/rus/news/es-vidreaguvav-vihid-rosiyi-z-dogovoru-zaboronu-1698958016.html/amp [in Ukrainian].
11. RBK Ukraine. (2023). Blyzko 30% zhytelei Rosii chekaiut vid Putina yadernoho udaru po Ukraini. [About 30% of Russians expect Putin to launch a nuclear attack on Ukraine.]. Retrieved from https://www.rbc.ua/rus/news/blizko-30-rosiyan-chekayut-vid-putina-dernogo-1684137415.html [in Ukrainian].
12. Sale, T. (2023). Mitsnyi alians: Istoriia NATO y hlobalnoho pisliavoiennoho poriadku. [A Strong Alliance: A History of NATO and the Postwar Global Order]. Kharkiv: VD "Fabula." [in Ukrainian].
13. United Nations Office for Disarmament Affairs. (n.d.). *The Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons (TPNW)*. Retrieved from https://disarmament.unoda.org/wmd/nuclear/tpnw/
14. Kristensen, H. M., & Norris, R. S. (2017). Worldwide deployments of nuclear weapons 2017. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 73(5), 289-297. https://doi.org/10.1080/00963402.2017.1363995
15. Radio Svoboda. (2021). Nabuv chynnosti dohovir pro zaboronu yadernoi zbroi. [The Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons entered into force]. Retrieved from https://www.radiosvoboda.org/a/news-yaderna-zbroya/31063921.html [in Ukrainian].
16. Potekhin, O., & Klymenko, Yu. (2023). Heopolityka proty bezpeky: soiuznytske strymuvannia ahresii v Yevropi XX – pochatku XXI st. [Geopolitics versus security: allied deterrence of aggression in Europe in the 20th and early 21st centuries]. Kyiv: Dukh i Litera. [in Ukrainian].
17. Aron, R. (2000). *Myr i viina mizh natsiiamy*. [Peace and wars between nations]. Kyiv: MP «Universal». [in Ukrainian].
18. Liga.Business. (2023). Yaderna dyplomatiia: Rosiia buduie tretynu novykh reaktoriv u sviti ta zberihaiie vplyv u YeS. ["Nuclear diplomacy". Russia builds a third of the world's new reactors and maintains influence in the EU]. Retrieved from https://biz.liga.net/ua/all/tek/novosti/yaderna-dyplomatiia-rosiia-buduie-tretynu-novykh-reaktoriv-u-sviti-ta-zberihaie-vplyv-u-yes [in Ukrainian].
19. Allison, G. (2017). *Destined for War: Can America and China Escape the Thucydides’s Trap?* Boston: Houghton Mifflin Harcourt.
20. Lepskyi, M., & Lepska, N. (2023). The war in Ukraine and its challenge to NATO: Peacekeeping to peace engineering. *American Behavioral Scientist (ABS)*, 67(3), 402-426.

УДК 323.232:659.44
DOI https://doi.org/10.32782/3083-5755/2024/1-5

ПОЗИЦІОНУВАННЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНОГО МАРКЕТИНГУ

POSITIONING AS A TECHNOLOGY OF POLITICAL MARKETING

Мальована Ю.Г.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології
Запорізького національного університету
ORCID ID: 0000-0003-0334-2412

У статті розглядається політичне позиціонування як важлива технологія у політичному маркетингу, що забезпечує його ефективність. В умовах сучасного інформаційного простору, де конкурують десятки політичних сил і кандидатів, успішне позиціонування стає одним з вирішальних факторів політичного успіху. Уточнено поняття «позиціонування», що узагальнено трактується як вибудовування системи уявлень, стереотипів цільової аудиторії стосовно політичного актора для створення його зрозумілого, безпечного образу, відмінного від інших. Позиціонування вважається одним з найскладніших елементів політичного маркетингу, який реалізовується через інструменти політичної реклами й політичного PR у цілому.

Визначено напрямки та підстави для створення провідних стратегій позиціонування у політичному маркетингу, серед яких висвітлення основних цінностей і принципів, що поділяються кандидатом та співзвучні з виборцями, побудова стратегії комунікативної поведінки політика за різними каналами сприйняття інформації, акцентування уваги на конкретних питаннях або проблемах, які хвилюють виборців.

Наведено приклади використання технології позиціонування у виборчих кампаніях американських політичних діячів, окреслено основні підстави, за рахунок яких було сформовано потрібний образ. Як технологія політичного маркетингу позиціонування представляє собою процес створення унікального образу продукту, послуги чи бренду в свідомості споживачів, який буде легким для сприйняття, адаптивним до суспільно-політичних змін та корелювати із запитами цільової аудиторії. Вдале позиціонування може допомогти політичним лідерам отримати прихильність виборців, збудувати довіру та досягти електорального успіху, що і було розкрито через наведені приклади з політичної практики США. Це складний процес, що вимагає чіткого аналізу, грамотної стратегії та постійної адаптації до змін у суспільстві та інформаційному просторі.

Ключові слова: позиціонування, політичний маркетинг, політична реклама, імідж, політичний піар.

The article examines political positioning as an important technology in political marketing, which ensures its effectiveness. In the conditions of the modern information space, where dozens of political forces and candidates compete, successful positioning becomes one of the decisive factors of political success. The concept of «positioning», which is generally interpreted as the construction of a system of ideas and stereotypes of the target audience in relation to a political actor in order to create an understandable, safe image, different from others, is clarified. Positioning is considered one of the most difficult elements of political marketing, which is implemented through the tools of political advertising and political PR in general. The directions and grounds for creating leading positioning strategies in political marketing are defined.

The directions and grounds for the creation of leading positioning strategies in political marketing are defined, including the highlighting of the main values and principles shared by the candidate and in tune with the voters, the construction of a strategy for the politician's communicative behavior through various channels of information perception, focusing on specific issues or problems of concern voters

Examples of the use of positioning technology in the election campaigns of American political figures are given, the main reasons for creating the desired image are outlined. As a technology of political marketing, positioning is the process of creating a unique image of a product, service or brand in the minds of consumers, which will be easy to perceive, adaptable to socio-political changes and correlated with the requests of the target audience. Successful positioning can help political leaders win the favor of voters, build trust and achieve electoral success, as was revealed through the given examples from US political practice. This is a complex process that requires a clear analysis, a competent strategy and constant adaptation to changes in society and the information space.

Key words: positioning, political marketing, political advertising, image, political PR.

Вступ. Позиціонування є однією з ключових складових політичного маркетингу, особливо в умовах активізації конкуренції між політичними силами. Виборці частіше звертають увагу на те, як кандидат чи партія позиціонують себе, а не на конкретні політичні програми, тому чітке визначення власних політичних позицій може мати вирішальний вплив на результати виборів. Позиціонування у маркетингу є важливим етапом створення унікального, впізнаваного образу товару, бренду чи особистості у свідомості споживачів. У політичному маркетингу процес займання певної ніші застосовується до політичних лідерів, партій або навіть ідеологій, формуючи чіткий і диференційований образ для виборців. Політичне позиціонування дозволяє вирізнитися серед конкурентів та залучити на свою сторону прихильників.

Метою цієї наукової розвідки є вивчення позиціонування як маркетингової технології у політич-

них кампаніях, аналіз його застосування на прикладі сучасних політичних лідерів та партій.

Результати дослідження. Позиціонування вважається одним з найскладніших елементів політичного маркетингу, який реалізовується через інструменти політичної реклами й політичного PR у цілому. Насамперед вдале позиціонування складається з чіткого аналізу того, для чого й для кого існує конкретний політичний суб'єкт, насамперед, політична партія або окремий кандидат, та відповіді на питання аудиторії, з якої причини вони мають бути зацікавленими у обранні цього політичного лідера на бажану посаду. Зокрема, Брендан Брюс визначає два аспекти позиціонування: для кого саме даний об'єкт (партія, лідер), чому можна бути зацікавленим у виборі саме його [1, p. 87].

Пояснюючи маркетинговими категоріями, під позиціонуванням розуміється визначення певної позиції серед конкурентів, ніші, яка відображається в ієрархії цінностей, сформованої у свідомості потенційних прибічників. Якщо у політичному просторі немає вільної ніші або спостерігається надмірна конкуренція за певний сегмент аудиторії, то тоді завдання позиціонування буде полягати у тому, щоб створити таку нішу, яка б відрізняла від типових політичних продуктів.

Позиціювання – це процес створення у свідомості виборців певного образу партії або кандидата, що чітко відрізняє їх від конкурентів, вибудовування системи стереотипів цільової аудиторії щодо об'єкта, що робить цей об'єкт зрозумілим, безпечним, відмінним від інших. Воно ґрунтується на унікальних характеристиках, ієрархії цінностей та ідеологічних принципах, які партія або кандидат хочуть донести до своєї аудиторії, та зводиться до сегментування рекламного політичного простору і знаходження в ньому свого сегменту, адаптуючись до його вимог та очікувань. Сьогодні сегментування політичного ринку є ефективним інструментом вивчення мотивації поведінки нових соціальних утворень, які відрізняються меншою стійкістю та більшою аполітичністю. Саме тому сегментування таке затребуване політиками, яких не задовольняють результати аналізу електорального процесу, які проводяться з орієнтацією на традиційні для політології категорії «великих соціальних груп» [2, с. 502].

На думку науковця Д. Арнотта, позиціонування – це обдуманий, проактивний і повторюваний процес уточнення, вимірювання, модифікації і моніторингу сприйняття споживачами об'єкта, який піддається маркетинговому впливу. Також позиціювання включає в себе поєднані види діяльності як то визначення аспектів сприйняття, які вдало репрезентують уявлення цільової аудиторії; висвітлення об'єктів цільової аудиторії та видозміна їх характеристик через стратегії системи ринкових зв'язків. Позиціонування розглядається як спосіб видозмінення матеріальних характеристик та нематеріальних уявлень про ринкову пропозицію в умовах конкуренції [3, p. 111]. Отже це технологія вибудовування системи стереотипів цільової аудиторії щодо об'єкта, що робить цей об'єкт зрозумілим, безпечним, відмінним від конкурентів та інших пропозицій на політичному ринку.

Розглядаючи досвід організації та проведення виборчих кампаній, можна виокремити наступні підстави для вибудовування провідних стратегій позиціювання у політичному маркетингу:

– на основі висвітлення унікальних особливостей, які вирізняють політичного суб'єкта від інших, відбудовування від конкурентів;

– представлення нового політичного лідера як послідовника когось популярного у минулому з високим кредитом довіри аудиторії;

– адаптація особистості політичного діяча до загальних уявлень про лідера, акцентування уваги на його харизматичних особливостях;

– висвітлення основних цінностей і принципів, що поділяються кандидатом та співзвучні з виборцями;

– побудова стратегії комунікативної поведінки політика за різними каналами сприйняття інформації з метою покращення враження про політичний суб'єкт;

– зміщення фокусу уваги на конкретні питання або проблеми, які хвилюють виборців, і пропонування рішень для їх розв'язання.

Для успішної реалізації технології позиціонування слід послідовно дотримуватись алгоритму: дослідження конкурентів, виборців та загальної політичної ситуації; виявлення унікальних характеристик партії або кандидата; формулювання чіткої позиціювальної стратегії, яка відображає унікальність та основні цінності; створення маркетингових повідомлень та кампаній, що доносять позиціонування до виборців; оцінка ефективності позиціювальної заяви та внесення необхідних коректив. Позиціювання може вимагати корекції в залежності від політичної кон'юнктури. Також важливими умовами для позиціонування є необхідність постійно відслідковувати дії конкурентів, адаптування стратегії та забезпечення узгодженості всіх комунікаційних каналів для ефективного донесення позиціювання.

Отже, позиціонування у політичному маркетингу є критично важливим для успіху політичних кампаній. Воно допомагає політичним суб'єктам виділитися серед конкурентів, створити чіткий та позитивний образ в свідомості виборців, а також забезпечити ефективну комунікацію з електоратом. Успішне позиціювання може стати ключовим фактором перемоги на виборах, адже воно дозволяє політичним партіям та кандидатам краще зрозуміти своїх виборців і ефективно відповідати на їхні очікування та потреби.

Ефективне позиціювання стає можливе за рахунок створення унікальної політичної пропозиції та вдало підібраного іміджу. З цього слідує, що іміджеві технології відіграють одну з ключових ролей у сучасній політиці. У добу надсучасних інформаційних технологій формування позитивного іміджу є необхідним для досягнення політичного успіху. Імідж – це образ, що сполучає реальний об'єкт із тими очікуваннями, які роблять його привабливим, причому таким чином, щоб забезпечити його оптимально ефективне сприйняття.

Одним із прикладів успішного позиціонування є кампанії Барака Обами (як у 2008, так і в 2012 роках), в яких було сформоване чітке позиціонування на тему змін і надії («Yes, We Can»), що допомогло Обамі виграти вибори. Основна тема кампанії Обами у 2008 році – «Зміни». Він успішно скористався бажанням багатьох американців побачити нове керівництво після восьмирічного президентства Джорджа Буша. Тож команда Обами популяризувала такі аспекти його позиціонування як новаторство та прогресивність, демонструючи себе як альтернативу традиційній політичній еліті. Він зосереджувався на зміні політичної системи, обіцяв прозорість, справедливість і відхід від політики тогочасної влади.

Головним слоганом кампанії Обами, що підкреслював необхідність змін у політиці США, став «Зміни, в які ми можемо вірити» («Change we can believe in»). Кампанія з акцентом на «зміні» та «надії» відрізняла його від попередніх політиків та конкурентів. Також акцент було зроблено на об'єднання країни: він наголошував на подоланні поділу між демократами і республіканцями, чорними і білими, молодими і старшими.

Рис. 1. Барак Обама за трибуною з надписом головного слогану

Джерело: [4].

Під час переобрання у 2012 році, Обама змінив свою стратегію позиціонування, акцентуючи увагу на здобутках свого першого терміну, зокрема, реформах у сфері охорони здоров'я, відновленні економіки після Великої рецесії та завершенні війни в Іраку, а головною темою кампанії стали стабільність і подальший прогрес. Обама закликав виборців підтримати його для продовження початих реформ, зосереджуючись на економічній стабільності, створенні робочих місць та збереженні соціальних програм.

У цій виборчий кампанії також було використано позиціонування на контрасті, коли Обама позиціонував свого суперника, Мітта Ромні, як представника багатої еліти, яка не розуміє проблем середнього класу. Кампанія підкреслювала розрив між політикою Ромні та інтересами простих американців.

Наступним прикладом вдалого позиціонування, яке привело кандидата до перемоги, було розроблено в ході маркетингової кампанії Дональда Трампа на виборах 2016 року. Амбіційний слоган «Make America Great Again», позиціонування себе як сильного лідера, який зможе підкреслити першість інтересів США у міжнародних відносинах, використання популістських ідей, акцентування уваги на протистоянні елітам, патріотизмі, економічних питаннях продемонстрували позиціонування через радикалізм, прямоту і антисистемність, що допомогло йому здобути підтримку значної частини американців, зокрема білих виборців середнього та робітничого класу.

Рис. 2. Дональд Трамп та його лого на його веб-сайті 2015 року

Джерело: [5].

Трамп представляв себе як позасистемного кандидата, який не належить до політичного істеблішменту. Він критикував як республіканську, так і демократичну еліту за те, що вони забули про «простих людей». Ця антисистемна риторика допомогла йому здобути підтримку серед тих виборців, які вважали себе залишеними поза увагою політиків.

Наступним маркером позиціонування Дональда Трампа були протекціонізм і економічний націоналізм, що проявилося у закликах до захисту американських робітників через перегляд торговельних угод і введення тарифів, зокрема на китайські товари. Трамп обіцяв повернути робочі місця, які, за його словами, були втрачені через глобалізацію.

Ключовим аспектом кампанії цього кандидата в президенти була боротьба з нелегальною імміграцією. Він обіцяв побудувати стіну на кордоні з Мек-

сикою і вжити жорстких заходів для припинення нелегального потоку мігрантів. Це послання знайшло відгук серед багатьох виборців, які хвилювалися через безпеку і зміни демографічного складу країни.

Позиціонування Джо Байдена під час його виборчої кампанії 2020 року було засноване на кількох ключових темах, зокрема єдності, досвіді, відновленні довіри до влади та відповідальному лідерстві. Байден прагнув представити себе як альтернативу президенту Дональду Трампу, акцентуючи увагу на необхідності зміни керівництва і повернення до стабільності та нормальності.

Рис. 3. Виступ кандидата у президенти від демократичної партії Джо Байдена Mountain Top Inn & Resort

Джерело: [6].

Гасло «Battle for the Soul of the Nation» відображало основну мету Байдена – об'єднати Америку після глибокого розколу, який став особливо помітним за часів Трампа, що стали деструктивними для американського суспільства. Він наголошував, що зможе стати президентом для всіх американців, незалежно від політичних переконань. Його заклики до єдності були важливими в контексті соціальних і політичних конфліктів, протестів, пов'язаних з расовою несправедливістю, і пандемії COVID-19.

Джо Байден підкреслював свій багаторічний досвід у політиці, зокрема в якості віцепрезидента при Бараку Обамі та сенатора. Це давало йому можливість позиціонувати себе як кандидата, здатного впоратися з кризами (пандемія, економічні труднощі, міжнародна напруга) на відміну від Трампа.

Отже, позиціонування Байдена у 2020 році було засновано на обіцянці повернення до стабільності, відповідальності та співчуття в уряді, що різко контрастувало з поляризаційним стилем Трампа. Байден прагнув залучити широкий спектр виборців, від прогресивних демократів до центристів і навіть деяких республіканців, апелюючи до важливості демократії, єдності та здорового глузду в управлінні країною.

І ще одна сучасна маркетингова кампанія, у якій прослідковується чітке позиціонування і вибудовування іміджу на контрасті з опонентом – це кампанія Камали Харріс. Вона позиціонує себе як борець за свободу, демократичні цінності, захисниця людських цінностей, в тому числі, демонструє готовність відстоювати права України у воєнному конфлікті з Росією.

Зокрема, в деяких штатах США з великою часткою населення американців східноєвропейського походження була запущена рекламна кампанія про підтримку України. Очікується, що кампанія, яку проводить Super PAC America's Future Majority Fund, міститиме телевізійну та цифрову рекламу в Пенсильванії, а потім ще у двох ключових штатах – Мічигані та Вісконсині [8].

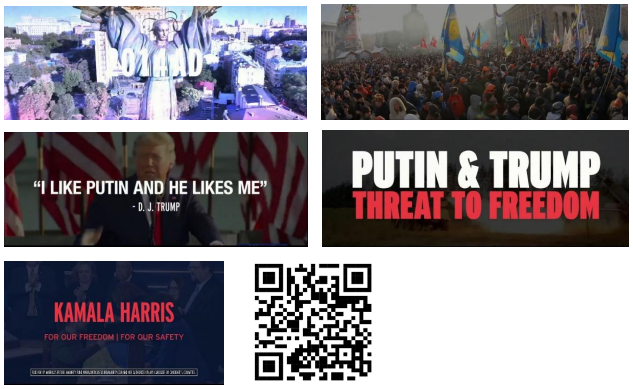

Рис. 4. Скріни та QR-код до рекламного ролика кандидата у президенти від демократичної партії Камали Харріс на підтримку України

Джерело: [7].

У низці рекламних роликів та під час проведених теледебатів з Дональдом Трампом Камала Харріс позиціонувала себе як впевнена лідерка, яка розуміє загрозу з боку Росії та актуальні потреби України, що наразі виступає символом боротьби всього цивілізованого світу за загальнолюдські цінності.

Висновки. Позиціонування як технологія політичного маркетингу являє собою процес створення унікального та впізнаваного образу продукту, послуги чи бренду у свідомості споживачів, що відрізняє їх від конкурентів. Наведені приклади продемонстрували використання таких підстав для позиціонування як висвітлення основних цінностей і принципів, що поділяються кандидатом та співзвучні з виборцями, побудова стратегії комунікативної поведінки політика за різними каналами сприйняття інформації, акцентування уваги на конкретних питаннях або проблемах, які хвилюють виборців. Вдале позиціонування може допомогти політичним лідерам отримати прихильність виборців, збудувати довіру та досягти електорального успіху. Це складний процес, що вимагає чіткого аналізу, грамотної стратегії та постійної адаптації до змін у суспільстві та інформаційному просторі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Bruce B. Images of power: How the image makers shape our leaders London : Kogan Page, 1992. 192 p.
2. O'Shaughnessy N. J. The Phenomenon of Political Marketing. Houndmills; Basingstoke; London: Macmillan Press, 1990. 618 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/235260678_The_Marketing_of_Political_Marketing
3. Arnott D. C. Positioning: redefining the concept. *Research Paper.* 1993. No.81, Warwick Business School, Warwick, P.111-114.
4. Manchester J. Obama: 2008 Iowa Caucus win «favorite night of my entire political career». URL: https://thehill.com/blogs/blog-briefing-room/news/367268-obama-2008-iowa-caucus-win-favorite-night-of-my-entire/
5. Campbell C. Donald Trump trademarked a Ronald Reagan slogan and would like to stop other Republicans from using it. URL: https://www.businessinsider.com/donald-trump-trademarked-make-america-great-again-2015-5
6. McLaughlin S. Joe Biden sticks with «very smart» message from start to finish. URL: https://highergroundtimes.com/higher-ground/2020/oct/27/joe-biden-sticks-very-smart-message-start-finish/
7. Gramer R., Bazail-Eimil E. Why Harris allies are running Ukraine ads in Pennsylvania. URL: https://www.politico.com/newsletters/national-security-daily/2024/09/12/why-harris-allies-are-running-ukraine-ads-in-pennsylvania-00178938
8. Абрамова А. Кампанія Гарріс запустила рекламу про підтримку України в деяких штатах США. URL: https://hromadske.ua/polityka/231236-kampaniia-harris-zapustyla-reklamu-pro-pidtrymku-ukrayiny-v-deiakykh-shtatakh-ssha-politico

REFERENCES:

1. Bruce, B. (1992). Images of power: How the image makers shape our leaders. London: Kogan Page.
2. O'Shaughnessy, N. J. (1990). The Phenomenon of Political Marketing. Houndmills; Basingstoke; London: Macmillan Press. 618 p. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/235260678_The_Marketing_of_Political_Marketing
3. Arnott, D. C. (1993). Positioning: redefining the concept. *Research Paper,* 81. Warwick Business School, Warwick, 111-114.
4. Manchester, J. (2008). Obama: 2008 Iowa Caucus win «favorite night of my entire political career». Retrieved from https://thehill.com/blogs/blog-briefing-room/news/367268-obama-2008-iowa-caucus-win-favorite-night-of-my-entire/
5. Campbell, C. (2015). Donald Trump trademarked a Ronald Reagan slogan and would like to stop other Republicans from using it. Retrieved from https://www.businessinsider.com/donald-trump-trademarked-make-america-great-again-2015-5
6. McLaughlin, S. (2020). Joe Biden sticks with «very smart» message from start to finish. Retrieved from https://highergroundtimes.com/higher-ground/2020/oct/27/joe-biden-sticks-very-smart-message-start-finish/
7. Gramer, R., Bazail-Eimil, E. (2024). Why Harris allies are running Ukraine ads in Pennsylvania. Retrieved from https://www.politico.com/newsletters /national-security-daily/2024/09/12/why-harris-allies-are-running-ukraine-ads-in-pennsylvania-00178938
8. Abramova, A. (n.d.). Kampaniia Harris zapustyla reklamu pro pidtrymku Ukrainy v deiakykh shtatakh SShA. [The Harris campaign launched an advertisement in support of Ukraine in some US states]. Retrieved from https://hromadske.ua/polityka/231236-kampaniia-harris-zapustyla-reklamu-pro-pidtrymku-ukrayiny-v-deiakykh-shtatakh-ssha-politico [in Ukrainian].

УДК [324:316.77]:004.9
DOI https://doi.org/10.32782/3083-5755/2024/1-6

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИБОРЧИХ ПОЛІТИЧНИХ КОМУНІКАЦІЯХ

USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN ELECTORAL POLITICAL COMMUNICATIONS

Руднєва А.О.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології
Запорізького національного університету
ORCID ID: 0000-0003-4113-8332

У статті розглядається роль цифрових технологій у сучасних виборчих політичних комунікаціях та аналізується їхній вплив на електоральні процеси. Автор аналізує основні інструменти, такі як соціальні мережі, вебсайти, мобільні застосунки, чат-боти та аналітику великих даних, що активно використовуються у сучасних політичних кампаніях. Розглядаються цифрові платформи як інструмент мобілізації виборців. Одним з основних способів використання цифрових технологій у виборчих кампаніях є залучення виборців через соціальні мережі та інші онлайн-платформи. Політичні партії та кандидати використовують Facebook, X, Instagram, YouTube, TikTok, а також спеціалізовані додатки для поширення своїх повідомлень. Аналізується роль соціальних мереж у виборчих комунікаціях президентської кампанії К. Гарріс та Д. Трампа, а також досвід використання цифрових технологій у політичних кампаніях Індії, зокрема використання мобільного застосунку Narendra Modi App.

Аналізується використання штучного інтелекту у сучасних виборчих комунікаціях. Зокрема наведено приклад використання ШІ на місцевих виборах у Великобританії, на виборах 2024 року до Парламенту Індії, а також використання штучного інтелекту у створенні дипфейків у політичних комунікаціях Д. Трампа.

Визначено ключові переваги цифрових технологій, зокрема швидкість поширення інформації, персоналізація та доступність для широкого загалу. Також окреслено виклики, пов'язані з дезінформацією, розповсюдженням фейків, дипфейків та маніпуляціями громадською думкою. Стаття підкреслює важливість використання цифрових технологій у політичних кампаніях та їхню роль у формуванні сучасних політичних комунікацій. Аналізуються перспективи розвитку цифрових технологій у виборчих процесах, зокрема за допомогою штучного інтелекту та блокчейн-технологій.

Ключові слова: цифрові технології, соціальні мережі, штучний інтелект, політичні комунікації, виборчі комунікації, політичні кампанії, дипфейки, маніпуляції, дезінформація.

The article examines the role of digital technologies in modern electoral political communications and analyzes their impact on electoral processes. The author analyzes the main tools, such as social networks, websites, mobile applications, chatbots and big data analytics, that are actively used in modern political campaigns. Digital platforms are considered as a tool for voter mobilization. One of the main ways to use digital technologies in election campaigns is to engage voters through social networks and other online platforms. Political parties and candidates use Facebook, X, Instagram, YouTube, TikTok, as well as specialized applications to spread their messages. The role of social networks in the election communications of the presidential campaign of K. Harris and D. Trump is analyzed, as well as the experience of using digital technologies in political campaigns in India, in particular, the use of the mobile application Narendra Modi App.

The use of artificial intelligence in modern election communications is analyzed. In particular, an example of the use of AI in local elections in Great Britain, in the 2024 elections to the Indian Parliament, as well as the use of artificial intelligence in the creation of deepfakes in D. Trump's political communications is given.

The key advantages of digital technologies are identified, including the speed of information dissemination, personalization and accessibility to the general public. Challenges related to disinformation, the spread of fakes, deepfakes and manipulation of public opinion are also outlined. The article emphasizes the importance of using digital technologies in political campaigns and their role in shaping modern political communications. The prospects for the development of digital technologies in election processes are analyzed, in particular with the help of artificial intelligence and blockchain technologies.

Key words: digital technologies, social networks, artificial intelligence, political communications, election communications, political campaigns, deepfakes, manipulation, disinformation.

Вступ. З розвитком інформаційних технологій та глобалізацією доступу до інтернету цифрові технології стали невід'ємною частиною сучасних виборчих процесів. Вони дозволяють політичним акторам більш ефективно взаємодіяти з виборцями, підвищувати рівень залученості населення та швидко реагувати на політичні події.

Особливо помітною ця тенденція стала протягом останніх десятиліть, коли соціальні мережі, мобільні додатки та інші цифрові інструменти стали основними платформами для політичних комунікацій. Їх застосування дозволяє політикам і партіям швидше та ефективніше донести свої меседжі до виборців, охоплювати широкі аудиторії, формувати громадську думку та здійснювати точний аналіз настроїв електорату.

Мета статті – проаналізувати інструменти та практики використання цифрових технологій у сучасних виборчих комунікаціях, а також переваг та викликів їх використання.

Результати дослідження. Одним з основних способів використання цифрових технологій у виборчих кампаніях є залучення виборців через соціальні мережі та інші онлайн-платформи. Політичні партії та кандидати використовують Facebook, X, Instagram, YouTube, TikTok, а також спеціалізовані додатки для поширення своїх повідомлень. Ці платформи дозволяють не лише поширювати інформацію, а й залучати виборців до обговорення політичних питань.

Важливою характеристикою таких платформ є їх інтерактивність. Виборці можуть у реальному часі взаємодіяти з політичними кандидатами, задавати питання та брати участь в опитуваннях, що робить процес політичної комунікації двостороннім. Це суттєво відрізняється від традиційних форм політичної агітації, таких як телебачення чи радіо, де інформація подається односторонньо.

У 2020-2024 роках TikTok став популярною платформою для політичних кампаній. Наприклад, кампанія Джо Байдена співпрацювала з впливовими TikTok-креаторами для залучення молодої аудиторії. Відомі TikTok-інфлюенсери створювали контент, який підтримував Д. Байдена, поширював інформацію про його політику та заохочував молодих людей голосувати.

Раптове висунення віце-президентки Камали Гарріс на посаду президента США після самоусунення Джо Байдена у липні 2024 року спричинило вибух мемів у TikTok, Instagram і X, забезпечивши безцінну рекламу за кілька місяців до виборів. К. Гарріс увійшла в інтернет-тренди 2024. Це сталося після того, як британська попзірка Charli XCX продемонструвала свою підтримку К. Гарріс, написавши у твіттері «kamala IS brat» невдовзі після того, як президент Джо Байден оголосив, що виходить зі змагань за Білий дім і підтримав свою віцепрезидентку. Brat – це назва шостого студійного альбому Charli XCX, а її твіт про віцепрезидентку Гарріс переглянули майже 9 мільйонів лише за 4 години. Користувачі TikTok зазначають, що термін brat використовується щодо жінок, які можуть «обирати свій власний шлях і формувати порядок денний» [3].

Тренд з **#bratsummer** налічує майже мільйон публікацій у TikTok, а темою зеленого лайма користуються тисячі людей і компаній (Рис. 1).

WATCH: Harris campaign embraces Gen Z memes.

Рис. 1. Кампанія Harris включає меми покоління Z

Джерело: [3].

На хвилі популярності TikTok віцепрезидентка й сама завела акаунт в соцмережі, який набрав понад 5,4 мільйони підписників після дебатів з Д. Трампом 11 вересня 2024 року, та увійшов в інтернет-тренди (Рис. 2).

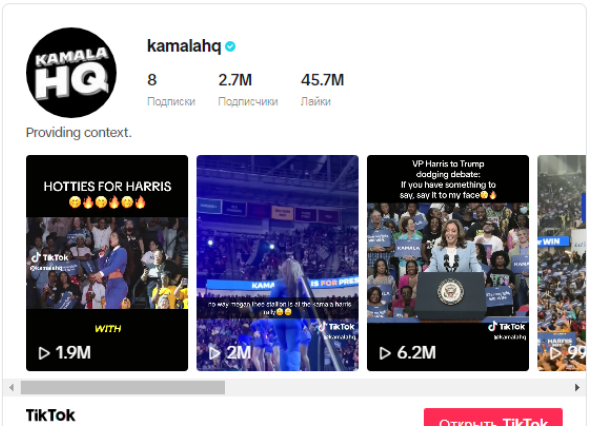

Рис. 2. Офіційна сторінка віцепрезидентки США К. Гарріс

Джерело: [6].

Також, віце-президентка зібрала рекордні 81 мільйон доларів за перші 24 години після початку своєї президентської кампанії, включаючи 1,5 мільйона доларів, зібраних під час одного телефонного дзвінка в Zoom, який проводили 44 000 темношкірих жінок у ніч, коли президент Д. Байден відмовився від виборів 2024 року [3].

Політики часто користуються соціальними мережами, щоб спробувати завоювати молодих виборців, і на це є вагома причина. Понад 170 мільйонів американців щомісяця входять у TikTok компанії ByteDance Ltd., багато з них у віці від 18 до 27 років. Instagram від Meta Platforms Inc. і Snapchat від Snap Inc. також широко використовуються молодими виборцями. Проте це не гарантує активну політичну діяльність та дії офлайн. Соціальні медіа давно вважалися ефективним інструментом для збору коштів і підвищення обізнаності, але їх здатність схилити виборців є більш неоднозначною. Наприклад, Кеті Портер, представник США та колишній кандидат у Сенат, яка є одним із найкмітливіших політиків у TikTok, розширила свій обліковий запис до понад 500 000 підписників і має деякі відео з понад 3 мільйонами переглядів. Проте в березні 2024 року вона програла праймеріз до Сенату США в Каліфорнії [3].

Крім соціальних мереж вагоме значення у сучасних політичних комунікаціях і виборчих технологіях набувають мобільні додатки. Щоб зрозуміти майбутнє додатків для політичних кампаній, корисно поглянути на досвід Індії. Прем'єр-міністр Індії Нарендра Моді запустив свій додаток Namo у 2015 році (Рис.3). Відтоді він став одним із найпоширеніших додатків для політиків у світі

з понад 10 мільйонами завантажень у Google Play Store. Додаток проштовхували через офіційні державні канали та роками збирали великі обсяги даних через непрозорі запити на доступ до телефону. Наприкінці 2019 року він отримав зміни, які включали події в прямому ефірі, «історії» про Моді, схожі на Instagram, стратегії залучення геймів, способи прийому мікропожертвувань і обіцянки прямої лінії з прем'єр-міністром [5].

Рис. 3. Мобільний додаток Narendra Modi App.

Мобільні додатки та SMS-маркетинг стають важливими інструментами у політичних кампаніях, дозволяючи політикам безпосередньо спілкуватися з виборцями, надавати актуальну інформацію та мобілізувати підтримку. Ці технології підвищують ефективність кампаній, допомагають залучати молодих виборців та створюють можливості для активної взаємодії з прихильниками.

Штучний інтелект (ШІ) стає все більш важливим елементом сучасних виборчих кампаній, надаючи політичним акторам інструменти для оптимізації взаємодії з виборцями, аналізу великих обсягів даних та створення персоналізованих стратегій. ШІ дозволяє політичним кампаніям не лише розширювати охоплення, але й адаптувати свої повідомлення до індивідуальних потреб та очікувань різних сегментів електорату. Це робить ШІ важливим чинником у цифровій трансформації політичних комунікацій.

Наприклад, на загальних виборах у Великобританії у 2024 році з'явилося нове штучне обличчя: AI Steve, створений на основі штучного інтелекту (Рис. 4-5).

Рис. 4. Офіційний сайт AI Steve

Джерело: [1].

Людина, яка стоїть за ШІ кандидатом – Стів Ендакотт. Він – підприємець з півдня Англії, який хоче, щоб його аватар був присутній у Палаті громад Сполученого Королівства як депутат від виборчого округу Брайтон. Neural Voice, компанія зі штучного інтелекту, головою якої є С. Ендакотт, забезпечує роботу штучного інтелекту Стіва. «Я намагаюся використовувати технологію для прямого зв'язку зі своїми виборцями. Вам не потрібно нічого знати про ШІ, оскільки все, що ви робите, це натискаєте кнопку, щоб говорити з персонажем», – пояснює Стів Ендакотт [4].

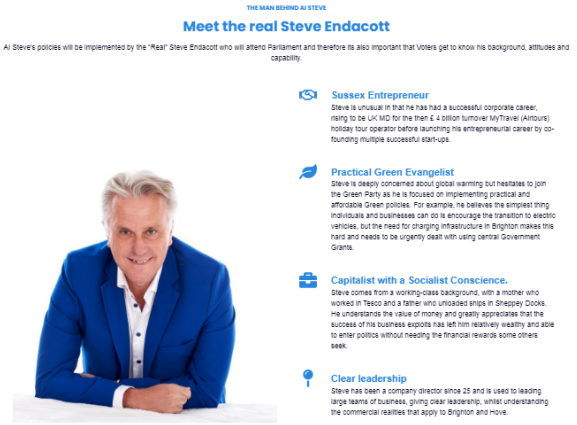

Рис. 5. Офіційний сайт AI Steve.

Джерело: [1].

На офіційному вебсайті кандидат запитує відвідувачів, чи хочуть вони приєднатися до його команди «творців», яка допоможе йому створювати нові політики. Потенційні виборці роблять це, натискаючи опцію «поговорити зі Стівом ШІ», а потім заповнюють особисту інформацію перед взаємодією з ботом. Прихильники також можуть витрачати лише кілька хвилин на тиждень, щоб оцінювати кожну пропозицію політики від 1 до 10.

Цифрові технології та майбутнє демократії участі можуть зробити спілкування з виборцями не просто персоналізованим, а й діалоговим, щоб виборці могли ділитися своїми вимогами та досвідом безпосередньо зі своїми представниками – швидко та масштабно. Індія може стати прикладом того, як останнім часом вільне володіння міжпартійними комунікаціями за допомогою ШІ вийшло за межі політики. Уряд вже використовує ці платформи для надання державних послуг громадянам їх рідними мовами. За безпечного та етичного використання ця технологія може стати можливістю для нової ери представницького управління, особливо для потреб та досвіду людей у сільській місцевості.

Наприклад, на виборах 2024 року до Парламенту Індії широко використовувались можливості штучного інтелекту. Виборці отримували дзвінки від своїх місцевих представників, щоб

обговорити місцеві проблеми – за винятком того, що лідер на іншому кінці телефону був імітацією ШІ. Співробітники Bhartiya Janta Party (BJP), як-от Шакті Сінгх Ратхор, часто відвідують стартапи зі штучним інтелектом, щоб надсилати персоналізовані відео конкретним виборцям про державні пільги, які вони отримали, і просити їх проголосувати через WhatsApp [7].

Сучасні інформаційні технології та технології штучного інтелекту сприяють широкому охопленню різних категорій електорату, сприяють так званому **Multilingual boost** («мовному прискоренню»), особливо в умовах існування великої кількості мов, діалектів. Наприклад, задовго до початку виборів 2024 прем'єр-міністр Індії Нарендра Моді звернувся до щільно скупченого натовпу, відзначаючи зв'язки між штатом Таміл Наду на півдні Індії та містом Варанасі на півночі штату Уттар-Прадеш. Наказавши своїй аудиторії надіти навушники, Н. Моді з гордістю оголосив про запуск своєї «нової технології штучного інтелекту», оскільки його мова хінді була перекладена тамільською мовою в реальному часі.

У країні з 22 офіційними мовами та майже 780 неофіційними записаними мовами BJP застосував інструменти штучного інтелекту, щоб зробити особистість Н. Моді доступною для виборців у регіонах, де важко зрозуміти гінді. З 2022 року Н. Моді та його BJP використовують інструмент Bhashini на основі штучного інтелекту, вбудований у мобільний додаток NaMo, для перекладу промов Н. Моді з озвученням мовами телугу, тамільською, малаялам, каннада, одія, бенгальською, маратхі та панджабі. У рамках своїх демонстрацій деякі компанії зі штучного інтелекту розповсюдили власні вірусні версії відомого щомісячного радіошоу Н. Моді «Mann Ki Baat», що у вільній перекладі означає «Від щирого серця», яке вони озвучили регіональними мовами [7].

Цифрові технології також дозволяють значно ефективніше здійснювати таргетування аудиторій. Сучасні інструменти аналізу даних дозволяють політичним командам сегментувати виборчий електорат на основі демографічних, географічних, поведінкових та інших характеристик. Це дає змогу не лише адаптувати політичні меседжі до різних груп виборців, але й прогнозувати їхню поведінку під час виборів.

Дональд Трамп активно використовує ШІ для створення персоналізованих повідомлень. Його кампанія застосовує алгоритми машинного навчання для аналізу величезних масивів даних зі соціальних мереж, що дозволяє точно визначати інтереси та настрої виборців. Наприклад, за допомогою ШІ команда Д. Трампа виявила, що питання економіки та безпеки найбільше хвилюють його електорат, і зробив ці теми центральними у своїй риториці.

К. Гарріс використовує ШІ для аналітики та прогнозування. Її команда залучає технології для моделювання ймовірних результатів голосування у різних штатах, що допомагає оптимізувати розподіл ресурсів і сконцентрувати зусилля на найважливіших регіонах. Наприклад, аналіз за допомогою ШІ показав, що молодь у ключових штатах схильна підтримувати К. Гарріс, тому її кампанія активізувалася у цих регіонах з конкретними пропозиціями для молодих виборців.

Разом з численними перевагами використання цифрових технологій у виборчих комунікаціях, постають і певні ризики. Одним з основних є поширення дезінформації та маніпуляції. Через відкритий характер інтернету та анонімність користувачів, цифрові платформи можуть стати інструментом для поширення неправдивої інформації, яка може вплинути на електоральний процес. Завдяки потужності ШІ політичні кампанії можуть націлювати повідомлення на конкретні групи виборців з метою маніпуляції їхніми рішеннями, використовуючи емоційні або суперечливі теми.

Викликом є також питання конфіденційності даних. ШІ працює на основі великих обсягів інформації, яка часто включає персональні дані виборців. Витік таких даних або їх неетичне використання може негативно вплинути на виборчий процес і довіру громадян до політичної системи.

Ще одним викликом використання ШІ є створення дипфейків та поширення дезінформації. Д. Трамп під час президентських перегонів-2024 часто використовував штучно генерований контент для розповсюдження дипфейків. Наприклад, він опублікував фейкове фото, де на патріотичному зображенні зірка Тейлор Свіфт, одягнена як дядько Сем, неправдиво натякає, що вона підтримує кандидата в президенти від Республіканської партії Дональда Трампа. Зображення підроблене та супроводжується іншими зображеннями молодих жінок у футболках із написом «Swifties for Trump», деякі з яких також, очевидно, створені штучним інтелектом. Д. Трамп поділився таким зображенням у своїй соціальній мережі Truth Social. Через кілька днів Д.Трамп визнав, що зображення несправжні [2].

Такі платформи, як Facebook та X (раніше відомий як Twitter) мають правила проти маніпуляцій із зображеннями, аудіо та відео, але їм важко забезпечити дотримання цих правил, оскільки створений ШІ контент переповнює інтернет. Ці платформи більше зосереджені на маркуванні вмісту та перевірці фактів, а не на видаленні публікацій.

Д. Трамп неодноразово поширював контент, створений ШІ, у соцмережах (Рис.6). Як правило, він ділиться публікаціями своїх прихильників, які скористалися ШІ, які дозволяють легко перетворювати швидкі текстові описи на зображення, як правдоподібні, так і фантастичні [2].

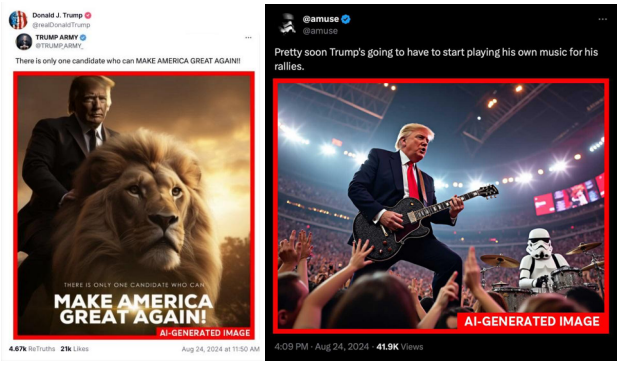

Рис. 6. Створене ШІ зображення Дональда Трампа. Зображення вперше опублікував прихильник Д. Трампа на X, перш ніж Д. Трамп повторно опублікував зображення у своєму обліковому записі Truth Social

Джерело: [2].

Д. Трамп часто використовує генеровані ШІ зображення, які висміюють або паплюжать його опонентів. Наприклад, нещодавнє підроблене зображення, яке він опублікував, де він показав, як віце-президентка К. Гарріс виступала на мітингу в радянському стилі з комуністичним прапором із серпом і молотом (Рис. 7).

Рис. 7. Зображення, створене штучним інтелектом, опубліковане обліковим записом X Д. Трампа, на якому зображено віце-президента Камалу Гарріс, яка виступає перед політичним з'їздом у радянському стилі

Джерело: [2].

Багато з цих зображень штучного інтелекту, здається, не сприймаються як буквально правдиві. Їх часто поширюють як жарти чи пародії. Вони орієнтовані на аудиторію людей, які вже є фанатами Д. Трампа, що узгоджується з довгою історією Д. Трампа, який публікував грубі меми, давав принизливі прізвиська та жартував над своїми суперниками. Сам Д. Трамп неправдиво осудив діяльність К. Гарріс, стверджуючи, що кампанія Гарріса-Вальца використовувала штучний інтелект, щоб підробити натовп на мітингу у Детройті 7 серпня 2024 року.

Штучний інтелект стає важливим інструментом у виборчих комунікаціях, дозволяючи політичним кампаніям ефективніше взаємодіяти з виборцями, персоналізувати повідомлення та використовувати аналітичні дані для прогнозування поведінки електорату. Однак його використання також породжує ризики, які вимагають етичного підходу та правового регулювання. У майбутньому вплив ШІ на політичні процеси лише зростатиме, тому важливо знайти баланс між інноваціями та захистом демократичних принципів.

Висновки. Цифрова епоха відкриває нові можливості для політичних комунікацій, і в умовах постійного розвитку технологій її вплив на виборчий процес лише зростатиме. Цифрові технології вже сьогодні відіграють ключову роль у політичних виборчих процесах, і їхня значимість лише зростатиме в майбутньому. Вони дозволяють політичним кампаніям бути більш ефективними, доступними та взаємодіючими. Однак водночас постають нові виклики, пов'язані з безпекою даних, етикою та маніпуляціями, що вимагає відповідних заходів регулювання та контролю.

З огляду на розвиток штучного інтелекту, віртуальної та доповненої реальності, а також блокчейн-технологій, можна очікувати у найближчий час значного вдосконалення методів політичної комунікації. Зокрема:

1. ШІ-аналітика дозволить більш ефективно аналізувати громадські настрої та прогнозувати результати виборів.
2. Доповнена реальність може стати новим інструментом для залучення виборців, забезпечуючи інтерактивну участь у політичному процесі.
3. Блокчейн може забезпечити прозорість і безпеку виборів, створюючи децентралізовану та захищену систему голосування.

Зазначені напрями трансформації політичних комунікацій є напрямками подальшого аналізу та наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. AI Steve – Independend AI Candidate for Brighton Pavillion. URL: https://www.ai-steve.co.uk
2. Bond S. How AI-generated memes are changing the 2024 election. *NPR*. URL: https://www.npr.org/2024/08/30/nx-s1-5087913/donald-trump-artificial-intelligence-memes-deepfakes-taylor-swift
3. Counts A., Clanton A. Kamala Harris Will Try Turning Coconut and 'Brat' Memes Into Votes. *Bloomberg*. URL: https://www.bloomberg.com/news/articles /2024-07-25/kamala-harris-will-try-turning-coconut-and-brat-memes-into-votes?srnd=homepage-americas&sref=N2bAx1jz

4. Desmarais A. Steve for PM? Meet the AI candidate standing for election as an MP in the UK. *Euronews*. URL: https://www.euronews.com /next/2024/06/13/meet-ai-steve-the-uks-avatar-election-candidate
5. Gurskyarchive J., Woolleyarchive S. The Trump 2020 app is a voter surveillance tool of extraordinary power. *MIT Technology Review*. URL: https://www.technologyreview.com/2020/06/21/1004228/trumps-data-hungry-invasive-app-is-a-voter-surveillance-tool-of-extraordinary-scope/
6. Harris Kamala The official page of the Vice President of the United States. URL: https://www.tiktok.com/@kamalaharris
7. Shukla V., Schneier B. Indian election was awash in deepfakes – but AI was a net positive for democracy. *The Conversation*. June 10, 2024. URL: https://theconversation.com/indian-election-was-awash-in-deepfakes-but-ai-was-a-net-positive-for-democracy-231795

REFERENCES:

1. AI Steve – Independend AI Candidate for Brighton Pavillion (2024). Retrieved from https://www.ai-steve.co.uk
2. Bond, S. (2024). How AI-generated memes are changing the 2024 election. *NPR.* Retrieved from https://www.npr.org/2024/08/30/nx-s1-5087913/donald-trump-artificial-intelligence-memes-deepfakes-taylor-swift
3. Counts, A., & Clanton, A. (2024). Kamala Harris Will Try Turning Coconut and 'Brat' Memes Into Votes. *Bloomberg.* Retrieved from https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-07-25/kamala-harris-will-try-turning-coconut-and-brat-memes-into-votes?srnd=homepage-americas&sref=N2bAx1jz
4. Desmarais, A. (2024). Steve for PM? Meet the AI candidate standing for election as an MP in the UK. *Euronews*. Retrieved from https://www.euronews.com/next/2024/06/13/meet-ai-steve-the-uks-avatar-election-candidate
5. Gurskyarchive, J., & Woolleyarchive, S. (2020). The Trump 2020 app is a voter surveillance tool of extraordinary power. *MIT Technology Review*. Retrieved from https://www.technologyreview.com/2020/06/21/1004228/trumps-data-hungry-invasive-app-is-a-voter-surveillance-tool-of-extraordinary-scope/
6. Harris Kamala (2020). The official page of the Vice President of the United States. Retrieved from https://www.tiktok.com/@kamalaharris
7. Shukla, V., & Schneier, B. (2024). Indian election was awash in deepfakes – but AI was a net positive for democracy. *The Conversation*. June 10, 2024. Retrieved from https://theconversation.com/indian-election-was-awash-in-deepfakes-but-ai-was-a-net-positive-for-democracy-231795

УДК 355.305.4
DOI https://doi.org/10.32782/3083-5755/2024/1-7

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ГЕНДЕРНОЇ ІНКЛЮЗИВНОСТІ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF GENDER INCLUSION IN THE SECURITY SECTOR

Сергієнко Т.І.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри бізнесу та управління
Національного університету «Запорізька політехніка»
ORCID ID: 0000-0002-4654-9248

У статті автор досліджує, чому у сучасному світі питання гендерної інклюзивності в секторі безпеки стає надзвичайно актуальним. Проведено дослідження міжнародного досвіду в цій сфері та продемонстровано, що багато країн активно впроваджують політики і стратегії, спрямовані на забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків у військових і правоохоронних структурах. Також у даній статті проведено порівняльний аналіз гендерної інклюзивності у секторі безпеки на прикладі п'яти країн: Швеції, Канади, Ісландії, Норвегії та Великобританії. Зокрема, розглянуто їх законодавчі ініціативи, політики та програми підтримки, що сприяють інтеграції жінок у військову та правоохоронну діяльність.

У Швеції та Канаді акцент зроблено на реалізації політик, які забезпечують рівний доступ жінок до всіх військових і правоохоронних посад, а також на спеціалізованих програмах для їх підтримки та розвитку кар'єри. Ісландія, відзначаючи високу гендерну рівність, запровадила прогресивні законодавчі норми і активно працює над усуненням стереотипів. Норвегія демонструє інноваційний підхід до інклюзії, фокусуючи увагу на освітніх ініціативах і зміні культури в організаціях безпеки. Великобританія, у свою чергу, реалізує політику нульової терпимості до дискримінації і насильства, що включає комплексні заходи щодо підтримки жінок у секторі безпеки.

Аналіз зазначених країн показує, що ефективна інклюзія вимагає не лише законодавчих змін, але й культурних та організаційних трансформацій. Оцінка міжнародного досвіду дозволяє виявити найкращі практики та підходи, які можуть бути адаптовані для покращення гендерної інклюзивності у безпековому секторі інших країн. Крім того, досвід цих країн демонструє, що комплексний підхід, який включає освітні ініціативи, підтримку кар'єрного розвитку та боротьбу з дискримінацією, є критично важливим для досягнення сталих результатів у цій сфері.

Ключові слова: гендерна інклюзивність, сектор безпеки, міжнародний досвід, політики рівності, військові та правоохоронні органи.

In the article, the author examines why the issue of gender inclusiveness in the security sector is becoming extremely relevant in the modern world. A study of international experience in this area was conducted and it was demonstrated that many countries are actively implementing policies and strategies aimed at ensuring equal opportunities for women and men in military and law enforcement structures. Also, this article provides a comparative analysis of gender inclusiveness in the security sector using the example of five countries: Sweden, Canada, Iceland, Norway and Great Britain. In particular, their legislative initiatives, policies and support programs that promote the integration of women in military and law enforcement activities are considered.

In Sweden and Canada, emphasis is placed on the implementation of policies that ensure equal access of women to all military and law enforcement positions, as well as on specialized programs for their support and career development. Iceland, noting high gender equality, has introduced progressive legislative norms and is actively working to eliminate stereotypes. Norway demonstrates an innovative approach to inclusion, focusing on educational initiatives and culture change in security organizations. Great Britain, in turn, implements a policy of zero tolerance for discrimination and violence, which includes comprehensive measures to support women in the security sector.

The analysis of these countries shows that effective inclusion requires not only legislative changes, but also cultural and organizational transformations. Evaluation of international experience allows to identify best practices and approaches that can be adapted to improve gender inclusiveness in the security sector of other countries. In addition, the experience of these countries demonstrates that a comprehensive approach that includes educational initiatives, career development support and the fight against discrimination is critical for achieving sustainable results in this area

Key words: gender inclusiveness, security sector, international experience, equality policies, military and law enforcement.

Вступ. Реалії сьогодення свідчать, що військова агресія російської федерації проти України і запровадження воєнного стану з 24 лютого 2022 року висувають численні питання, які потребують наукового аналізу та розробки ефективних механізмів у сфері безпеки [1, с. 781]. Особливо актуальними є питання, пов'язані з формуванням гендерної рівності у секторі безпеки і оборони. Вирішення цих проблем можливе через вивчення міжнародного досвіду з метою адаптації та впровадження відповідних практик у законодавство України.

Сучасні безпекові виклики часто вимагають комплексного підходу, що включає розуміння соціальних і гендерних аспектів. Інклюзивні практики можуть поліпшити реакцію на нові загрози та кри-

зові ситуації. В умовах глобалізації та постійних змін у сфері безпеки питання гендерної інклюзивності стало важливим аспектом для розгляду. Гендерна інклюзивність у секторі безпеки забезпечує не лише рівні можливості для всіх кандидатів, але й підвищує ефективність та справедливість в управлінні безпекою. Тож, **мета цієї статті** полягає у дослідженні міжнародного досвіду гендерної інклюзивності у сфері безпеки та оборони, а також у виявленні ефективних практик та підходів, які можуть бути адаптовані для покращення ситуації у національній системі безпеки.

Деякі аспекти обраної теми наукового дослідження вже були розглянуті у працях таких вчених, як Н. Аніщук, М. Ануфрієв, В. Архипов, Н. Болотіна, О. Горчанюк, Л. Грицяк, І. Даудова, О. Дашковська, Ю. Івченко, Л. Кобилянська, Л. Мороз, О. Руднєва, М. Чеховська та інших. Сучасний стан впровадження гендерної політики у Збройних Силах України аналізують Л. Батракова, В. Вощевська, Ю. Калагін і В. Карпов. Проблеми, які потребують вирішення та конкретні заходи у сфері оборони, окреслюють Н. Дубчак, І. Заворотько, Т. Марценюк та І. Суслова. Разом з тим, аналіз існуючих досліджень свідчить про необхідність детальнішого вивчення особливостей формування гендерної рівності у сфері безпеки та оборони на основі міжнародного досвіду країн, які є лідерами у цьому напрямку.

Результати дослідження. Вивчаючи міжнародний досвід щодо гендерної рівності у сфері безпеки та оборони, слід зазначити, що у багатьох країнах і міжнародних організаціях спостерігається тенденція до реформування цього сектору з акцентом на гендерну інклюзивність [2, с. 352]. Ці реформи намагаються забезпечити рівні можливості для жінок і чоловіків, що, у свою чергу, сприяє підвищенню ефективності та справедливості в управлінні безпекою.

Гендерна інклюзивність – це концепція та практика, спрямовані на забезпечення повної і рівної участі людей усіх статей у всіх сферах життя, усунення бар'єрів і упереджень, що можуть обмежувати доступ до можливостей і ресурсів на основі статі. Це передбачає створення середовища, де всі особи, незалежно від їхньої статі чи гендерної ідентичності, можуть реалізувати свій потенціал без дискримінації і перешкод [3].

Щодо гендерної рівності у сфері безпеки та оборони, то це концепція та практика забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків у всіх аспектах безпеки та оборони, включаючи військову службу, правоохоронні органи, національну безпеку та інші пов'язані сфери. Це охоплює забезпечення справедливого доступу до всіх рівнів та посад, усунення дискримінації, створення підтримуючих і інклюзивних умов праці, а також активну участь у формуванні та реалізації політики безпеки [4, с. 106]. Основні аспекти гендерної рівності у сфері безпеки та оборони полягають у:

– забезпеченні рівного доступу жінок і чоловіків до всіх військових і правоохоронних посад, без жодних обмежень на основі статі. Це включає можливість служби в бойових підрозділах і на всіх рівнях командування;

– запровадженні політики нульової терпимості до дискримінації та насильства. Це передбачає боротьбу з упередженнями, стереотипами і практиками, які можуть перешкоджати рівному залученню жінок до служби у сфері безпеки;

– забезпеченні рівної оплати для чоловіків і жінок за однакову роботу. Це включає перегляд і коригування зарплатних систем для усунення гендерних розривів;

– реалізації спеціалізованих програм для розвитку кар'єри жінок у секторі безпеки. Це може включати тренінги, менторство, освітні можливості та програми підвищення кваліфікації;

– створенні умов для забезпечення безпеки та психологічного комфорту всіх співробітників. Це включає заходи для запобігання і боротьби з сексуальним домаганням, насильством та іншими формами дискримінації;

– створенні інклюзивної робочої культури, яка визнає і поважає різноманіття. Це включає навчання і освітні програми для усунення гендерних стереотипів і сприяння рівності;

– забезпеченні участі жінок у процесах прийняття рішень і формування політики в сфері безпеки та оборони. Це включає їхню участь у стратегічному плануванні та реалізації безпекових стратегій [5, с. 27].

Отже, гендерна рівність у сфері безпеки та оборони є критично важливою для забезпечення ефективності, справедливості та безпеки. Вона включає не тільки рівний доступ і оплату, але й підтримку, розвиток кар'єри і створення безпечного робочого середовища. Реалізація цих принципів сприяє загальному поліпшенню роботи організацій у сфері безпеки та оборони і забезпечує більш інклюзивний підхід до виконання завдань національної безпеки.

Для глибшого розуміння цієї тенденції проведемо порівняльний аналіз таких країн як: Швеція, Канада, Ісландія, Норвегія та Великобританія, зокрема їх підходів до гендерної інклюзивності у сфері безпеки та оборони.

Швеція є однією з передових країн у сфері гендерної рівності, зокрема, у секторі безпеки. Основою для гендерної інклюзивності є Закон про рівність можливостей (1989), який гарантує рівний доступ жінок до всіх позицій у військових і правоохоронних структурах. Цей закон забезпечує жінкам можливість служити у всіх військових підрозділах, включаючи бойові. Закон також передбачає

програми підтримки і розвитку, що сприяють інтеграції жінок у різні військові спеціальності.

Шведське законодавство також включає політику рівної оплати праці та антимобінгові норми, які забезпечують рівність на всіх рівнях служби. Крім того, країна активно підтримує міжнародні ініціативи з гендерної рівності, зокрема, через ООН та інші міжнародні організації, що допомагає впроваджувати кращі практики на національному рівні [6].

Канада також зробила значні кроки у напрямку гендерної інклюзивності. Згідно зі щорічним Глобальним звітом про гендерний розрив від Всесвітнього економічного форуму, Канада займає 24-е місце у світі за рівнем гендерної рівності, тоді як Україна розташована на 74-й позиції [7]. Так, наприклад щодо сектора безпеки, то основою є Канадський закон про права людини та Закон про рівність можливостей, які забороняють дискримінацію за гендерною ознакою і забезпечують рівний доступ до військових і правоохоронних позицій. Зокрема, жінки мають право служити в усіх військових і правоохоронних структурах, включаючи бойові підрозділи.

Канада впровадила різноманітні програми для підтримки жінок, такі як ініціативи для підвищення участі жінок у військових та правоохоронних структурах і спеціалізовані тренінги, які включають елементи боротьби з гендерною дискримінацією. Законодавство також включає механізми для боротьби з сексуальним домаганням і насильством, що є важливою частиною забезпечення безпеки жінок у цих сферах.

Щодо Ісландії, то вона також відома своїм високим рівнем гендерної рівності і має прогресивне законодавство в секторі безпеки. Згідно з ісландським законодавством, жінки мають право служити на всіх рівнях військових і правоохоронних органів без будь-яких обмежень. Ісландія була однією з перших країн, яка запровадила законодавчі норми, що забезпечують рівний доступ жінок до всіх військових спеціальностей [8].

Законодавство також передбачає спеціалізовані програми для підтримки жінок у військовій службі, включаючи тренінги і менторство. Ісландія активно працює над зменшенням гендерних стереотипів і бар'єрів, що можуть впливати на участь жінок у секторі безпеки, і реалізує політику нульової терпимості до будь-яких форм дискримінації та насильства.

Норвегія також відзначається прогресивним підходом до забезпечення гендерної рівності у секторі безпеки. Законодавство країни гарантує жінкам право служити на всіх рівнях військових і правоохоронних органів без будь-яких обмежень. Норвегія активно впроваджує норми та стратегії для забезпечення рівного доступу жінок до всіх військових спеціальностей і функцій [9]. Зокрема:

− закон про рівність можливостей (2009), який забезпечує рівний доступ жінок до всіх військових і правоохоронних посад, а також забороняє будь-які форми дискримінації за ознакою статі. Він служить основою для інтеграції жінок у всі сфери військових структур;

− законодавчі ініціативи проти дискримінації, які підвищують обізнаність про гендерні питання і забезпечують рівні умови для всіх працівників.

Також, зазначимо, що Норвегія реалізує кілька спеціалізованих програм для підтримки жінок у військовій службі:

− програми навчання і підтримки, які включають тренінги для розвитку лідерських навичок і менторство, що сприяє кар'єрному розвитку жінок у військових службах;

− національні стратегії і плани дій, які спрямовані на зменшення гендерних стереотипів і бар'єрів у військових і правоохоронних структурах. Норвегія також реалізує політику нульової терпимості до будь-яких форм дискримінації та насильства, що позитивно впливає на залучення жінок до сектору безпеки [10, с. 274].

Законодавство Великобританії також гарантує жінкам право служити на всіх рівнях військових і правоохоронних органів, включаючи всі спеціальності [11]. Основні законодавчі ініціативи включають:

− закон про рівність (2010) – забезпечує рівний доступ до всіх військових і правоохоронних посад, а також впроваджує заходи для боротьби з дискримінацією за ознакою статі. Закон є основою для реалізації політики рівності у військових і правоохоронних структурах;

− закон про обов'язки службовців (2018) – надає нові можливості для підтримки гендерної рівності у збройних силах і правоохоронних органах, включаючи спеціальні заходи для забезпечення рівного доступу жінок до всіх спеціальностей.

Також Великобританія реалізує кілька ініціатив для підтримки жінок у військових службах:

− програми навчання і розвитку (включають освітні програми для підвищення рівня гендерної чутливості та кар'єрного розвитку жінок у військових і правоохоронних структурах);

− національні плани дій на рівність (включають спеціалізовані програми для боротьби з дискримінацією, сексуальним насильством та забезпечення рівних можливостей для жінок у військових службах).

Особливої уваги потребує політика нульової терпимості до дискримінації і насильства, яку реалізує Великобританія через ряд законодавчих актів, стратегій і ініціатив, спрямованих на забезпечення безпеки і рівності в збройних силах і правоохоронних органах. Ця політика спрямована на створення безпечного і рівного середовища для

Таблиця 1

Порівняльний аналіз гендерної інклюзивності у секторі безпеки та оборони на прикладі п'яти країн: Швеція, Канада, Ісландія, Норвегія та Великобританія

Країна	Законодавчі Ініціативи та Норми	Стратегії та Плани Дій	Моделі Інтеграції та Реалізації	Оцінка Впливу
Швеція	- Закон про рівність можливостей (1989) – забезпечує рівний доступ жінок до всіх військових підрозділів. - Політика рівної оплати праці та антимобінгові норми.	- Національна стратегія інтеграції жінок у всі військові підрозділи. - Спеціальні програми підтримки та розвитку для жінок.	- Успішна модель інтеграції жінок у бойові підрозділи. - Програми для підвищення рівня гендерної чутливості.	- Підвищення оперативної ефективності та морального духу. - Зменшення гендерних стереотипів і бар'єрів у культурі організації.
Канада	- Закон про права людини та Закон про рівність можливостей забезпечують рівний доступ до всіх військових і правоохоронних позицій.	- Національні плани дій, включаючи спеціалізовані програми навчання. - Ініціативи для підтримки жінок у військових та правоохоронних структурах.	- Моделі спеціалізованих тренінгів для жінок. - Програми наставництва і кар'єрного розвитку.	- Підвищення участі жінок у військових і правоохоронних структурах. - Поліпшення кадрового складу і зменшення дискримінації.
Ісландія	- Законодавство забезпечує рівний доступ жінок до всіх рівнів військових і правоохоронних органів.	- Національні стратегії для повної інтеграції жінок у військові структури. - Програми менторства та підтримки.	- Активна інтеграція жінок у всі військові та правоохоронні ролі. - Програми навчання і підтримки кар'єрного розвитку.	- Високий рівень ефективності та взаємодії у збройних силах. - Зменшення гендерних стереотипів і упереджень.
Норвегія	- Закон про рівність можливостей гарантує рівний доступ жінок до всіх військових і правоохоронних позицій. - Політика рівної оплати праці та заходи протидії дискримінації.	- Програми для інтеграції жінок у бойові підрозділи та їх підтримки. - Плани дій для зменшення гендерного насильства.	- Моделі навчання і підтримки для жінок у військових службах. - Програми розвитку лідерських навичок для жінок.	- Підвищення рівня ефективності військових підрозділів. - Покращення рівня гендерної чутливості і зменшення дискримінації.
Великобританія	- Закон про рівність (2010) та Закон про обов'язки службовців забезпечують рівний доступ до всіх військових і правоохоронних посад.	- Плани дій на рівність у Збройних силах, включаючи підтримку жінок у бойових підрозділах. - Програми для боротьби з сексуальним насильством і дискримінацією.	- Моделі розширення доступу жінок до військових спеціальностей. - Програми навчання для усунення гендерних упереджень.	- Позитивний вплив на оперативну ефективність і моральний дух. - Сприяння підвищенню інклюзивності та боротьба з дискримінацією.

Джерело: розроблено автором

всіх членів збройних сил і правоохоронних органів, зокрема жінок, які служать у цих структурах.

Для більшої наочності проведемо порівняльний аналіз гендерної інклюзивності у секторі безпеки та оборони за допомогою таблиці 1.

Висновки. Отже, Швеція, Канада, Ісландія, Норвегія та Великобританія мають ефективні підходи до забезпечення гендерної інклюзивності у сфері безпеки та оборони, хоча кожна з цих країн використовує свої унікальні методи і стратегії. Швеція та Ісландія демонструють високий рівень інтеграції жінок у всі військові структури, включаючи бойові підрозділи, з акцентом на програми підтримки та розвитку. Канада та Норвегія також мають прогресивні моделі інтеграції, зокрема, через спеціалізовані тренінги та програми розвитку лідерських навичок. Великобританія підходить до проблеми через розширення доступу жінок до всіх військових спеціальностей та боротьбу з дискримінацією.

Кожна з цих країн демонструє своєрідні підходи до реалізації політик рівності можливостей, які включають підтримку жінок, боротьбу з дискримінацією та впровадження спеціалізованих програм розвитку. Це допомагає створювати більш інклюзивне середовище у військових і правоохоронних структурах, що, у свою чергу, підвищує їх ефективність і забезпечує справедливість на всіх рівнях служби.

Таким чином, успішне впровадження гендерної інклюзивності в Україні вимагає комплексного підходу, що включає як адаптацію міжнародного досвіду, так і активну роботу над змінами у законодавстві, культурі та організації сектору безпеки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вовк Т. Ю., Сергієнко Т. І. Вплив війни в Україні на жіночі громадські організації. *Сектор безпеки і оборони України на захисті національних інтересів: актуальні проблеми та завдання в умовах воєнного стану: тези Міжнародної науково-практичної конференції* (Хмельницький, 24 листопада 2022 року). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2023. С. 781–783.
2. Сергієнко Т. І. Жінки у вирішенні політичних та збройних конфліктів. *Реалізація гендерної політики на сучасному етапі розвитку сектору безпеки і оборони України: стан, проблеми, перспективи* : тези III Міжнародної науково-практичної конференції (Хмельницький, 29 квітня 2021 року). Хмельницький : Видавництво НаДпсу, 2021. С. 351–353.
3. Інклюзивність, різноманітність та рівність (IDE). URL: https://kpmg.com/ua/uk/home/about/values-and-culture/diversity-inclusion.html.
4. Дрозд О. Гендерна рівність у сфері безпеки й оборони: міжнародний досвід. *Підприємництво, господарство і право.* 2020. № 10. С. 105–110.
5. Ганаба С. Жінки у збройних силах України: можливості інтеграції. *Правові гарантії гендерної рівності в секторі безпеки і оборони України* : збірник тез доповідей учасників круглого столу (17 червня 2021 року) / упор. І. М. Євхутич. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 27–28.
6. Рівні права: як НАТО інтегрує гендерну рівність у діяльність сектору безпеки і оборони. URL: https://ukrainetonato.com.ua/henderna-polityka/rivni-prava-iak-nato-intehruie-hendernu-rivnist-u-diialnist-sektoru-bezpeky-i-oborony.
7. Фемінізація Канади. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3352406-feminizacia-kanadi.html.
8. Ісландія та гендерна рівність. URL: https://ukrainetonato.com.ua/henderna-polityka/islandiia-ta-henderna-rivnist.
9. Норвегія та гендерна рівність. URL: https://ukrainetonato.com.ua/hendernapolityka/norvehiia-ta-henderna-rivnist.
10. Аніщук Н. В. Гендерно-правові реформи у Норвегії. *Право та державне управління.* 2023. № 1. С. 272–276.
11. Велика Британія та гендерна рівність. URL: https://ukrainetonato.com.ua/henderna-polityka/velyka-brytaniia-ta-henderna-rivnist.

REFERENCES:

1. Vovk, T. YU., & Serhiyenko, T. I. (2023). Vplyv viyny v Ukrayini na zhinochi hromads'ki orhanizatsiyi. [The impact of the war in Ukraine on women's public organizations]. *Sektor bezpeky i oborony Ukrayiny na zakhysti natsional'nykh interesiv: aktual'ni problemy ta zavdannya v umovakh voyennoho stanu*: tezy Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (Khmelnytskyy, 24 lystopada 2022 roku). Khmelnytskyy: Vyd-vo NADPSU, 781–783 [in Ukrainian].
2. Serhiyenko, T. I. Zhinky u vyrishenni politychnykh ta zbroynykh konfliktiv. (2021). [Women in resolving political and armed conflicts]. *Realizatsiya hendernoyi polityky na suchasnomu etapi rozvytku sektoru bezpeky i oborony Ukrayiny: stan, problemy, perspektyvy*: tezy III Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (Khmelnytskyy, 29 kvitnya 2021 roku). Khmelnytskyy: Vydavnytstvo NaDpsu, 351–353 [in Ukrainian].
3. Inklyuzyvnist, riznomanitnist ta rivnist (IDE). (n.d). [Inclusion, Diversity and Equality (IDE)]. Retrieved from https://kpmg.com/ua/uk/home/about/values-and-culture/diversity-inclusion.html [in Ukrainian].
4. Drozd, O. (2020). Henderna rivnist' u sferi bezpeky y oborony: mizhnarodnyy dosvid. [Gender equality in the sphere of security and defense: international experience]. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, economy and law*, 10, 105–110 [in Ukrainian].
5. Hanaba, S. (2021). Zhinky u zbroynykh sylakh Ukrayiny: mozhlyvosti intehratsiyi. [Women in the armed forces of Ukraine: opportunities for integration]. *Pravovi harantiyi hendernoyi rivnosti v sektori bezpeky i oborony Ukrayiny*: zbirnyk tez dopovidey uchasnykiv kruhloho stolu (17 chervnya 2021 roku) / upor. I. M. Yevkhutych. Lviv: Lvivskyy derzhavnyy universytet vnutrishnikh sprav, 27–28. [in Ukrainian].
6. Rivni prava: yak NATO intehruye hendernu rivnist u diyalnist sektoru bezpeky i oborony. (n.d). [Equal rights: how NATO integrates gender equality in the activities of the security and defense sector]. Retrieved from https://ukrainetonato.com.ua/henderna-polityka/rivni-prava-iak-nato-intehruie-hendernu-rivnist-u-diialnist-sektoru-bezpeky-i-oborony [in Ukrainian].
7. Feminizatsiya Kanady. (n.d). [Feminization of Canada]. Retrieved from https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3352406-feminizacia-kanadi.html [in Ukrainian].
8. Islandiya ta henderna rivnist. (n.d). [Iceland and gender equality]. Retrieved from https://ukrainetonato.com.ua/henderna-polityka/islandiia-ta-henderna-rivnist [in Ukrainian].
9. Norvehiya ta henderna rivnist. (n.d). [Norway and gender equality]. Retrieved from https://ukrainetonato.com.ua/hendernapolityka/norvehiia-ta-henderna-rivnist [in Ukrainian].
10. Anishchuk, N. V. (2023). Henderno-pravovi reformy u Norvehiyi. [Gender-legal reforms in Norway]. *Pravo ta derzhavne upravlinnya – Law and public administration*, 1, 272–276 [in Ukrainian].
11. Velyka Brytaniya ta henderna rivnist. (n.d). [Great Britain and gender equality]. Retrieved from https://ukrainetonato.com.ua/henderna-polityka/velyka-brytaniia-ta-henderna-rivnist [in Ukrainian].

УДК 502:327:327.8
DOI https://doi.org/10.32782/3083-5755/2024/1-8

ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ЄС У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ПОРЯДКУ ДЕННОГО

PUBLIC DIPLOMACY OF EU IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTING THE ENVIRONMENTAL AGENDA

Хорішко Л.С.,
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології
Запорізького національного університету
ORCID ID: 0000-0002-0618-976X

Екологічний порядок денний ЄС визначений Європейською зеленою угодою. Йдеться про досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року, забезпечення стійкості економічного розвитку та добробуту європейської спільноти. Реалізації амбітних кліматичних цілей сприяє різноформатний політичний діалог зі стейкхолдерами, спрямований на пошук ефективних інструментів колективного реагування на ймовірні кліматичні ризики. Політичне лідерство в реагуванні на кліматичні ризики є ключовим інструментом стратегування майбутнього ЄС. Публічна дипломатія сприяє синхронізації політико-комунікативної діяльності суб'єктів політики задля спільного реагування на глобальні виклики. Вона забезпечує популяризацію цінностей, напрямів діяльності за допомогою залучення лідерського потенціалу та формування довгострокового партнерського співробітництва. До основних форм публічної дипломатії відносять: організацію спеціальних подій, політичний діалог та співробітництво зі стейкхолдерами.

ЄС активно долучається до організації спеціальних подій з метою привернення уваги стейкхолдерів до екологічної проблематики й активізації зеленого партнерства. Йдеться про Зелений тиждень Європи, відзначення премією Natura 2000 передового екологічного досвіду. Участь провідних очільників ЄС у спеціальних подіях сприяє позиціюванню значущості екологічного порядку денного й активізації співробітництва зі стейкхолдерами. ЄС відіграє провідну роль у синхронізації зусиль світової спільноти у питаннях досягнення кліматичної нейтральності та пошуку інструментів реагування на екологічні виклики. Йдеться про постійний політичний діалог з державами-партнерами щодо питань кліматичної нейтральності, екологічні ініціативи у межах «Global Gateway» та «Global Methane Pledge».

Ключові слова: екологічні ініціативи, екологічний порядок денний, політична еліта, політичне лідерство, публічна дипломатія, політичний діалог, регіональне партнерство.

The EU's environmental agenda is defined by the European Green Deal. It is about achieving climate neutrality by 2050, ensuring the sustainability of economic development and the well-being of the European community. The implementation of ambitious climate goals should be facilitated by a multi-format political dialogue with stakeholders aimed at finding effective tools for collective response to probable climate risks. Political leadership in responding to climate risks is a key tool for strategizing the future of the EU. Public diplomacy as a set of means of influencing the public, contributing to the realization of interests of the political subjects. It was specified that public diplomacy were aimed at coordinating the efforts of political actors to promote their values, programs of activities by attracting leadership potential of leaders, expanding channels of communication, resulting in the formation of long-term partnerships. The main tools of public diplomacy are the organization of special events, agenda formation, dialogue with stakeholders.

The EU is actively involved in organizing special events to draw stakeholders' attention to environmental issues and to intensify green partnerships. These include the European Green Week and the Natura 2000 award for environmental excellence. The participation of leading EU leaders in special events helps to position the importance of the environmental agenda and intensify cooperation with stakeholders. The EU plays a leading role in synchronizing the efforts of the international community to achieve climate neutrality and find tools to respond to environmental challenges. This includes an ongoing political dialogue with partner countries on climate neutrality, environmental initiatives under the «Global Gateway» and the «Global Methane Pledge».

Key words: environmental initiatives, environmental agenda, political elite, political leadership, public diplomacy, political dialogue, regional partnership.

Вступ. Зміст екологічного порядку денного ЄС визначений Європейською зеленою угодою (2019). Йдеться про досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року, забезпечення конкурентоспроможності та стійкості європейської економіки в умовах глобальних викликів сьогодення, а також формування сприятливого простору самореалізації та саморозвитку особистості [1]. Ефективність упровадження Європейської зеленої угоди значною мірою залежить від рівня активності політичного діалогу зі стейкхолдерами з метою врахування кліматичних ризиків у стратегуванні майбутнього та формуванні відповідного рівня колективної відповідальності. У цьому контексті ресурсний потенціал публічної дипломатії розширює можливості суб'єктів політики у позиціонуванні ключових інтересів і цінностей з метою поглиблення співпраці та досягнення взаємовигідних цілей сталого розвитку.

Мета дослідження – проаналізувати особливості використання ресурсного потенціалу публіч-

ної дипломатії в реалізації екологічного порядку денного ЄС.

Результати дослідження. На думку Президентки Єврокомісії У. фон дер Ляєн, ЄС має прагнути до глобального лідерства в питаннях досягнення кліматичної нейтральності й активізації політичного діалогу зі стейкхолдерами щодо реалізації стратегічних екологічних ініціатив. Їх упровадження розширить ресурсний потенціал європейської спільноти у формуванні екологічно-безпечного простору самореалізації молоді як основи розвитку якісного людського капіталу ЄС та підвищення рівня суб'єктності у світовій політиці [2]. Відтак ключовими завданнями екологічного порядку денного ЄС на 2024-2029 роки є поетапне досягнення скорочення викидів CO2, підписання угоди про чисту промисловість, упровадження новітніх зелених технологій, енергоефективність, збереження біорізноманіття, збільшення інвестицій в регіональний розвиток держав-членів ЄС з метою розв'язання актуальних екологічних проблем задля сталого розвитку та примноження людського капіталу. Включеність указаних завдань в екологічний порядок денний відбувається завдяки активному використанню очільниками ЄС ресурсного потенціалу публічної дипломатії. Йдеться, передусім, про організацію й участь у спеціальних подіях з метою активізації політичного діалогу та привернення уваги стейкхолдерів до екологічної проблематики, а також посилення двостороннього співробітництва.

За сприяння ЄС проводиться ряд заходів, мета яких – акцентувати увагу стейкхолдерів на потребі співробітництва щодо розв'язання нагальних екологічних проблем. По-перше, Генеральний директорат Єврокомісії щорічно проводить Зелений тиждень Європи [3]. Це один із ключових інструментів реалізації екологічної політики ЄС, що поєднує низку освітньо-просвітницьких і комунікаційних заходів, спрямованих на: 1) позиціонування значущості екологічного порядку денного для сталого розвитку ЄС; 2) привернення уваги широкого кола громадськості, передусім, у державах-членах ЄС до екологічних проблем; 3) активізацію політичного діалогу щодо пошуку шляхів адекватного реагування на кліматичні ризики; 4) підвищення рівня екологічної культури та відповідальності європейської спільноти. Щорічно Зелений тиждень Європи акцентує увагу на певній екологічній проблематиці, забезпечуючи комплексний підхід до реалізації заходів екологічного порядку денного в цілому.

По-друге, за ініціативи Єврокомісії відбувається щорічне відзначення премією Natura 2000 передового досвіду держав-членів ЄС у збереженні біорізноманіття та природи місцевих громад. Акцент робиться на тих проєктах, які забезпечують синхронізацію ресурсного потенціалу органів влади та місцевого самоврядування з ініціативою громадськості, сприяючи формуванню екологічної відповідальності. Наприклад, одним із переможців 2024 року було обрано транскордонну ініціативу Франції та Іспанії щодо відновлення 1670 га пасовищ з метою покращення стану екосистеми регіонів двох держав [4]. Координацію зусиль органів місцевого самоврядування та громадськості здійснювала «Група експертів з дослідження пасовищ у Північних Піренеях». У ході реалізації ініціативи було досягнуто наступних результатів: 1) презентовано стратегію збереження пасовищ в іспано-французьких Піренеях; 2) розроблено для місцевих громад веб-додаток SIGPASTOS, що забезпечує обмін даними про стан екосистеми, придатність до використання тих чи інших пасовищ, рівень їх продуктивності; 3) представлено рекомендації щодо можливості імплементації набутого досвіду іншими стейкхолдерами.

По-третє, очільники ЄС активно долучаються до різних заходів екологічного спрямування, використовуючи їх як платформу для позиціювання основних напрямків екологічної політики, здобутків Європейської зеленої угоди й активізації політичного діалогу. У ході роботи першого форуму «Global Gateway» Президентка Єврокомісії У. фон дер Ляєн наголосила на важливості синхронізації колективних зусиль світової спільноти в реагуванні на глобальні виклики сьогодення [5]. Зміна клімату є одним із ключових викликів, що в майбутньому може становить загрозу для існування людства. Відтак колективна відповідальність і готовність до синхронізації фінансових, політичних, соціально-економічних ресурсів сприятимуть реалізації екологічного порядку денного та сталому глобальному розвитку в цілому.

Віце-президент Єврокомісії М. Шевчович прийняв участь у щорічних дебатах «Jacques Delors Agora» з європейською молоддю. Основна мета дебатів – сприяння діалогу, панельним дискусіям між молоддю та очільниками ЄС щодо питань функціонування соціальних і політичних інститутів, сталого розвитку та глобальних викликів сьогодення з метою залучення молодіжної ініціативи до процесів стратегування майбутнього ЄС. У своїй доповіді М. Шевчович наголосив, що європейська спільнота має взяти на себе відповідальність за боротьбу зі зміною клімату, оскільки йдеться про майбутнє людства [6]. Ключовим суб'єктом змін визнано молодь, цінності й інтереси якої мають враховуватися у здійсненні екологічного та цифрового переходів, що визначають майбутнє розвитку європейської спільноти в цілому. Відтак акцентовано увагу на тому, що екологічний порядок денний є складовою формування політичного лідерства ЄС в екологічній сфері та своєрідною інвестицією у майбутнє сучасної молоді.

ЄС прагне відігравати провідну роль у синхронізації зусиль світової спільноти у питаннях досягнення кліматичної нейтральності. Активізація політичного діалогу з питань кліматичної нейтральності відбувається у межах засідань Ради з торгівлі та технологій ЄС-США [7]. Серед ключових завдань Ради можна виокремити: 1) залучення новітніх цифрових інструментів до формування трансатлантичного зеленого ринку; 2) упровадження технологічних інновацій у ключові сфери життєдіяльності людства з метою забезпечення сталості розвитку; 3) розширення інвестиційних спроможностей у здійсненні зеленого та цифрового переходів. Діяльність Ради сприяє синхронізації заяв і дій ЄС та США щодо використання цифрових інструментів у реагуванні на глобальні виклики сьогодення. Між ЄС та США відбувається також неформальний діалог про взаємозв'язок клімату та безпеки на рівні представників відповідних служб [8]. Його мета – обговорення глобальних наслідків ймовірних кліматичних криз для світової спільноти, пошук спільних механізмів управління безпековими та кліматичними кризами, залучення ініціативи стейкхолдерів до політичного діалогу і співробітництва.

ЄС та США спільно координують реалізацію глобальної ініціативи «Global Methane Pledge», що спрямована на скорочення викидів метану. Це один із найефективніших інструментів боротьби зі зміною клімату [9]. Йдеться, передусім, про скорочення викидів метану на 30 % з 2020 по 2030 роки, розробку методології інвентаризації метанових викидів та процедури її впровадження. До реалізації глобальної ініціативи залучено інвестиції Європейського банку реконструкції та розвитку, Європейського інвестиційного банку, Зеленого кліматичного фонду у розмірі 328 млн дол. Серед 100 держав, які взяли на себе відповідні зобов'язання, є також і Україна.

За ініціативи ЄС триває активний політичний діалог з країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону. Серед основних напрямків співпраці − активізація партнерства Зелений альянс ЄС-Японія та Зелене партнерство ЄС-Південна Корея; розширення ресурсного потенціалу В'єтнаму та Індонезії у здійсненні енергетичного переходу; зміцнення екологічної стійкості держав-партнерів регіону [10]. Окремо слід зазначити, що саме Японія та Південна Корея розглядаються ЄС як стратегічні регіональні партнери, свідченням чого є запротокольовані двосторонні зобов'язання. Стратегічне партнерство ґрунтується на спільному розумінні кліматичної нейтральності як довгострокової стратегії зростання економіки та підвищення її конкурентоспроможності. Ключовим інструментом реалізації стратегії визнано упровадження новітніх зелених технологій, спрямованих на розвиток циркулярної економіки, забезпечення енергоефективності виробничих процесів і підвищення рівня енергетичної безпеки. Водночас стратегічне партнерство передбачає активізацію спільних зусиль у позиціюванні значущості екологічного порядку денного та розширенні напрямків співпраці зі стейкхолдерами.

У межах проєкту Єврокомісії «Global Gateway» започатковано політичний діалог з державами Африки щодо надання всебічної підтримки у здійсненні соціально-економічної, цифрової та зеленої трансформації з метою досягнення сталого розвитку [11]. Єврокомісією визначено такі ключові напрямки співпраці у контексті сприяння зеленому переходу: 1) збільшення потужностей виробництва відновлювальної енергетики; 2) упровадження новітніх технологій у розвиток національних агропродовольчих систем з метою зменшення ризиків продовольчої кризи; 3) сприяння захисту екосистеми та біорізноманіття; 4) формування стійкості до зміни клімату та розширення можливостей реагування на природні стихійні лиха. Реалізації вказаних напрямків співпраці має сприяти інвестиційний пакет ЄС-Африка на суму 150 млрд євро.

Окремо слід відзначити африкансько-європейську ініціативу «Зелена енергетика», спрямовану на залучення ресурсного потенціалу державних і приватних стейкхолдерів до нарощування потужностей відновлювальної енергетики, реформування енергетичного сектору та формування привабливого інвестиційного клімату [12]. Серед ключових здобутків вказаної ініціативи можна виокремити: 1) відкриття сонячної електростанції в Кот-д'Івуарі; 2) оголошення конкурсної пропозиції щодо будівництва водневої електростанції в Марокко; 3) утворення координаційного центру Західноафриканського енергетичного пулу; 4) виділення інвестицій Європейським інвестиційним банком на будівництво сонячної електростанції в Намібії.

Висновки. Екологічний порядок денний визначено одним із ключових напрямків діяльності Єврокомісії у 2019-2029 роках. Публічна дипломатія активно використовується ЄС для актуалізації екологічного порядку денного та залучення ініціативи стейкхолдерів. По-перше, організація спеціальних подій та залученість до них очільників ЄС сприяє позиціюванню значущості екологічних ініціатив у контексті стратегування майбутнього. По-друге, політичний діалог і різні формати співробітництва, ініційовані ЄС, забезпечують глобальну синхронізацію ресурсного потенціалу світової спільноти у пошуку механізмів адекватного реагування на кліматичні виклики сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. The European Green Deal. A growth strategy that protects the climate. URL: https://ec.europa.eu/stories/european-green-deal/
2. Statement at the European Parliament Plenary by President Ursula von der Leyen, candidate for a second mandate 2024-2029. URL: https://ec.europa.eu /commission /presscorner/detail/ov/STATEMENT_24_3871
3. EU Green Week. URL: https://green-week.event.europa.eu/index_en
4. Grazing to preserve Natura 2000 habitats and species: a Pyrenees example from France and Spain - 2024 winner! URL: https://environment.ec.europa.eu/news/ grazing-preserve-natura-2000-habitats-and-species-pyrenees-example-france-and-spain-2024-03-14_en
5. Opening speech by President von der Leyen at the Global Gateway Forum. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_23_5305
6. Keynote speech by Executive Vice-President Šefčovič at the Jacques Delors Agora event. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech _24_3585
7. EU-US Trade and Technology Council. URL: https://commission.europa.eu/ strategy-and-policy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/eu-us-trade-and-technology-council_en
8. United States: Informal EU-US dialogue on the climate and security nexus. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/united-states-informal-eu-us-dialogue-climate -and-security-nexus_en
9. Launch by United States, the European Union, and Partners of the Global Methane Pledge to Keep 1.5C Within Reach. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_21_5766
10. EU climate cooperation with the Asia-Pacific region. URL: https://climate.ec. europa.eu/eu-action/international-action-climate-change/eu-engagement-climate-action-non-eu-countries/eu-climate-cooperation-asia-pacific-region_en
11. EU-Africa: Global Gateway Investment Package. URL: https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/global-gateway/initiatives-region/initiatives-sub-saharan-africa/eu-africa-global-gateway-investment-package_en
12. Africa-Europe Green Energy. URL: https://international-partnerships.ec. europa.eu/policies/global-gateway/africa-europe-green-energy_en

REFERENCES:

1. The European Green Deal. A growth strategy that protects the climate (2019). Retrieved from: https://ec.europa.eu/stories/european-green-deal/
2. Statement at the European Parliament Plenary by President Ursula von der Leyen, candidate for a second mandate 2024-2029 (2024). Retrieved from: https://ec.europa.eu /commission /presscorner/detail/ov/STATEMENT_24_3871
3. EU Green Week (2024). Retrieved from: https://green-week.event. europa.eu/index_en
4. Grazing to preserve Natura 2000 habitats and species: a Pyrenees example from France and Spain − 2024 winner! (2024). Retrieved from: https://environment .ec.europa.eu/news/grazing-preserve-natura-2000-habitats-and-species-pyrenees-example-france-and-spain-2024-03-14_en
5. Opening speech by President von der Leyen at the Global Gateway Forum (2023). Retrieved from: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail /en/speech_23_5305
6. Keynote speech by Executive Vice-President Šefčovič at the Jacques Delors Agora event (2024). Retrieved from: https://ec.europa.eu/commission/presscorner /detail /en/speech _24_3585
7. EU-US Trade and Technology Council (2021). Retrieved from: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/eu-us-trade-and-technology-council_en
8. United States: Informal EU-US dialogue on the climate and security nexus (2024). Retrieved from: https://www.eeas.europa.eu/eeas/united-states-informal-eu-us-dialogue-climate-and-security-nexus_en
9. Launch by United States, the European Union, and Partners of the Global Methane Pledge to Keep 1.5C Within Reach (2021). Retrieved from: https://ec.europa.eu /commission/presscorner/detail/en/statement_21_5766
10. EU climate cooperation with the Asia-Pacific region (2021). Retrieved from: https://climate.ec.europa.eu/eu-action/international-action-climate-change/eu-engagement-climate-action-non-eu-countries/eu-climate-cooperation-asia-pacific-region_en
11. EU-Africa: Global Gateway Investment Package (2021). Retrieved from: https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/global-gateway/initiatives-region/initiatives-sub-saharan-africa/eu-africa-global-gateway-investment-package_en
12. Africa-Europe Green Energy (2023). Retrieved from: https://international-partnerships. ec.europa.eu/policies/global-gateway/africa-europe-green-energy_en

Наукове видання

СУЧАСНІ ПОЛІТИЧНІ ВІЗІЇ

№ 1

Коректура • *Ірина Чудеснова*

Комп'ютерна верстка • *Наталія Кузнєцова*

Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 5,12. Замов. № 1024/698. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934-48-28, +38 (097) 723-06-08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.